

de voorstelling is afgelopen, we dragen hem weer terug. Is het hospitaaltoestel nog heel, is het niet getroffen?"

„'t Is lente", zei Meressjew, terwijl hij naar de gewonde boomstam keek, naar het heldere, in de zon glanzende sap, dat in vlak-opeenvolgende druppels op de grond viel, en vervolgens naar de „meteorologische sergeant" met haar platte neus en haar te wijde militaire jas, van wie hij niet eens wist hoe zij heette.

Toen zij hem gedrieën — Joera voor, de twee meisjes achter — door de nog rokende trechters, die zich met smeltwater vulden, naar het vliegtuig droegen, wierp hij nieuwsgierige, zijdelingse blikken op de kleine, sterke hand, die uit de grove omslag van de uniformjas stak en de brancard stevig vastklemde. Wat was er met haar aan de hand? Of had hij zich die woorden in een ogenblik van schrik alleen maar verbeeld?

Op deze voor Aleksej Meressjew zo merkwaardige dag werd hij nog getuige van een andere gebeurtenis. Het zilverkleurige vliegtuig met de rode kruisen op de vleugels en de romp was al vlakbij en men kon zien hoe de boordmecano er omheen liep om na te gaan of het toestel niet beschadigd was door een bomscherf of door de luchtdruk van een ontploffing, toen de een na de ander de jagers begonnen te landen. Zij doken van achter het bos op, laagvliegend en zonder eerst boven het veld te cirkelen, landden en rolden in volle vaart naar hun standplaats aan de zoom van het bos.

Weldra was alles stil in de lucht. Het vliegveld was leeg en het gebrom der motoren in het bos had opgehouden. Maar bij de commandopost stonden nog mensen en keken omhoog, met hun handen hun ogen tegen de zon beschuttend.

„Nummer negen is niet teruggekeerd! Koekoesjkin heeft het niet gehaald!" deelde Joera mede.

Aleksej haalde zich het kleine, zwartgallige gezicht van Koekoesjkin voor de geest, dat altijd een even knorrige

uitdrukking had, en herinnerde zich hoe diezelfde Koekoeksjkin vandaag vol ijver zijn brancard ondersteund had. Kon het waar zijn? Deze gedachte, zo normaal voor piloten op dagen van drukke actie, gaf hem nu een huivering. Op dat ogenblik werd er een gebrom hoorbaar.

Joera sprong verheugd overeind:

„Daar heb je hem!”

Er kwam beweging in de mensen bij de commandopost. Er moest iets aan de hand zijn. Nummer negen landde niet, maar vloog in een wijde boog over het vliegveld heen, en toen hij boven het hoofd van Aleksej was, zag deze dat een deel van de vleugel er af geslagen was en — het allerergste! — dat er nog maar één landingswiel uit de fuselage stak. Eén voor één scheerden de rode raketten door de lucht. Koekoeksjkin kwam opnieuw over de hoofden van de mannen op het vliegveld heen. Zijn vliegtuig deed aan een vogel denken, die boven haar vernielde nest rondvliegt en niet weet waar zij moet gaan zitten. Hij maakte nu al een derde ronde.

„Direct zal hij springen, de benzine raakt op, hij is bezig de laatste druppels uit te buiten!” fluisterde Joera, terwijl hij op zijn horloge keek.

In zulke gevallen, wanneer het niet mogelijk bleek te landen, was de piloot gerechtigd om tot een zekere hoogte te stijgen en dan met de parachute omlaag te springen. Waarschijnlijk had ook „nummer negen” al zo'n bevel vanaf de grond ontvangen. Maar hij bleef hardnekkig rondcirkelen.

Joera keek nu eens naar het vliegtuig, dan naar zijn horloge. Wanneer het hem toescheen dat de motor langzamer begon te lopen, ging hij op zijn hurken zitten en wendde zijn gelaat af. Zou hij heus denken het toestel nog te kunnen redden? „Spring, maar spring dan toch!” dacht een ieder.

Van het vliegveld steeg een jager met een „1” op de staart op en reeds bij de eerste cirkel die hij volvoerde

sloot hij zich op meesterlijke wijze bij de gewonde „negen” aan. Uit zijn bedaarde en kundige stijl van vliegen maakte Aleksej op dat het de regimentscommandant zelf was. Deze was blijkbaar tot de conclusie gekomen dat de radio van Koekoesjkin stuk was of dat hij zijn hoofd kwijt was, en vloog daarom op hem toe; hij wiegde met de vleugels, hetgeen betekent: 'doe wat ik doe', boog toen opzij af en steeg omhoog. Hij schreef hem voor om zijdelings af te buigen en te springen. Juist op dat ogenblik gaf Koekoesjkin minder gas en begon te dalen. Zijn gewonde vliegtuig met de gebroken vleugel vloog vlak over het hoofd van Aleksej en naderde snel de aarde. En kijk, toen hij nog maar even van de grondlijn verwijderd was, legde hij zijn toestel scherp naar links, landde op zijn gezonde 'voet', rolde zo even voort op één wiel, voortdurend snelheid verliezend, sloeg toen om naar de rechter kant en wierp, zich met zijn gezonde vleugel vast in de grond borend en als razend om zijn as draaiend, hele wolken van sneeuw op.

Op het laatste ogenblik was hij niet meer te zien. Toen echter het sneeuwstof weer wat gezakt was, zag men dat er naast het gewonde op zijn kant liggende vliegtuig iets zwarts in de sneeuw lag. En naar dat zwarte puntje renden de mensen en snelde met loeiende sirene in volle vaart de eerste-hulpwagen.

„Hij heeft 'm gered, hij heeft de kist gered! Zo'n kerel is Koekoesjkin nou! Wanneer heeft-ie dat zo geleerd?” dacht Aleksej, op zijn brancard gelegen en zijn collega benijdend.

Hij wilde zelf zo hard mogelijk daarheen lopen, waar in de sneeuw dat kleine, door niemand beminde mannetje lag, dat nu plotseling zo'n volleerd-meester in de vliegkunst bleek te zijn. Maar Aleksej lag dik ingepakt tegen het linnen van de brancard gedrukt, verpletterd door de enorme pijn, die zich weer met alle kracht liet voelen zodra de nerveuse spanning voorbij was.

Al deze gebeurtenissen hadden niet meer dan een uur in beslag genomen, maar het waren er zoveel geweest dat Aleksej er zich niet meteen in kon oriënteren. Pas toen zijn brancard bevestigd was in de daarvoor bestemde holtten in het hospitaalvliegtuig en hij toevallig opnieuw de strak op hem gerichte blik van de „meteorologische sergeant” opving, begreep hij de juiste betekenis van de woorden, die aan de witgeworden lippen van het meisje ontsnapt waren in de pauze tussen twee bomseries. Hij schaamde zich dat hij zelfs de naam niet kende van dit lieve, zelfopofferende meisje.

„Kameraad sergeant . . .” zei hij zacht, terwijl hij haar dankbaar aankeek.

Onder het geraas van de warmlopende motoren was het niet waarschijnlijk dat die woorden tot haar doordrongen. Maar zij stapte op hem toe en reikte hem een klein pakje.

„Kameraad eerste luitenant, dit zijn uw brieven. Ik heb ze voor u bewaard, ik wist dat u nog leefde, dat u terug zou komen. Ik wist het, ik voelde het”.

Zij legde op zijn borst een dun bundeltje brieven, waartussenin hij de driehoekjes van zijn moeder herkende met de in een beverige oude hand neergeschreven adressen en de bekende enveloppen, gelijkend op die welke hij altijd bij zich droeg in de zak van zijn tuniek. Hij straalde van vreugde, toen hij die enveloppen zag en maakte een beweging om zijn hand van onder de dekens te bevrijden.

„Zijn die van een meisje?” vroeg de ‘meteorologische sergeant’ op bedroefde toon, en bloosde wederom zo hevig dat haar lange, bronskleurige wimpers opeenkleefden van de tranen.

Meressjew begreep dat hij toen, tijdens de explosie, niet verkeerd gehoord had, en kon er niet toe komen de waarheid te zeggen.

„Van mijn getrouwde zuster. Zij draagt een andere naam,” zei hij en voelde tegelijk hoe hij eigenlijk walgde van zichzelf.

Door het geraas van de warmlopende motoren heen hoorde men stemmen. Een zijluik ging open, waardoorheen een onbekende arts klom met een witte jas over zijn uniform.

„Is de ene zieke er al?” vroeg hij met een blik op Meressjew. „Prachtig, draagt u de andere dan maar naar binnen, dan kunnen we vertrekken. En wat doet u hier, madame?” Hij keek door zijn beslagen brilleglazen naar de 'meteorologische sergeant', die zich trachtte te verbergen achter de rug van Joera. „Gaat u alstublieft naar buiten, wij vertrekken dadelijk. Heedaar! Reik de brancard aan!”

„Schrijft u mij, om Gods wil schrijft u mij, ik zal wachten!” hoorde Aleksej het meisje fluisteren.

Met behulp van Joera tilde de dokter de tweede brancard naar binnen, waarin iemand lag, die zacht en langgerekt steunde. Toen de brancard op zijn plaats bevestigd was, gleed het laken er af en zag Meressjew het van pijn verwrongen gezicht van Koekoesjkin. De dokter wreef zijn handen, keek de cabine rond en klopte Meressjew op de buik.

„Prachtig, uitstekend! Zo, jongeman, dus u hebt nu een reisgezel voor onderweg, zodat u zich niet hoeft te vervelen. Mooi. En nu allen die hier niet horen er uit. Is die Lorelei met de rang van sergeant al weg? Prachtig. Nou, dan gaan we”.

Hij duwde de nog dralende Joera naar buiten. De deur ging dicht, het vliegtuig begon te sidderen, kwam in beweging, rolde met kleine schokjes over de grond en gleed toen zacht en gelijkmatig in zijn eigen element onder het regelmatig gezoem der motoren. De arts kwam, zich tegen de wand steunend, naar Aleksej toe.

„En, hoe voelen we ons? Laat mij uw pols eens vasthouden. . .”

Nieuwsgierig keek hij Aleksej aan en schudde het hoofd. „Tja, een sterke persoonlijkheid! Over uw avonturen heb-

ben uw vrienden ongelooflijke dingen verteld, het lijkt wel iets uit Jack London".

Hij ging in zijn stoel zitten, zocht even naar een gemakkelijke houding, zakte toen ineens in elkaar en viel in slaap. En het was te zien hoe dodelijk vermoeid deze niet meer jonge, bleke man was.

„Iets uit Jack London!" dacht Aleksej, en verre herinneringen uit zijn kinderjaren doken voor hem op — de geschiedenis van een man, die zich met een gebroken been door de woestijn voortsleepte, achtervolgd door een ziek en hongerig wild dier. Onder het gelijkmatige, slaperig makende gezoem der motoren begon alles te zweven, zijn vorm te verliezen en zich in een grijze mist op te lossen. De laatste gedachte van Aleksej voor hij in slaap viel was een heel vreemde gedachte, nl. dat er geen oorlog was, geen bombardementen, noch die voortdurende kwellende pijn in zijn voeten, noch ook een vliegtuig dat hem naar Moskou bracht: maar dat dit alles alleen maar een verhaal uit een wonderlijk boek was, dat hij in zijn kinderjaren in de verre stad Kamysjin zat te lezen.

TWEEDE DEEL

I

Andrej Degtjarenko en Ljenotsjka hadden niet overdreven, toen zij hun vriend vertelden over het prachtige hoofdstedelijke ziekenhuis, waarin Aleksej op verzoek van de commandant werd opgenomen, en tegelijk ook luitenant Konstantin Koekoesjkin, die met hem samen naar Moskou vervoerd werd.

Voor de oorlog was het de kliniek van een instituut, waar een beroemd sowjetgeleerde nieuwe methoden onderzocht voor een snelle regeneratie van het menselijk organisme na ziekten en verwondingen. Dit instituut had haar eigen vaste tradities en een wereldvermaardheid.

In de oorlogsdagen had de geleerde de kliniek van zijn instituut in een officiershospitaal veranderd. Evenals vroeger werden de zieken hier behandeld met alle geneesmethoden, die de progressieve wetenschap tot dusver kende. De oorlog, die niet ver van de hoofdstad woedde, bracht zulk een toevloed van gewonden, dat het hospitaal het aantal bedden viermaal zo groot moest maken als waarvoor het berekend was. Alle bijruimte — de ontvangkamers voor bezoekers, de lees- en speelkamers, de kamers van het medisch personeel en de gemeenschappelijke eetzaal voor de herstellenden — alles werd in ziekenzalen veranderd. De geleerde stond zelfs zijn eigen studeervertrek aan de gewonden af, dat naast het laboratorium lag, terwijl hij zelf met zijn boeken en verdere eigendommen naar een klein kamertje verhuisde, waar vroeger de wachtdienst was. En desondanks moest men soms nog bedden in de gang opstellen.

Tussen de blinkend-witte wanden, die door de architect zelf bestemd schenen voor de plechtige stilte van een tempel der geneeskunde, hoorde men van alle kanten langgerekt kreunen en zuchten, het gesnurk van de slapenden en het ijlen van de zwaargewonden. De zware, benauwde geur van de oorlog had zich hier stevig vastgezet: de geur van bebloede verbanden, ontstoken wonden en rottend vlees van levende mensen, een geur die door geen ventilatie te verdrijven was. Reeds lang stonden er naast de geriefelijke, naar tekeningen van de geleerde zelf vervaardigde bedden, eenvoudige opklapbare veldbedden. Ook vaatwerk was er te weinig. Naast het mooie fayence-vaatwerk van de kliniek waren er ook gedeukte aluminium-schotels in gebruik. Een bom, die niet ver van de kliniek ontploft was, had de ruiten van de reusachtige Italiaanse vensters ingedrukt, die toen met triplex dichtgespijkerd moesten worden. Er was een tekort aan water; het gas werd voortdurend afgesneden en de instrumenten moesten uitgekookt worden op ouderwetse spiritusstelletjes. En intussen kwamen er voortdurend gewonden bij. Men bracht er meer en meer, per vliegtuig, per auto, per trein. Hun aantal groeide naarmate aan het front onze aanvalskracht toenam.

En toch: al het hospitaalpersoneel — te beginnen met de geneesheer-directeur, een hooggewaardeerd wetenschapsman en gedeputeerde in de Opperste Sowjet, en eindigend met de eerste de beste leerling-verpleegster, garderobejuffrouw of concierge — al deze vermoeide, soms met lege magen rondlopende mensen, die van uitputting nauwelijks meer op hun benen konden staan en nooit genoeg slaap kregen, bleven fanatiek vasthouden aan de regels van hun instituut. De verpleegsters, die soms twee of zelfs drie aflossingen lang dienst hadden, maakten van elke vrije minuut gebruik om de vloer te vegen, te wassen en te schrobben. De zusters, die mager en oud geworden waren en wankelden van vermoeidheid,

verschenen precies als vroeger op hun werk in gesteven schorten en waren even nauwgezet in het nakomen van de doktersvoorschriften. De inwonende artsen vitten ook nu om het kleinste vlekje op het beddegoed en controleerden met een schone zakdoek de reinheid van de wanden, de trapleuningen en de deurknoppen. De geneesheer-directeur zelf, een reeds oude, maar als een reus gebouwde man met een rood gezicht en grijze manen boven een hoog voorhoofd, met een lange snor en een nog zwarte, maar met talrijke zilverdraden doortrokken sik, — een man die als een ketter kon schelden —, maakte als voor de oorlog twee keer per dag, begeleid door een hele zwerm in gesteven laboratoriumjassen gestoken artsen en assistenten, op vastgestelde uren zijn ronde door de ziekenzalen, bekeek de diagnosen van de nieuwelingen en onderzocht de zware gevallen.

In die dagen van hevige gevechten had hij het enorm druk ook buiten het hospitaal. Maar steeds wist hij tijd te vinden voor zijn troetelkind, al moest hij de tijd aan zijn slaap- en rusturen onttrekken. Wanneer hij iemand van het personeel een uitbrander gaf voor een nalatigheid — en hij deed het heftig en met luide stem, precies op de plaats van het gebeuren en in tegenwoordigheid der patiënten —, herhaalde hij steeds dat zijn kliniek, die even voorbeeldig als vroeger werkte in het in afwachtende spanning verkerende, verduisterde Moskou van deze oorlogsjaren, precies het antwoord was dat zij, al die Hitlers en Goerings moesten geven, dat hij geen verwijzingen naar de oorlogsmoeilijkheden wilde horen, dat nietsdoeners en lijntrekkers naar de hel konden lopen en dat er juist nu, nu alles zo moeilijk was, in het hospitaal een bijzonder strenge orde gehandhaafd moest worden. Zelf bleef hij zijn ronden met zulk een regelmaat doen, dat de verpleegsters als steeds de klokken in de ziekenzalen naar zijn verschijnen gelijk plachten te zetten. Zelfs de luchtalarmen verstoorden in niets de punctualiteit van

deze man. Dat was het blijkbaar dat het personeel dwong, wonderen te verrichten en onder volkomen onwaarschijnlijke omstandigheden hun vooroorlogse orde te handhaven.

Op zekere dag, bij zijn ochtendronde, stootte de geneesheer-directeur — laten wij hem Wassilij Wassiljewitsj noemen — op twee veldbedden, die naast elkaar stonden op het trapportaal van de derde étage.

„Wat is dat hier voor een vertoning?” gromde hij en wierp van onder zijn zware wenkbrauwen zulk een verietigende blik op de inwonende arts, dat deze, een lange, gebogen en al niet meer zo jonge man met een zeer achsenswaardig voorkomen, als een schooljongen in de houding ging staan.

„We hebben ze hier vannacht neergezet ... Het zijn vliegeniers. Deze hier heeft een gebroken heup en rechter hand, Toestand normaal. En die daar” — hij wees met de hand op een zeer magere man van onbepaalde leeftijd, die bewegingloos met gesloten ogen lag — „dat is een zwaar geval. De middelvoet verbrijzeld, gangreen aan beide voeten, maar in de eerste plaats: maximale uitputting. Ik geloof het natuurlijk niet, maar de militaire arts tweede klasse, die hem begeleidde, schrijft dat de patiënt met verbrijzelde voeten achttien dagen lang voortgekropen heeft om door de Duitse linies heen te komen. Dat is natuurlijk overdreven ...”

Maar Wassilij Wassiljewitsj luisterde niet naar hem en lichtte intussen de deken op. Aleksej Meressjew lag met over de borst gekruiste handen; aan deze met donkere huid overtrokken handen, die scherp afstaken tegen het wit van het schone hemd en de beddelakens, had men nauwkeurig de menselijke anatomie kunnen bestuderen. De professor dekte de piloot voorzichtig weer toe en onderbrak knorrig de arts.

„Waarom liggen ze hier?”

„In de gangen is er geen plaats meer ... U zelf ...”

„Geen geüzelf alstublieft. Hoe staat het met tweeënveertig?”

„Maar die is toch voor kolonels bestemd”.

„Voor kolonels?” voer de professor plotseling uit. „Welke stommeling heeft dat nu weer bedacht? Voor kolonels! De ezels!”

„Maar men heeft ons toch gezegd de ruimte te reserveren voor Helden van de Sowjet-Unie”.

„Helden, helden... in deze oorlog zijn allen helden. En wat staat u mij eigenlijk te beleren? Wie is hier directeur, u of ik? Wie mijn orders niet bevallen, kan meteen verdwijnen. Breng de vliegeniers onmiddellijk naar zaal tweeënveertig! U broedt niets dan stommiteiten uit: 'voor kolonels' ...!”

Hij ging al weg, begeleid door zijn gevolg, maar keerde plotseling terug, boog zich over het bed van Meressjew en terwijl hij zijn dikke, door voortdurende desinfecties uitgebeten en ontvelde hand op zijn schouder legde, vroeg hij:

„Is het waar dat je meer dan twee weken gekropen hebt om door de Duitse linies heen te komen?”

„Is het waar dat ik gangreen heb?” vroeg Meressjew met matte stem.

De professor wierp een nijdige blik op zijn gevolg, dat bij de deur was blijven staan, keek de piloot recht in zijn grote, donkere ogen, waaruit verdriet en onrust spraken, en zei plotseling:

„Mensen als jij moet men niet proberen te bedriegen. Je hebt gangreen. Maar laat je kop niet hangen. Ongeesteslijke ziekten bestaan er evenmin als onoverkomelijke moeilijkheden. Knoop dat in je oor. Zo is het.”

En hij ging weg, groot en luidruchtig, en reeds was ergens in de verte, achter de glazen gangdeur, zijn lawaaiïge bromstem te horen.

„Grappige kerel!” zei Meressjew, die hem lang nakeek.

„Ja, ja, een psycholoog. Speculeert op ons, heb je 't

niet gemerkt? We kennen ze, die zogenaamde eenvoudige kerels", liet Koekoesjkin zich van zijn brits horen, zijn mond in een scheve grijns vertrokken. „Nou, we zijn dus waardig bevonden om in de kolonels-afdeling opgenomen te worden".

„Gangreen", zei Meressjew zachtjes, en herhaalde nog eens droevig: „Gangreen".

II

De zogenaamde „kolonels-zaal" bevond zich aan het eind van de gang op de tweede verdieping. De ramen kwamen uit op het zuiden en oosten, zodat de zon de zaal de hele dag bestreek, geleidelijk aan van het ene bed naar het andere glijdend. Het was een betrekkelijk kleine kamer. Naar de donkere plekken te oordelen, die op de parketvloer zichtbaar waren, stonden er voor de oorlog twee bedden, twee stoeltjes en in het midden een ronde tafel. Thans bevonden zich hier vier bedden. In een van de bedden lag een gewonde, van top tot teen in verband, zodat hij er uitzag als een pasgeboren kind. Hij lag altijd op zijn rug en keek vanuit zijn verband met een lege, starre blik. In het volgende bed, dat naast dat van Aleksej stond, bevond zich een klein, beweeglijk mannetje met een gerimpeld, pokdalig soldatengezicht en een dun, witachtig snorretje, een dienstwillig en praatgraag iemand.

De mensen in een ziekenhuis maken gauw kennis met elkaar. Tegen de avond wist Aleksej al dat de pokdalige uit Siberië kwam, dat hij voorzitter van een kolchoz en jager was, en dat hij in het leger als scherpschutter fungeerde, waarmee hij veel succes geboekt had. Sinds de dagen van de beroemde gevechten bij Jeljna, toen hij met zijn Siberische divisie, waarin gelijk met hem ook zijn beide zoons en zijn schoonzoon dienden, in de oorlog ingeschakeld werd, was het hem al gelukt om zeventig

Duitsers, zoals hij het noemde, te „kraken“. Hij was Held van de Sowjetunie, en toen hij Aleksej zijn naam noemde, bekeek deze met belangstelling zijn onooglijke gestalte. Deze naam was toentertijd overbekend in het leger. De grote kranten wijdden zelfs hoofdartikelen aan de scherp-schutter. Door het gehele ziekenhuispersoneel, de zusters, de inwonende arts en ook Wassilij Wassiljewitsj zelf, werd hij respectvol als Stjepan Iwanowitsj aangesproken.

De vierde bewoner van de zaal, degen die in verband lag, had de hele dag nog niets over zichzelf gezegd. Hij sprak trouwens in het algemeen geen woord, maar Stjepan Iwanowitsj, die van alles op de hoogte was, vertelde Meressjew fluisterend zijn geschiedenis. Hij heette Grigory Gwozdzow. Hij was luitenant in een tankbrigade en eveneens Held van de Sowjetunie. Hij was rechtstreeks uit de tankschool in het leger gekomen en had van de eerste oorlogsdagen af meegevochten, al dadelijk bij de eerste gevechten aan de grens, ergens bij Brest-Litowsk. In de bekende tankslag bij Bjelostok verloor hij zijn tank. Direct stapte hij in een andere tank over, welks commandant gesneuveld was, en begon met de resten van de tankdivisie de zich op Minsk terugtrekkende legermacht te dekken. In de strijd aan de Boeg raakte hij zijn tweede tank kwijt, waarbij hij gewond werd, maar stapte weer dadelijk in een derde over en nam als plaatsvervanger van de gesneuvelde commandant het bevel over. Hij kwam achter de Duitse linies terecht en zette een zwervende tankgroep in elkaar, bestaande uit drie tanks, en zo opereerde hij bijna een maand lang achter het front, en pleegde overvallen op Duitse transporten en colonnes. Op de verlaten slagvelden vond hij altijd het nodige oorlogsmaterieel, benzine en reserveonderdelen. Hier, op de groene paden bij de boerenhoeven, in de wouden en moerassen, stonden massa's aangeschoten machines van elk gewenst type geheel onbeheerd.

Hij was geboortig uit de streek van Dorogoboesj. Toen

hij uit de berichten van het Sowjet Informatie Bureau, die zij accuraat ontvingen op het toestel van de commandotank, vernam dat de frontlijn zijn geboortestreek naderde, hield Gwozdjow het niet langer uit, blies zijn drie tanks op en begon met zijn krijgsmakkers, waarvan er maar acht overgebleven waren, langs afgelegen bospaden naar zijn geboorteplaats te trekken.

Vlak voor de oorlog was hij er nog net in geslaagd, zijn ouderlijk huis op te zoeken, dat in een klein dorpje lag aan de oever van een door weiden kronkelend beekje. Zijn moeder, een dorpsonderwijzeres, was ernstig ziek geworden, en zijn vader, een oude landbouwkundige, lid van de districtssowjet, had zijn zoon uit het leger naar huis laten komen.

Gwozdjow herinnerde zich hun lage houten huisje bij de school; zijn moeder, zoals zij klein, uitgemagerd en hulpeloos op een oude divan lag; zijn vader in zijn ouderwetse shangtung jasje, bezorgd kuchend en aan zijn grijze baard plukkend naast de legerstede van de zieke: en tenslotte zijn drie zusters, kleine, donkere bakvisjes die zeer op moeder leken. Hij herinnerde zich de vrouwelijke hulparts Zjenja, een mager, blauwogig meisje, dat hem op een karretje tot aan het station gereden had en aan wie hij beloofd had elke dag brieven te zullen schrijven. Sluipend als een wild dier door de vertrapte velden en de lege, afgebrande dorpen van Witrusland, de steden vermijdend en zich ver van de verkeerswegen houdend, trachtte hij zich weemoedig voor te stellen wat hij in het kleine ouderlijke huis te zien zou krijgen, of zij er in geslaagd waren om weg te komen en wat er met hen gebeurd zou zijn, wanneer zij niet weggevlucht waren.

Wat Gwozdjow in zijn geboorteplaats te zien kreeg, bleek verschrikkelijker te zijn dan zijn somberste verwachtingen. Hij vond noch het huisje, noch zijn ouders en zusters, noch Zjenja, noch ook het dorp zelf. Van een zwakzinnige oude vrouw, die heen en weer hompelend

en in zichzelf pratend iets in een oven aan het koken was, die helemaal alleen temidden van de verkoolde puinhopen stond, kwam hij te weten dat het de onderwijzeres, toen de Duitsers naderden, zeer slecht ging, zodat de landbouwkundige met de meisjes haar noch durfden vervoeren noch alleen achterlaten. De Duitsers kwamen er achter dat het gezin van een lid van de districtssowjet in het dorp was achtergebleven. Zij werden gegrepen en in dezelfde nacht nog opgehangen aan een berk naast het huis, terwijl het huis zelf werd platgebrand. Zjenja, die naar de Duitse bevelvoerende officier was gelopen om voor het gezin van Gwozdjow te pleiten, zou of lange tijd gemarteld zijn of de officier zou getracht hebben haar gunsten te verwerven — wat er precies gebeurd was wist het vrouwtje niet, maar een feit was dat pas twee dagen later het meisje dood uit het huis waarin de officier zijn intrek genomen had gedragen werd en dat haar lijk twee dagen aan de oever van de rivier gelegen had. En het dorp zelf was pas vijf dagen geleden platgebrand, en wel omdat iemand 's nachts hun benzinetanks, die in de kolchoz-stallen waren ondergebracht, in brand had gestoken.

Het oudje bracht Gwozdjow bij de overblijfselen van zijn huis en wees hem de oude berk. In zijn kinderjaren hing daar aan een dikke tak zijn schommel. Nu was de berk uitgedroogd en aan de door de hitte van het vuur verdorde tak bungelden vijf afgesneden touweinden. Hompelend en gebeden voor zich uit prevelend bracht het oudje Gwozdjow bij de rivier en wees hem de plaats, waar het lijk van het meisje gelegen had, aan wie hij beloofd had elke dag te schrijven zonder dat hij daarna ooit tijd vond om zijn woord gestand te doen. Hij stond daar even tussen het ruisende riet, draaide zich vervolgens om en begaf zich naar het bos, waar zijn krijgsmakkers hem wachtten. Hij sprak geen woord, vergoot geen traan.

Eind Juni, tijdens het offensief van het leger van generaal Konjew op het westelijk front, brak Grigory

Gwozdjow met zijn krijgsmakkers door het Duitse front heen. In Augustus kreeg hij een nieuwe tank, de beroemde „T-34", en tegen de winter al had hij in het bataljon de naam gekregen van de „man zonder maat". Er deden verhalen over hem de ronde, er stonden verslagen over zijn daden in de kranten, die onwaarschijnlijk leken, maar niettemin juist waren. Op een keer dat hij op verkenning was uitgezonden, brak hij 's nachts met zijn tank in volle vaart door de Duitse versterkingen heen, reed zonder ongelukken dwars door een mijnenveld, steeds vurend en overal paniek zaaiend, drong door in een door de Duitsers bezet stadje, dat in een halve cirkel door het Rode Leger was ingesloten, en stootte aan de andere kant van het stadje weer naar de zijnen door, na de Duitsers een danige schrik bezorgd te hebben. Een andere keer, toen hij met een mobiele groep in de rug van de Duitsers opereerde, brak hij plotseling uit een hinderlaag te voorschijn, stortte zich op een Duits transport-convooi en verpletterde onder zijn rupsbanden paarden, wagens en Duitsers.

In de winter viel hij, aan het hoofd van een kleine tankgroep, het garnizoen van een versterkt dorp bij Rzjew aan, waar zich een kleine operatieve staf van de vijand gevestigd had. Al bij de afsluiting van het dorp, toen zijn tanks de verdedigingslinie passeerden, werd er een met licht-ontvlambare vloeistof gevulde fles in zijn tank gegooid. Vlammen en een verstikkende rook omhulden de tank, maar de bemanning ging door met vechten. Als een gigantische fakkel stoof de tank door het dorp, vurend met zijn gehele boordgeschut, manoeuvrerend, de vluchtende Duitse soldaten achterhalend en met zijn rupsbanden verpletterend. Gwozdjow en zijn bemanning, die hij gekozen had uit de mannen die samen met hem door de omsingeling gebroken waren, wisten dat ieder ogenblik hun laatste kon zijn, daar de benzinetank of de ammunitievoorraad elk ogenblik kon ontploffen. Zij stikten bijna in de rook en brandden zich aan de verhitte pantserplaten,

hun kleren begonnen reeds te smeulen, maar zij bleven hardnekkig doorvechten. Een zware granaat, die onder de rupsbanden tot ontploffing kwam, wierp de tank om en of het nu door de luchtdruk van de explosie was of door de opgeworpen zand- en sneeuwwolken, in ieder geval doofde daarop het vuur. Gwozdjow werd overdekt met brandwonden uit de tank gehaald. Hij zat in de geschutstoren naast de gesneuvelde schutter, wiens plaats hij tijdens het gevecht had ingenomen.

Reeds twee maanden lang zweefde Gwozdjow tussen leven en dood, zonder hoop op genezing, zonder dat iets hem interesseerde, terwijl er soms in geen vierentwintig uur een woord over zijn lippen kwam.

De wereld der zwaargewonden wordt gewoonlijk begrensd door de muren van hun ziekenzaal. Ergens achter deze muren gaat de oorlog door, vinden er grote en kleine gebeurtenissen plaats, woeden de hartstochten en legt elke dag een nieuwe last op 's mensen ziel. In de zaal van de „zware gevallen” wordt het leven van de buitenwereld niet binnengelaten en de stormen achter de hospitaalmuren dringen hier alleen door als zwakke, verwijderde echo's. De ziekenzaal was gedwongen te leven met haar eigen kleine voorvalletjes. Een vlieg, stoffig en slaperig, die godweet waar vandaan op het door de zon verwarmde vensterglas verscheen was een gebeurtenis. De nieuwe schoenen met hoge hakken, die de zaalzuster Klawdija Michajlowna vandaag aanhad, daar zij rechtstreeks van het ziekenhuis naar het theater moest, waren belangrijk nieuws. Een compote van gedroogde pruimen, die als toetje werd geserveerd in plaats van de bessensmoes waar iedereen allang genoeg van had, vormde het onderwerp van lange gesprekken.

En datgene wat elke dag terugkeerde, wat voor het „zware geval” de tergend-trage hospitaaldagen vulde, wat al zijn gedachten in beslag nam, dat was zijn wonde, die hem uit de gelederen van zijn medestrijders, uit het

zware oorlogsleven had weggerukt en hem hier had neergeworpen, op dit zachte en geriefelijke ziekbed, waar hij de eerste dag al genoeg van had. Hij sliep in met de gedachte aan die wond, die zweer of die breuk, hij zag ze in zijn droom en zocht, zodra hij wakker was, koortsachtig te weten te komen of de zweer kleiner geworden was, of de rode kleur minder geworden was, of de temperatuur omhoog of omlaag gegaan was. En zoals in de nachtelijke duisternis het gespannen oor de neiging heeft om elk geruis tienvoudig te vergroten, zo maakte ook hier deze voortdurende concentratie op zijn kwaal de wonden nog pijnlijker en bracht zelfs de meest sterke en wilskrachtige mensen, die in de strijd kalm de dood onder de ogen zagen, er toe om angstig naar elke nuance in de stem van de professor te luisteren en met beklemd hart van het gezicht van Wassilij Wassiljewitsj te trachten af te lezen, wat hij dacht van het verloop der ziekte.

Koekoesjkin was bij voortduring in een knorrig en nijdig humeur. Hij verbeeldde zich steeds dat zijn verband niet goed was aangebracht, dat het te sterk was aangetrokken en dat daardoor zijn beenderen niet goed aan elkaar zouden groeien en opnieuw gebroken zouden moeten worden. Grisja Gwozdjow zweeg, verzonken in zijn halfbewuste toestand. Maar het was direct te zien, met welk een nerveus ongeduld hij zijn paarsrode vlees bekeek en zijn lichaam waarop flarden verbrande huid hingen, wanneer Klawdije Michajlowna zijn verband wisselde en handenvol vaseline op zijn wonden smeerde, en hoe hij zijn oren spitste wanneer hij de artsen onderling hoorde spreken. Stjepan Iwanowitsj, de enige in de zaal die zich kon bewegen, al was het dan krom als een pook en zich vastklemmend aan de bedruggen, was voortdurend op een komiek-nijdige manier aan het schelden op de „stomme bom” die hem te pakken gekregen had en de „driemaal vervloekte radiculitis” die hij door zijn kneuzing had opgelopen.

Meressjew verborg zorgvuldig wat hij doormaakte en deed alsof de gesprekken van de artsen hem niet interesseerden. Maar telkens wanneer zijn verband werd afgenomen voor de electricisatie en hij zag hoe de verraderlijke purperen kleur langzaam maar hardnekkig over zijn wreef omhoogkroop, werden zijn ogen breed van ontzetting.

Hij begon onrustig en somber te worden. Een onhandige grap van een kameraad, een vouw in zijn laken, een borstel die uit de hand van de oude ziekenverzorgster viel waren aanleidingen tot woede-uitbarstingen, die hij slechts met moeite onderdrukken kon. Weliswaar droeg het krachtige en steeds groter wordende rantsoen van de uitstekende hospitaalvoeding er toe bij dat zijn krachten snel herstelden en wanneer hij verbonden of aangekleed moest worden, gaf zijn magerte geen aanleiding meer tot verschrikte blikken van de jonge vrouwelijke assistenten. Maar even snel als zijn lichaam zijn krachten herwon, werd het erger met zijn voeten. De rode kleur was al over de wreef heen gekomen en trok nu langzaam over de enkels. Zijn tenen hadden elke gevoeligheid verloren, men prikte er met spelden in en de spelden drongen in het vlees zonder dat hij enige pijn voelde. Men slaagde erin de verdere uitbreiding van de zwelling stop te zetten door een nieuw middel, dat de vreemde naam droeg van „blokkade”. Maar de pijn werd heviger en steeds onverdraaglijker. Overdag lag Aleksej heel stil, met zijn gezicht in de kussens. 's Nachts gaf Klawdija Michajlowna hem morfine-injecties.

Vaker en vaker kwam nu in de gesprekken van de doktoren het vreselijke woord „amputatie” terug. Wassilij Wassiljewitsj bleef soms bij het bed van Meressjew staan en vroeg:

„Nou, kruiper, hoe gaat het, doet het erg pijn? Zullen we maar gaan snijden? Rats 'en weg er mee!”

Aleksej voelde zich dan helemaal koud worden en

kromp ineen. Hij klemde de tanden opeen om niet te schreeuwen en schudde alleen het hoofd, en de professor mompelde boos:

„Nou, probeer de pijn dan maar te verdragen, dat is jouw zaak. Laten we dan dit nog maar proberen . . .” En hij schreef weer iets nieuws voor.

De deur sloot zich achter hem, de voetstappen in de gang hielden op en Meressjew lag met gesloten ogen en dacht: „Mijn voeten, o, mijn voeten, mijn voeten! . . .” Zou hij dan zonder voeten moeten leven, als een kreupele op houten stompjes, net als de oude veerman oompje Arkasja in zijn geboorteplaats Kamysjin? Zou hij net als deze bij het baden zijn houtstompjes moeten afschroeven en aan de oever laten staan en zelf op zijn handen als een aap in het water kruipen?

Zijn moeilijke toestand werd nog verergerd door een andere omstandigheid. Reeds de eerste dag dat hij in het hospitaal was, had hij de brieven uit Kamysjin doorgelezen. De kleine driehoekige briefjes van zijn moeder waren, als al haar brieven trouwens, kort en bestonden voor de helft uit groeten van familieleden en de geruststellende verzekering dat thuis alles godzijdank goed ging en dat hij, Aljosja, zich over haar geen zorgen behoefde te maken, en voor de andere helft uit verzoeken om zich te sparen, geen kou te vatten en geen natte voeten te krijgen, zich niet nodeloos in gevaar te begeven en op te passen voor de sluwheid van de Duitsers, waarover zijn moeder zoveel gehoord had van haar buurvrouwen. Al die brieven waren van dezelfde inhoud en het enige verschil lag hierin dat zijn moeder de ene keer vertelde hoe zij haar buurvrouw gevraagd had om voor de krijgsman Aleksej te bidden, ofschoon zij zelf niet in God geloofde, maar ja, je kunt tenslotte nooit weten en plotseling blijkt er misschien toch iets van waar te zijn — terwijl zij een andere keer zich ongerust maakte over zijn oudere broers, die ergens in het zuiden vochten en al lang niets meer

van zich hadden laten horen, of, zoals in haar laatste brief, schreef dat zij gedroomd had dat in de tijd van de overstromingen van de Wolga al haar zoons bij haar kwamen, net alsof zij van een geslaagde visvangst terugkeerden, samen met hun overleden vader en dat zij ze allen onthaalde op het lievelingsgerecht van het gezin: steurpastei, en dat de buurvrouwen die droom zo hadden uitgelegd: één van haar zoons zou beslist met verlof naar huis komen. Het oudje vroeg Aleksej om zijn commandant te verzoeken hem, al was het maar voor een dag, naar huis te laten gaan.

Dan waren er, in blauwe enveloppen en geschreven met een groot, rond en schools handschrift, brieven van een meisje met wie hij samen op de ambachtschool geweest was. Zij heette Olja. Zij werkte nu als technische kracht in de houtfabriek van Kamysjin, waar ook hij in zijn jonge jaren aan de draaibank gewerkt had. Dat meisje was niet alleen een jeugd-vriendin. En ook haar brieven waren niet gewoon, maar hadden iets bijzonders. Niet voor niets las hij ze meerdere malen door, nam ze steeds opnieuw ter hand en zocht achter de eenvoudigste regels iets anders, iets wat hij zelf niet helemaal begreep, een blijde, verborgen zin.

Zij schreef dat zij handen tekort kwam, dat zij zelfs niet meer thuis ging slapen om geen tijd te verliezen en dat zij eenvoudig in het fabriekskantoor sliep; dat Aleksej zijn fabriek beslist niet meer zou herkennen en dat hij dol zou worden van vreugde wanneer hij de huidige productie-cijfers van de fabriek kon raden. Zij schreef onder andere dat zij op haar zeldzame vrije dagen, die niet meer dan één keer per maand voorkwamen, zijn moeder placht op te zoeken, dat de oude vrouw zich niet meer zo best voelde, omdat zij van de oudste broers taal noch teken meer ontving, dat zijn moeder een hard leven had en dat het de laatste tijd met haar gezondheid bergafwaarts ging. Het meisje vroeg of hij zijn moeder vaker en uit-

voerder wilde schrijven en haar niet met slechte berichten verontrusten, daar hij thans waarschijnlijk de enige vreugde in haar leven was.

Toen hij de brieven van Olja gelezen en herlezen had, begon Aleksej de slimheid van zijn moeder te doorzien met die droom. Hij begreep hoe zijn moeder op hem zat te wachten, hoe haar hoop op hem gevestigd was, en hij begreep ook hoe verschrikkelijk het voor haar beiden zou zijn, wanneer hij ze van zijn ongeluk op de hoogte bracht. Lang overdacht hij wat hij moest doen, maar de moed ontbrak hem om de waarheid naar huis te schrijven. Hij besloot nog wat te wachten en schreef aan beiden dat hij het goed maakte, dat hij was overgeplaatst naar een gebied waar niet veel gebeurde, en om zijn adreswijziging te rechtvaardigen en zijn bericht nog geloofwaardiger te maken, schreef hij, dat hij thans dienst deed achter het front ter uitvoering van een speciale opdracht en dat hij naar alle waarschijnlijkheid nog wel geruime tijd hier zou moeten blijven.

En juist nu, nu in de gesprekken van de artsen steeds vaker het woord „amputatie” voorkwam, begon hij zich steeds ellendiger te voelen. Hoe kon hij, als kreupele naar Kamysjin komen? Hoe moest hij zijn houtstompjes aan Olja laten zien? Welk een vreselijke slag zou hij zijn moeder toebrengen, die al haar zoons aan het front had verloren en nu hem, als laatst-overgeblevene, thuis verwachtte! Over deze dingen dacht hij na in de zware, droefgeestige stilte van de ziekenzaal, terwijl hij luisterde hoe de matrasspiralen onder de onrustige Koekoesjkin gegergd kreunden, hoe de tankofficier zwijgend lag te zuchten en hoe Stjepan Iwanowitsj, in een drievoudige bocht gewrongen, met zijn vingers op de ruiten trommelde, waar hij elke dag voor werd gezet.

„Een amputatie? Nee, alles liever dan dat! Dan nog liever dood . . . Wat een koud, door merg en been gaand woord! Amputatie! Nee, nee, dat mag niet gebeuren!” dacht

Aleksej. Het verschrikkelijke woord keerde zelfs in zijn droom terug als een soort stalen spin van onbepaalde vorm, die hem verscheurde met zijn scherpe, gelede poten.

III

Een week lang leefden de bewoners van zaal tweeënveertig met hun vieren. Maar toen kwam op zekere dag Klawdija Michajlowna zeer geagiteerd met twee mannen van de gezondheidsdienst aan en deelde mee dat men zich zou moeten inkrimpen. Het bed van Stjepan Iwanowitsj werd tot zijn grote vreugde vlak tegen het raam gezet. Koekoesjkin werd naar een hoek overgebracht, naast Stjepan Iwanowitsj, en op de vrijgekomen plaats werd een goed en laag bed neergezet met een zachte, verende matras.

Dat bracht Koekoesjkin tot een woedeuitbarsting. Hij verbleekte, sloeg met zijn vuist op zijn nachtkastje, begon met overslaande stem de zuster, het hele hospitaal en Wassilij Wassiljewitsj zelf uit te vloeken, dreigde er mee zich bij iemand te zullen beklagen en ging zo te keer dat het niet veel scheelde of hij had een kroes naar de arme Klawdija Michajlowna gegooid, en misschien had hij het ook wel gedaan, wanneer Aleksej, wiens zigeunerogen fonkelden van woede, hem niet op dreigende toon tot de orde had geroepen.

Juist op dat ogenblik werd de vijfde man binnengedragen. Hij was blijkbaar erg zwaar, want de draagbaar kraakte en boog diep door in de maat van de schreden der rode-kruissoldaten. Op het kussen rolde een rond, kaalgeschoren hoofd krachteloos heen en weer. Het brede, gele, als met was gevulde, opgeblazen gezicht was levenloos. Op de dikke, bleke lippen was de pijn verstild.

Het zag er uit of de nieuweling bewusteloos was. Maar zodra de brancard op de grond gezet werd, opende de

zieke onmiddellijk de ogen, richtte zich op zijn elleboog op, keek nieuwsgierig in de ziekenzaal rond, knipoogde om een of andere reden tegen Stjepan Iwanowitsj, alsof hij wilde zeggen: is het weer niks met het lieve levende? — en kuchte met een diepe basstem. Zijn logge lichaam was blijkbaar zwaar gekneusd en veroorzaakte hem hevige pijnen. Meressjew, die om de een of andere reden van de eerste blik af een hekel aan die grote, opgeblazen man had, keek stuurs toe hoe twee rode-kruissoldaten, twee ziekenverzorgers en een zuster hem met grote moeite en vereende krachten op bed tilden. Hij zag hoe het gezicht van de nieuweling plotseling bleek werd en er zweetdruppels op verschenen, toen men zijn op een balk lijkende been onhandig omdraaide en hoe een pijnlijke grimas zijn witgeworden lippen verwrong. Maar hij knarste alleen met de tanden.

Toen hij zich eenmaal op zijn bed bevond, legde hij meteen de zoom van de onderdeken parallel aan de rand van de bovendeken, legde de boeken en blocnotes die men hem nagedragen had in rijtjes op het tafeltje, stelde op het onderste plankje netjes zijn tandpasta, eau-de-cologne, scheergerei en zeepbakje op, wierp vervolgens een critische, huishoudelijke blik op al zijn bezittingen en wendde zich toen, alsof hij zich meteen al thuis voelde, met een diepe, dreunende basstem tot de overige zaalbewoners:

„Nou, laten we kennismaken. Regimentscommissaris Semjon Worobjow. Een rustig mens, niet-roker. Ik verzoek u mij in uw gezelschap op te nemen.”

Kalm en belangstellend nam hij de anderen op en Meressjew kon net een op hem gerichte, aandachtig-vorsende blik van zijn smalle, goudkleurige, uiterst fascinerende ogen opvangen.

„Ik blijf hier niet lang. Ik weet niet hoe de anderen er over denken, maar ik heb geen tijd om hier lang te blijven liggen. Mijn paardjes wachten op mij. Straks is het ijs

weg, de wegen drogen op — en heisa: 'Wij zijn de rode cavalerie', zoals het in het lied heet. Hè?" bulderde hij en zijn sappige, vrolijke bas vulde de hele kamer.

„We zijn hier geen van allen voor lang. Straks begint de ijsgang — en heisa: met de benen vooruit naar de vijftigste zaal", repliceerde Koekoesjkin en draaide zich bruusk naar de muur om.

Een vijftigste zaal was er niet in het hospitaal. Zo noemden de zieken onder elkaar de lijkenzaal. De commissaris had dit moeilijk reeds kunnen weten, maar hij ving direct de sombere betekenis van de grap op. Hij was niet beledigd, maar vroeg alleen met een verwonderde blik op Koekoesjkin:

„En hoe oud bent u wel, waarde vriend? Ach, ach, nu al zo'n baard! Hoe komt het dat u zo vroeg oud geworden bent?"

IV

Met de verschijning in zaal tweeënveertig van de nieuwe patiënt, die door allen onder elkaar werd aangeduid als „de commissaris", veranderde met één slag de hele levensstijl van de zaal. Die zware en hulpeloze man had al op de tweede dag met allen kennis gemaakt en hij wist daarbij, zoals Stjepan Iwanowitsj het later uitdrukte, „voor iedereen de passende sleutel te vinden".

Met Stjepan Iwanowitsj onderhield hij zich uitvoerig over paarden en over de jacht, waarop zij allebei als grote kenners bijzonder gesteld waren. Met Meressjew, die er van hield zich in het wezen van de oorlog te verdiepen, debatteerde hij heftig over de hedendaagse methoden om de luchtmacht, de tanks en de cavalerie te gebruiken, waarbij hij niet zonder hartstocht trachtte te bewijzen dat luchtmacht en tanks natuurlijk prachtige dingen waren, maar dat ook het paard nog niet van de baan was en dat nog wel eens zou bewijzen, en dat, als

men de cavalerie-afdelingen eens goed liet opknappen en met technische eenheden versterkte, en men de oude ijzervreters aanvulde met een breed en stoutmoedig denkende jeugd — dat onze cavalerie dan nog wel eens de wereld verstomd zou doen staan. Zelfs met de zwijgzame tankofficier vond hij een gemeenschappelijk gespreksthe-ma. Het bleek namelijk dat de divisie, waarvan hij commissaris was, bij Jartsew had gevochten, en later bij Doechowsjtsjina, in het kader van de beroemde tegenaan-val van Konjew, op dezelfde plaats waar de tankcommandant zich met zijn groep uit de omsingeling had bevrijd. En de commissaris noemde enthousiast de hun beiden bekende dorpen op en vertelde hoe en waar de Duitsers er van langs hadden gekregen. De tankofficier bleef nog altijd zwijgen, maar hij wendde zich niet meer af, zoals hij vroeger placht te doen. Zijn gezicht was door het verband niet te zien, maar hij knikte steeds toestemmend met het hoofd. En wat Koekoesjkin betreft, diens toorn veranderde plotseling in genegenheid toen de commissaris hem voorstelde een partijtje te schaken. Het bord stond bij Koekoesjkin op bed en de commissaris speelde blind, terwijl hij met gesloten ogen terneerlag. Hij versloeg de twist-zieke luitenant dubbel en dwars en won daarmee voor-goed zijn achting.

De aanwezigheid van de commissaris had in de ziekenzaal een soortgelijke uitwerking als wanneer de verpleegster 's morgens het vensterraampje opende en in de vervelende stilte van het hospitaal gelijk met het vrolijke straatlawaai de frisse en vochtige lucht van de vroege Moskouse lente binnendrong. De commissaris deed er geen enkele moeite voor. Hij leefde eenvoudig, hij leefde gretig en volbloedig en vergat daarbij zijn kwellende pijnen, of dwong zich althans ze te vergeten.

Wanneer hij 's morgens wakker werd, ging hij rechtop in bed zitten, hief zijn armen eerst omhoog, dan op zij, boog zich voorover, strekte zich uit, draaide en boog

rhythmisch zijn hoofd — kortom, deed gymnastiek. Wanneer men hem kwam wassen, vroeg hij zo koud mogelijk water, proestte en spetterde lang boven de kom en wreef zich vervolgens met een handdoek af, en wel met zulk een ijver dat zijn gezwollen lichaam er helemaal rood van werd en iedereen onwillekeurig zin kreeg hetzelfde te doen. Dan werden de kranten gebracht. Hij nam ze gretig van de zuster aan en las haastig en hardop de berichten van het Sowjet Informatie Bureau en daarna zeer uitvoerig, het een na het ander, de verslagen van het front. En hij las ze op een zeer persoonlijke wijze, actief om zo te zeggen: soms herhaalde hij fluisterend een plaats die hem bevalen was en mompelde iets van „juist“, dan weer riep hij plotseling op geërgerde toon uit: „Hij liegt, de hond, mijn hoofd tegen een fles bier dat hij nooit aan het front is geweest! De schoft! En maar schrijven!“ Op een keer was hij boos geworden op zo'n leugenachtige verslaggever en schreef meteen een kwade brief aan de redactie van het blad, waarin hij bewees dat zulke dingen in de oorlog niet voorkwamen en verzocht de buiten zijn boekje gegane leugenaar op zijn nummer te zetten. Soms ook verdiepte hij zich in gedachten in de inhoud van de krant, ging achterover op zijn kussen liggen en bleef zo met open ogen liggen, of begon plotseling interessante verhalen te vertellen over zijn paardjes, die, wanneer men hem mocht geloven, allemaal even grote helden waren en allemaal even flink. En dan begon hij opnieuw te lezen. En, hoe vreemd het ook klinken moge, die opmerkingen van hem en zijn lyrische uitwijdingen hinderden zijn toehoorders niet in het minst, leidden hen ook niet af, maar hielpen hen integendeel om beter de zin van het gelezene te doorzien.

Twee uur per dag, tussen het middageten en de geneeskundige behandeling, studeerde hij Duits, herhaalde woorden, construeerde zinnen en zei zo nu en dan, wanneer hij over de zin van de vreemde taal nadacht:

„Weten jullie, jongens, hoe een kuikentje in het Duits heet? Küchlein. Is het niet sterk? Küchlein: het klinkt als iets kleins en donzigs en zachts. En weten jullie hoe een klokje heet? Glöckchen. Je hóórt het klinken, hè?”

Af en toe kon Stjepan Iwanowitsj zich niet beheersen:

„Wat moet u toch, kameraad regimentscommissaris, met dat Duits? Waarom geeft u zich nodeloze moeite? U zou uw krachten beter kunnen sparen . . .”

De commissaris keek de oude militair met een sluwe blik aan:

„Kom, baardmans, is dat een leven voor een Rus? In welke taal denk je dat ik met de Duitse vrouwen in Berlijn zal moeten praten, wanneer we daar eenmaal zijn? In het Samojeeds soms?”

Stjepan Iwanowitsj, die op het bed van de commissaris zat, wilde hem waarschijnlijk tegenspreken en er op wijzen dat de frontlijn vooralsnog vlak bij Moskou lag en het nog een aardig eindje was naar de Duitse vrouwen, maar in de stem van de commissaris klonk zo'n vrolijke overtuiging dat de soldaat alleen maar zuchtte en er zakelijk aan toe voegde:

„Nou ja, natuurlijk, niet in het Samojeeds. Toch zou ik maar een beetje voorzichtig zijn, kameraad commissaris, na zo'n verwonding”.

„Een voorzichtig paard gaat het eerst van de sokken. Wist je dat niet? Dat is niet zo best, baardmans!”

Geen van de patiënten had een baard. Om de een of andere reden noemde de commissaris ze toch allemaal „baardmans”. Dat klonk in zijn mond niet beledigend, maar juist opmonterend en allen voelden zich door die grappige benaming een beetje plezieriger.

Dagen lang observeerde Aleksej de commissaris om te trachten, achter het geheim van zijn onverstoorbare opgewektheid te komen. Er was geen twijfel mogelijk dat hij hevige pijn leed. Zodra hij in slaap viel en geen con-

trôle meer over zichzelf had, begon hij onmiddellijk te kreunen, heen en weer te draaien en met zijn tanden te knarsen, terwijl zijn gezicht krampachtig vertrok. Hij wist dit blijkbaar en trachtte dan ook door allerlei bezigheden te voorkomen dat hij overdag in slaap viel. In wakende toestand was hij altijd even rustig en gelijkmatig van stemming, alsof zijn verwonding hem helemaal geen pijn bezorgde. Hij sprak kalm met de doktoren, maakte grapjes wanneer ze zijn pijnlijke plekken inspecteerden en betastten en eigenlijk kon men alleen uit de manier waarop zijn hand daarbij het laken verkreukte en uit de zweetdruppels op zijn neuswortel opmaken hoe moeilijk het hem viel zich te beheersen. De piloot begreep niet, hoe deze man zijn vreselijke pijnen kon onderdrukken, waarvandaan hij zoveel energie haalde, zoveel moed en levensvreugde. Aleksej was te meer verlangend om dat te weten, omdat hij ondanks de steeds grotere dosis van narcotica, 's nachts al niet meer slapen kon en soms tot de ochtend toe met open ogen lag, terwijl hij in de dekens beet om niet van pijn te kreunen.

Steeds vaker en steeds nadrukkelijker klonk nu bij de visitaties het onheilspellende woord „amputatie”. Aleksej voelde dat de vreselijke dag onvermijdelijk naderbij kwam en besloot dat zonder benen het leven geen waarde had.

V

En de fatale dag brak aan. Bij zijn ronde betastte Wassilij Wassiljewitsj geruime tijd de zwarte, reeds geheel ongevoelig geworden voeten, richtte zich vervolgens bruusk op en zei, terwijl hij Meressjew recht in de ogen keek: „Amputeren!” Voor de verbleekte piloot nog had kunnen antwoorden, voegde de professor er driftig aan toe: „Amputeren — en geen praatjes meer, hoor je? Het zou je je leven kosten! Begrepen?”

Hij ging de zaal uit zonder zich tot zijn gevolg te wenden. Er heerste een drukkende stilte in de zaal. Meressjew lag met een versteend gezicht en open ogen voor zich uit te staren. Als door een mist zag hij voor zich de blauwe, lelijke houtstompjes van de invalide veerman en weer zag hij hoe deze zich uitkleedde en als een aap, op zijn ellebogen steunend, over het natte zand naar het water kroop.

„Ljosja”, riep de commissaris zacht.

„Wat?” riep Aleksej terug met een verre, afwezige stem.

„Het moet nu eenmaal, Ljosja”.

Op dit ogenblik scheen het Meressjew toe dat het niet de veerman was, die daar op zijn houtstompjes kroop, maar hij zelf en dat zijn meisje, zijn Olja, aan het strand stond in haar kleurige, in de wind fladderende rokje, licht, zonnig en mooi, en dat zij zich op de lippen beet en gespannen naar hem keek. Zo zou het zijn! En hij begon geluidloos en wild te huilen, zijn hoofd in het kussen gedrukt, bevend en rillend over zijn hele lichaam. Allen voelden zich beklemd. Stjepan Iwanowitsj gleed zuchtend van zijn bed, trok zijn kamerjas aan en liep met zijn pantoffels schuifelend en zich aan de bedleuning vasthoudend naar Meressjew toe. Maar de commissaris gaf een teken van „niet doen”, van: „laat hem maar huilen, bemoei je er niet mee”.

En inderdaad voelde Aleksej zich wat beter. Weldra kwam hij tot bedaren en ondervond zelfs die verlichting, die een mens altijd voelt wanneer hij eindelijk een probleem, dat hem lang kwelde, heeft opgelost. Hij zweeg de hele verdere dag, totdat 's avonds de hospitaal-soldaten hem kwamen halen om hem naar de operatiezaal te dragen. Ook in dit witte, verblindend glanzende vertrek uitte hij geen woord. Zelfs toen men hem van het feit op de hoogte bracht dat de toestand van zijn hart niet toestond, hem onder narcose te brengen en de operatie slechts met plaatselijke verdoving volvoerd kon worden, knikte hij

alleen maar met het hoofd. Tijdens de operatie liet hij geen kreun en geen schreeuw horen. Wassilij Wassiljewitsj, die zelf deze eenvoudige amputatie verrichtte en volgens zijn gewoonte daarbij hevig schold op de zusters en assistenten, liet een paar maal één van zijn assistenten kijken of de patiënt niet gestorven was onder het mes.

Toen er in het been gezaagd werd, was de pijn verschrikkelijk, maar Aleksej was gewoon geraakt om pijnen te verdragen en hij begreep ook niet helemaal wat al die mensen in witte jassen en hun gezichten bedekt met witte gazen maskers daar bij zijn voeten uitvoerden. Op de terugweg naar de ziekenzaal raakte hij bewusteloos.

Toen hij weer bijkwam, bevond hij zich alweer in de ziekenzaal en het eerste wat hij zag, was het bezorgde gezicht van Klawdija Michajlowna. Vreemd, maar hij herinnerde zich niets en verwonderde zich er over dat deze lieve, vriendelijke, blonde vrouw zulk een opgewonden-vragend gezicht zette. Toen zij merkte dat hij de ogen had geopend, klaarde haar gezicht op en drukte zij hem zachtjes de hand onder de deken.

„Wat bent u flink!” En meteen greep zij zijn pols.

„Wat wil zij toch?” dacht Aleksej. Hij voelde dat de pijn in zijn benen hoger zat dan eerst en dat de pijn niet meer brandend, scheurend en trekkend was, maar dof en vermoeid, alsof zijn benen met een touw stevig waren samengebonden boven de knieën. En plotseling zag hij aan de plooien van de deken dat zijn lichaam korter geworden was. In een oogwenk zag hij de scène voor zich: de verblindende schittering van het witte vertrek, het woedend gegrom van Wassilij Wassiljewitsj, het doffe tikken in een geëmailleerde emmer. — Is het nu al gebeurd? verwonderde hij zich een beetje mat en zei tot de zuster, terwijl hij zijn best deed om te glimlachen:

„Ik schijn een beetje korter geworden te zijn”.

De glimlach viel niet goed uit en leek meer op een grimas. Klawdija Michajlowna streek zijn haar glad.

„'t Is niets, 't is niets, m'n duifje, het zal u verlichting brengen”.

„Jazeker, verlichting. Hoeveel kilo wel?”

„Kom, m'n waarde, zulke dingen moet u niet zeggen. U bent een flinke kerel, sommigen schreeuwen, anderen moeten met riemen vastgebonden worden en zijn dan nog nauwelijks te houden, maar u gaf geen kik . . . Ach ja, de oorlog weet wat!”

Op dit ogenblik klonk uit het schemerdonker van de zaal de boze stem van de commissaris:

„Wat zit u nou weer voor jeremiades op te hangen? Geeft u hem liever die brieven, zustertje. Bofst die man even, zelfs ik ben er jaloers op: zoveel brieven tegelijk te krijgen!”

De commissaris gaf een bundeltje brieven aan Meres-sjew door. Het waren brieven van zijn eigen regiment. Ze waren op verschillende dagen gedateerd, maar om de een of andere reden waren zij allemaal tegelijk aangekomen, en even later lag Aleksej al met zijn geamputeerde benen de een na de ander die berichten van zijn vrienden te lezen, waarin sprake was van een ver en moeilijk leven, vol ongemakken en gevaren, maar van een onontkoombare aantrekkingskracht, een leven dat nu voorgoed voor hem verloren was. Hij las met genietende aandacht zowel de belangrijke gebeurtenissen als de dierbare kleinigheden, waarover zijn kameraden hem schreven. Even belangwekkend was voor hem wat een politiek werker uit het korps verklapte, namelijk dat het regiment was voorgesteld voor de orde van de Rode Vlag, of dat Iwantsjoek twee onderscheidingen tegelijk had gekregen, als het feit dat Jasjin op jacht een vos had geschoten, die om een of andere reden geen staart bleek te hebben of dat de roman tussen Stjopa Rostow en zuster Ljenotsjka wegens een tandvleesontsteking van de eerste was uitgeraakt. Voor een ogenblik verplaatste hij zich in gedachten daarheen, naar het vliegveld dat verloren

lag tussen wouden en meertjes, dat de piloten zo vaak verwenst hadden vanwege de verraderlijke bodem en dat hem nu het beste plekje op aarde toescheen.

Hij werd zo gefascineerd door die brieven dat hij niet lette op het verschil in data en niet opmerkte dat de commissaris een knipoog gaf naar de zuster, glimlachend met zijn hoofd naar hem wees, en haar zachtjes toefluisterde: „Mijn medicijnen zijn heel wat beter dan al die luminals en veronals van u!” Aleksej kwam nooit te weten dat de commissaris, die de gebeurtenissen voorzien had, een deel van zijn brieven had verstopt om op de fatale dag de piloot de groeten van kameraden en nieuwtjes van zijn dierbare vliegveld te kunnen overhandigen en zodoende de zware slag voor hem te verzachten. De commissaris was een oud militair. Hij kende de kracht van deze slordige en in haast geschreven vodjes papier, die aan het front dikwijls van meer invloed zijn dan geneesmiddelen of brood.

In de brief van Andrej Degtjarenko, even grof en eenvoudig als hijzelf, lag een klein papiertje, beschreven met kleine, krullige lettertjes en een overvloed van uitroep-tekens:

„Kameraad Eerste Luitenant!! Het is niet mooi dat U Uw woord niet houdt!!! In het regiment denkt men veel aan U en, ik lieg niet, men praat alleen maar over U. Onlangs heeft de kameraad commandant nog in de eetzaal gezegd die Aleksej Meressjew — dat is je ware!!! En U weet dat hij zoiets alleen maar van de allerbesten zegt. **Kom gauw terug, men wacht hier op U!!** De lange Lelja van de eetzaal vraagt mij U de boodschap over te brengen dat zij U voortaan zonder tegenstribbelen drie porties zal geven, al zou zij daarvoor ook door de intendant worden ontslagen. Alleen is het niet mooi dat U Uw woord niet houdt!!! De anderen hebt U toch wel geschreven, en mij geen woord. Ik voel mij erg gegriefd en daarom schrijf ik U niet apart, maar U kunt mij wel

apart schrijven, alstublieft schrijft U mij hoe U het maakt en hoe U zich voelt! . . ."

Onder dit grappige briefje stond als ondertekening: „De Meteorologische Sergeant”. Meressjew glimlachte, maar zijn blik viel op de woorden: „Kom gauw terug, men wacht hier op U”, die in de brief onderstreept waren. Aleksej richtte zich in zijn bed op en tastte met het gezicht van iemand, die in al zijn zakken zoekt naar een belangrijk document dat hij kwijt is, krampachtig naar de plaats waar zijn voeten geweest waren. Zijn hand voelde alleen maar een lege ruimte.

Pas op dat ogenblik realiseerde Aleksej zich ten volle de hele zwaarte van zijn verlies. Hij zou nooit meer terug kunnen keren naar zijn regiment, naar de luchtmacht of in het algemeen naar het front. Nooit meer zou hij met een vliegtuig opstijgen of zich in een luchtgevecht storten, nooit meer! Thans was hij een invalide, ontruikt aan zijn dierbaar beroep, aan zijn plaats gekluisterd, een last in huis, een overtoollig mens in het leven. Dat was niet meer te veranderen, dat zou zo blijven tot aan zijn dood.

VI

Na de operatie gebeurde er met Aleksej het allerergste dat er in zulke omstandigheden gebeuren kan. Hij trok zich in zichzelf terug. Hij klaagde niet, hij huilde niet, hij wond zich niet op. Hij zweeg.

Dagen lang lag hij onbeweeglijk op zijn rug en keek voortdurend naar één en dezelfde kromlopende barst op het plafond. Wanneer zijn kamergenoten een gesprek met hem begonnen, antwoordde hij — en dan nog dikwijls verkeerd — met „ja” of „nee” en verviel dan opnieuw tot zwijgen, waarbij hij naar de donkere barst in het stucwerk keek alsof het een of andere hiëroglief was, waarvan de ontcijfering zijn redding kon betekenen. Hij kwam ge-

willig alle voorschriften van de doktoren na, nam alles in wat ze hem gaven, at traag en lusteloos en ging weer op zijn rug liggen.

„Hei, baardmans, waarover prakkizeer je?” riep de commissaris hem toe.

Aleksej draaide het hoofd in zijn richting met een uitdrukking op zijn gezicht alsof hij hem helemaal niet zag.

„Ik vraag waarover je prakkizeert”.

„Nergens over”.

Eens kwam Wassilij Wassiljewitsj op de zaal:

„Nou, kruiper, leef je nog? Hoe gaat het er mee? Nou, je bent een held, dat is zeker, je hebt geen kik gegeven. Nu geloof ik werkelijk dat je achttien dagen lang op handen en voeten van de Duitsers weggekropen bent. Ik heb in mijn leven meer patiënten gezien dan jij aardappelen hebt gegeten, maar iemand als jij heb ik nog nooit onder het mes gehad!” De professor wreef zijn rode, schilferende handen met de door sublimaat uitgebeten nagels. „Wat frons je je wenkbrauwen? Hij wordt geprezen en hij weet niets beters te doen dan zijn wenkbrauwen te fronsen. Maar ik ben luitenant-generaal van de medische dienst. Nou, en ik beveel je te glimlachen!”

Terwijl hij met moeite zijn lippen tot een lege, gummiachtige glimlach vertrok, dacht Meressjew: „Wanneer ik geweten had dat het zo zou aflopen, was het dan de moeite waard geweest om verder te kruipen? Ik had toch nog drie patronen in mijn pistool”.

De commissaris las uit de krant het bericht voor van een correspondent over een interessant luchtgevecht. Zes van onze jagers waren een gevecht begonnen met tweëntwintig Duitsers, waarvan zij er acht vernielden, terwijl zij zelf maar één toestel verloren. De commissaris las dit bericht met zoveel smaak, alsof het geen onbekende piloten waren die zich zo hadden onderscheiden, maar zijn eigen cavalleristen. Zelfs Koekoeshkin raakte in vlam, toen zij begonnen te debatteren en zich trachtten voor te

stellen hoe alles in zijn werk gegaan was. Maar Aleksej luisterde en dacht: „De gelukkigen! Die vliegen, die vechten, en ik zal nooit meer kunnen opstijgen”.

De berichten van het Sowjet Informatie Bureau werden steeds laconieker. Aan alles was te zien dat ergens in de rug van het Rode Leger zich een machtige vuist balde voor een nieuwe slag. De commissaris besprak druk met Stjepan Iwanowitsj, waar die slag toegebracht zou worden en wat dat voor de Duitsers zou betekenen. Nog niet lang geleden was Aleksej haantje de voorste bij zulk soort gesprekken. Nu deed hij zijn best er niet naar te luisteren. Ook hij voelde dat er grote gebeurtenissen op til waren, dat er reusachtige, misschien beslissende veldslagen in aantocht waren. Maar de gedachte dat zijn makkers — zelfs, liet het zich aanzien, Koekoesjkin, wiens toestand snel verbeterde — aan deze gevechten deel zouden nemen, terwijl hijzelf nu definitief veroordeeld was tot een vegeterend bestaan achter het front, was voor hem zo bitter dat wanneer de commissaris nu uit de krant voorlas of een gesprek begon over de oorlog, Aleksej zijn hoofd onder de dekens verborg en zijn wang tegen het kussen wreef, om niets te hoeven zien of horen. En in zijn hoofd draaide, zonder dat hij wist hoe hij er aan kwam, voortdurend een zin rond: „Wie geboren is om te kruipen kan niet vliegen”.

Klawdija Michajlowna bracht enkele wilgetakken mee, die godweet hoe en vanwaar in het strenge, militaristische, met barricades versperde Moskou waren terechtgekomen. Op het tafeltje bij ieder bed plaatste zij in een glas een takje. Van de roodachtige twijgen met de witte, wollige katjes steeg zulk een frisse geur op, dat het wel leek of de lente zelf zaal tweeënveertig was binnengekomen. Allen waren op die dag van een vrolijke opgewektheid. Zelfs de zwijgzame tankcommandant mompelde enkele woorden vanonder zijn verband vandaan.

Aleksej lag op zijn bed en dacht: in Kamysjin stromen

nu troebele beekjes langs de met modder bedekte trottoirs over de glanzende keien van het straatplaveisel, het ruikt er naar verwarmde aarde, naar frisse vochtigheid en paardenmest. Op precies zulk een dag stond hij met Olja op de steile oever van de Wolga en langs hen heen, over de onafzienbare uitgestrektheid van de rivier, dreef in een plechtige stilte, waarin alleen als zilveren klokjes het gezang van de leeuwerikken klonk, geruisloos en gelijkmatig het losgeraakte ijs. En het leek of het geen ijsschotsen waren die voorbijdreven, maar dat hij met Olja geruisloos de gezwollen, onstuimige rivier tegemoet gleed. Zij stonden daar zwijgend, en zoveel geluk zagen zij in de toekomst voor hen opdoemen dat zij hier, aan de wijde uitgestrektheid van de Wolga, in de vrije voorjaarswind, lucht te kort kwamen om te ademen. Niets zou er nu van dit alles komen. Zij zou zich van hem afwenden, en wanneer zij het niet deed, zou hij dan dit offer van haar kunnen aannemen, had hij dan het recht om toe te laten dat zij, licht, mooi en slank als zij was, naast hem liep wanneer hij zich hinkend op zijn stokjes voortbewoog?! . . . En hij vroeg de zuster, de naïeve boodschap van zijn tafeltje weg te nemen.

Het wilgetakje werd verwijderd, maar het was moeilijk zich ook van zijn sombere gedachten los te maken: wat zou Olja zeggen wanneer zij vernam dat hij geen onderbenen meer had? Zou zij weggaan, hem vergeten, hem uit haar leven schrappen? Zijn hele wezen protesteerde tegen deze gedachte: nee, zo was zij niet, zij zou hem niet laten schieten, zich niet van hem afwenden! Maar dat was eigenlijk nog erger. Hij stelde zich voor dat zij uit edele gevoelens met hem, een invalide, zou trouwen, hoe zij daarvoor haar dromen over hoger technisch onderwijs zou moeten opgeven, hoe zij zwaar werk zou moeten verrichten om zichzelf, haar invalide man en, wie weet, misschien ook nog hun kinderen te onderhouden.

Had hij het recht om zulk een offer van haar te accepteren? Zij waren immers nog door niets gebonden, zij was nog maar zijn aanstaande, maar niet zijn vrouw. Hij hield van haar, hij hield veel van haar en daarom besloot hij dat hij dat recht niet bezat, dat hij zelf alle banden moest verbreken die hen samenbonden, en wel ineens en voor goed, zodat zij niet alleen van een zware toekomst bevrijd was, maar ook van de kwelling van het aarzelen.

Maar toen kwamen er brieven aan met het poststempel „Kamysjin” en trokken meteen een streep door al die besluiten. De brief van Olja was vol van een soort heimelijke ontroering. Alsof zij zijn ongeluk voorvoelde, schreef zij dat zij altijd bij hem zou blijven, wat er ook met hem zou gebeuren, dat haar leven met het zijne één geheel vormde, dat zij elke vrije minuut aan hem dacht en dat die gedachten haar hielpen om de moeilijke oorlogsomstandigheden, de slapeloze nachten op de fabriek, het aanleggen van loopgraven en antitankvallen en — waarom het te verzwijgen — haar hongerbestaan te verdragen. „Je laatste kleine foto'tje, waar je op een boomstomp zit met je hondje en glimlacht, draag ik altijd bij mij. Ik heb het in een medaillon van moeder laten zetten en draag het op mijn borst. Wanneer ik het moeilijk heb, open ik het en kijk er naar ... En, weet je, ik geloof: zolang wij van elkaar houden, hoeven wij voor niets bang te zijn”. Zij schreef eveneens dat zijn moeder zich de laatste tijd erg ongerust over hem maakte en vroeg hem opnieuw, de oude vrouw vaker te schrijven en haar niet te verontrusten met slechte berichten.

Het was voor het eerst dat brieven uit zijn geboorteplaats, die vroeger stuk voor stuk blijde gebeurtenissen geweest waren, die zijn ziel in de moeilijke dagen aan het front voor lange tijd verwarmden, Aleksej geen plezier deden. Zij brachten opnieuw verwarring in zijn geest, en hier beging hij dan ook de grote fout die hem later zoveel kwellingen veroorzaken zou: hij durfde niet naar

Kamysjin te schrijven dat zijn benen geamputeerd waren.

De enige aan wie hij uitvoerig schreef over zijn ongeluk en over zijn sombere gedachten was het meisje van het weerstation. Zij kenden elkaar nauwelijks, en daarom viel het hem gemakkelijker met haar te praten. Daar hij zelfs haar naam niet wist, adresseerde hij de brief als volgt: Weerstation Zo-en-zo, voor de „meteorologische sergeant”. Hij wist hoe zorgzaam men op het front met brieven omging en hoopte dat, de zijne zelfs met zulk een vreemd adres vroeg of laat de geadresseerde zou bereiken. Bovendien was dit helemaal niet zo belangrijk voor hem. Hij wilde zich alleen maar tegenover iemand uitspreken.

In neerslachtige overpeinzingen gingen de eentonige dagen in het hospitaal voor Aleksej Meressjew voorbij. En ofschoon zijn ijzeren gestel de met bekwame hand verrichte amputatie gemakkelijk doorstaan had en zijn wonden spoedig genazen, ging hij zienderogen achteruit, vermagerde, ondanks alles wat men voor hem deed, van dag tot dag en kwijnde onder aller ogen weg.

VII

Buiten intussen bruiste en gonsde de lente.

Ook hier, in de tweeënveertigste zaal, in deze ruimte gevuld met de geur van jodoform, brak hij onstuimig binnen. Hij drong door de luchtkokers met de koele en vochtige adem van gesmolten sneeuw, het opgewekte getsjilp van mussen, het vrolijke, luide knersen van de trams in de bochten, de klinkende stap van voetgangers over het van sneeuw bevrijde asfalt, en 's avonds — met het eentonige en weke gejengel van een harmonika. Hij keek binnen door het zijvenster met de door de zon beschenen takken van een populier, waaraan langwerpige knoppen zwollen, geel en kleverig. Hij kwam ook de zaal binnen in de vorm van goudkleurige zomersproeten

op het bleke, goedige gezicht van Klawdija Michajlowna, die de wereld in keken door een laag van een of ander poeder heen en het zusterje niet weinig verdriet bezorgden. Hij herinnerde nadrukkelijk aan zijn aanwezigheid door het vrolijk spettende getik van dikke druppels op de blikken vensterbanken.

Als altijd maakte het voorjaar de harten week en wekte dromen op.

„Hè, 't is nu net de tijd om met een jachtgeweertje ergens het woud in te gaan! Wat zeg je er van, Stjepan Iwanowitsj?... In een hutje bij ochtendschemering in hinderlaag te zitten ... heerlijk! ... Weet je, zo'n rozige, prikkelende ochtend met een licht vorstje, en je zit daar, je oren gespitst, en ineens: gl-gl-gl, en met zijn vleugels: fjoe-fjoe-fjoe En hij gaat vlak boven je zitten, zijn staart als een waaijer uiteengespreid — en dan nog een en nog een ...”

Stjepan Iwanowitsj zoog luidruchtig de lucht in alsof het speeksel werkelijk uit zijn mond begon te lopen, maar de commissaris liet zich niet afleiden:

„En dan een lekker vuurtje en je spreidt je wijde mantel op de grond, een kroes thee met een rooksmaak en een stevig glaasje dat elke spier er warm van wordt ... Hè? Na rechtschapen arbeid ...”

„O, ik moet er niet aan denken, kameraad regiments-commissaris! ... Maar weet u waarop er om deze tijd in onze streek gejaagd wordt? Nou, u mag het geloven of niet — op snoek, bij Christus, hebt u er nooit van gehoord? Dat is een mooi ding; een kwajongenssport natuurlijk, maar toch niet zonder profijt. Wanneer in de meren het ijs scheurt en de beekjes buiten hun oevers treden, zoekt de snoek steeds de oever op om kuit te schieten. En daarvoor kruipt zij tot bijna helemaal op de kant, in het gras, in het mos dat door het buiten de oevers getreden water bedekt is. Daar kruipt zij in, schurkt zich en schiet de kuit. Je loopt langs de kant en je ziet ze

daar liggen als ronde stukjes hout onder water. Kijk, daar is er een. Een slag met je geweer, en nog een! En je jachttas is te klein om ze allemaal op te rapen. Lieve hemel, nou! En dan heb je nog ..."

En men begon jachtherinneringen op te halen. Daarna ging het gesprek over op de toestand aan de fronten en men trachtte te raden, wat men nu uitvoerde in ieders divisie of compagnie; men vroeg zich af of de in de winter gegraven aardhutjes thans niet zouden „huilen” en de versterkingen door de dooi niet „weggekropen” waren, en hoe de Duitser zich in de lente zou voelen, die immers in het westen aan asfaltwegen gewend was.

Na het middageten kwam het voeren van de mussen aan de beurt. Stjepan Iwanowitsj, die geen ogenblik werkeloos kon blijven zitten en altijd iets aan het knutselen was met zijn droge, rusteloze handen, had bedacht om de van het eten overgebleven kruimels te verzamelen en ze door het luchtraampje naar buiten te werpen voor de vogels. Dit was een gewoonte geworden. En men spaarde al niet meer alleen kruimeltjes, maar men liet hele stukken over om die te verkruimelen. Op die manier was er, volgens de uitdrukking van Stjepan Iwanowitsj, een hele zwerm mussen op hun distributiedienst aangewezen. De hele zaal had er een enorm plezier in om te kijken hoe de kleine en luidruchtige vogels bedrijvig op een groot stuk korst zwoegden, piepten, vochten en daarna, wanneer er niets meer op de vensterbank lag, uitrustten en hun veren schoonmaakten op de tak van een populier, om plotseling gezamenlijk op te fladderen en weg te vliegen achter hun mussenbelangen aan. Het voeren van de mussen was hun lievelingsvermaak geworden. Sommige vogels begonnen zij al te leren kennen en gaven zij zelfs bijnaampjes. De bijzondere sympathie van de zaal genoot een staartloze, brutale en doortrapte mus, die zijn staart blijkbaar was kwijtgeraakt door zijn slechte, vechtlustige karakter. Stjepan Iwanowits doopte hem „Tirailleur”.

Het was merkwaardig dat juist het gedoe met die luidruchtige vogels de tankcommandant definitief uit zijn zwijgzame toestand gehaald had. In het begin had hij lusteloos en onverschillig toegekeken hoe Stjepan Iwanowitsj, in tweeën gebogen en steunend op zijn krukken, lange tijd bezig was zich op de vensterbank te hijsen om het ventilatieraampje te bereiken. Maar toen de volgende dag de mussen kwamen aangevlogen, ging de tankcommandant, hoewel zijn gezicht vertrok van pijn, zelfs in bed opzitten om het drukke gedoe van de vogels beter te kunnen zien. Op de derde dag verborg hij na het eten onder zijn kussen een flink stuk zoete koek, alsof deze hospitaaldelicatesse de schreeuwende kostgangers bijzonder zou moeten bevallen. Op zekere keer kwam „Tirailleur” niet opdagen en Koekoesjkin zei dat hij waarschijnlijk door een kat was opgegeten — waarmee hij zijn verdiende loon had. De zwijgzame tankcommandant vloog plotseling op en schold Koekoesjkin voor blaaskaak uit, en toen de volgende dag de staartloze weer piepte en vocht op de vensterbank en zijn kopje met de brutaal glanzende oogjes zegevierend heen en weer draaide, barstte de tankcommandant voor het eerst sinds maanden in een onbedaarlijk lachen uit.

Er ging niet veel tijd voorbij of Gwozdjow was helemaal opgefleurd. Tot aller verwondering bleek hij een vrolijk, spraakzaam en beminnelijk mens te zijn. Natuurlijk was het de commissaris die dat bereikt had, die inderdaad een meester was in het vinden, zoals Stjepan Iwanowitsj het uitdrukte, van de juiste sleutel bij ieder mens. En hij bereikte het op de volgende manier.

Het plezierigste moment in zaal tweeënveertig was altijd, wanneer Klawdija Michajlowna in de deuropening verscheen met een geheimzinnig gezicht, haar handen achter haar rug verborgen, en, na allen met schitterende ogen aangekeken te hebben, zei:

„Nou, wie zal er vandaag dansen?”

Dat betekende: er is post gekomen. Degeen die brieven ontving moest, al was het maar een heel klein beetje, op zijn bed op en neer springen, alsof hij danste. Het vaakst moest de commissaris dat doen, die soms een stuk of tien brieven tegelijk kreeg. Zij schreven hem uit zijn divisie en van achter het front, hij ontving brieven van zijn dienstkameraden, van commandanten en politieke werkers, van soldaten en van officiersvrouwen, die van hem, als een goede kennis, eisten dat hij hun man, die buiten zijn boekje gegaan was, tot rede bracht, van de weduwen van gevallen kameraden die om raad of hulp in hun dagelijkse moeilijkheden vroegen en zelfs van een pionierster uit Kazachstan, de dochter van een gesneuveld regimentscommandant, wier naam de commissaris met geen mogelijkheid kon onthouden. Al die brieven las hij met belangstelling, alle zonder uitzondering beantwoordde hij en hij schreef meteen aan de betrokken instantie met het verzoek om de vrouw van commandant zo-en-zo te helpen, verwenste boos de „buiten hun boekje gegane” mannen, bedreigde de huisbeheerder dat hij zelf zou komen en hem de nek omdraaien, wanneer hij geen kachel installeerde bij het gezin van die-en-die frontsoldaat, en gaf het meisje uit Kazachstan met de ingewikkelde en niet te onthouden naam een standje voor de 2 die zij in het tweede kwartaal voor Russische taal had gekregen.

En ook Stjepan Iwanowitsj voerde een drukke correspondentie zowel met het front als met het achterland. Hij kreeg brieven van zijn zoons, die eveneens succesvolle scherpschutters waren, brieven van zijn dochter, die kolchoz-brigadier was, met een oneindig aantal groeten van alle familieleden en bekenden en de mededeling, dat ofschoon de kolchoz opnieuw mensen uitgezonden had voor de nieuwbouw, niettemin die-en-die plannen voor zo-en-zoveel procent uitgevoerd waren. Stjepan Iwanowitsj maakte alles met grote vreugde onmiddellijk luide bekend, en de hele zaal, alle ziekenverzorgsters en zusters

en zelfs de inwonende arts, een stug en opvliegend mens, waren voortdurend op de hoogte van al zijn familieaangelegenheden.

Zelfs de misanthroop Koekoesjkin, die naar het scheen met de hele wereld op gespannen voet leefde, kreeg brieven van zijn moeder ergens uit Barnabel. Hij placht de brief dan uit de hand van de zuster te rukken, te wachten tot iedereen in de zaal ingeslapen was, en hem dan te lezen, waarbij hij de woorden zachtjes voor zich uit fluisterde. Op die ogenblikken kwam er op zijn kleine gezicht met de scherpe, onvriendelijke trekken een bijzondere, hem anders geheel vreemde, stille en plechtige uitdrukking. Hij hield zeer veel van zijn moeder, een oude hulparts, maar om de een of andere reden schaamde hij zich voor die liefde en verborg deze gevoelens zorgvuldig.

Alleen de tankofficier werd in deze blijde minuten, wanneer er in de zaal een opgewekte uitwisseling was van nieuwtjes, nog somberder, draaide zich om naar de wand en trok zijn deken over zijn hoofd: er was immers niemand om hem te schrijven. Hoe meer brieven er in de ziekenzaal aankwamen, des te pijnlijker voelde hij zijn eenzaamheid. Maar op zekere dag kwam Klawdija Michajlowna in een bijzonder opgewonden stemming binnen. Zij deed haar best om niet naar de commissaris te kijken en zei haastig:

„Nou, wie danst er vandaag?”

Zij keek naar het bed van de tankofficier en er straalde een brede glimlach op haar goedig gezicht. Iedereen voelde dat er iets bijzonders aan de hand was en spitste de oren.

„Luitenant Gwozdjow, dansen! Nou, wat zegt u nu?”

Meressjew zag hoe Gwozdjow over zijn hele lichaam beefde, hoe hij zich haastig omkeerde en hoe zijn ogen van onder het verband schitterden. Hij beheerste zich echter direct en zei met een trillende stem, die hij vergeefs een onverschillige toon trachtte te geven:

„Dat moet een vergissing zijn. Hiernaast bevindt zich

waarschijnlijk nog een of andere Gwozdjow". Maar zijn ogen keken begerig en hoopvol naar de drie enveloppen, die de zuster als een vlag omhoog hield.

„Nee ze zijn voor u. Kijk maar: Aan Luitenant G. M. Gwozdjow, en zelfs: zaal 42, Nou?"

Een verbonden hand kwam gretig van onder de dekens vandaan, een hand die hevig beefde, toen de luitenant, de envelop met zijn tanden vasthoudend, deze ongeduldig stukje voor stukje openscheurde. De ogen van Gwozdjow schitterden opgewonden van onder zijn verband vandaan. Het bleek een vreemd geval te zijn. Drie meisjes, vriendinnen, die dezelfde colleges van hetzelfde instituut volgden, schreven met verschillende handschriften en in verschillende woorden ongeveer hetzelfde. Zij waren te weten gekomen dat de heldhaftige tankcommandant luitenant Gwozdjow gewond in Moskou lag en hadden besloten, een correspondentie met hem op touw te zetten. Zij verzochten hem, wanneer hij ze niet te opdringerig vond, terug te schrijven hoe hij het maakte en hoe het met zijn gezondheid stond, en één van hen, die met de naam Anjoeta ondertekende, vroeg of zij hem niet ergens mee kon helpen, of hij misschien goede boeken nodig had en voegde er aan toe dat hij, wanneer hij ergens behoefte aan had, zich niet moest generen zich tot haar te wenden.

De luitenant draaide deze brieven de gehele dag om en om, las steeds opnieuw de adressen, bestudeerde de handschriften. Zeker, hij wist van soortgelijke correspondenties af en had ook zelf wel eens met een onbekende gecorrespondeerd, wier vriendelijke briefje hij gevonden had in de duim van een want, waarvan hij op een feestdag een paar ten geschenke had gekregen. Maar deze correspondentie was vanzelf doodgebloed nadat zijn correspondentie hem, met een grappig opschrift, haar foto had gestuurd waarop zij, een vrouw op leeftijd, in de kring van haar vier kinderen stond afgebeeld. Maar deze keer was het wat anders. Het verwarde en verbaasde Gwozd-

jow alleen dat die drie brieven zo onverwacht op hetzelfde ogenblik aankwamen, en het was ook niet duidelijk hoe die meisjes van het Medisch Instituut zo plotseling van zijn oorlogsdaden hadden vernomen. Hierover sprak de hele zaal haar verwondering uit — en het luidst van allen de commissaris. Maar Meressjew ving een veelbetekenende blik op, die de commissaris met Stjepan Iwanowitsj en de zuster wisselde, en begreep dat hij de hand in deze zaak had.

Hoe het ook in elkaar zat, in elk geval vroeg Gwozdjow direct de volgende ochtend de commissaris om schrijfpapier en lag, na op eigen houtje zijn rechterhand uit het verband te hebben gehaald, tot de avond toe te schrijven, door te strepen, te verfrommelen en opnieuw te schrijven 'aan zijn onbekende correspondenten.

Twee van de meisjes vielen weldra af, maar de zorgzame Anjoeta schreef voor drie. Gwozdjow had een open karakter en de hele zaal was dan ook weldra op de hoogte van wat er in het derde studiejaar op de medische faculteit gedaan werd, welk een fascinerende wetenschap de biologie was en hoe vervelend de scheikunde, wat voor sympathieke stem de professor had en hoe uitstekend hij de stof wist te behandelen, hoe vervelend daarentegen de manier van uitleggen van die-en-die docent was, hoeveel hout zij op de vrachtrams hadden geladen op de Zondag toen het hun beurt was, hoe lastig het was om tegelijk te studeren en te werken in het evacuatie-hospitaal en hoe de studente zo-en-zo voor alles slaagde, terwijl zij niet meer dan een domme blokster was en in het algemeen een niet erg sympathiek meisje.

Gwozdjow begon niet alleen spraakzaam te worden. Hij plooide zich om zo te zeggen helemaal open en zijn toestand verbeterde dan ook zienderogen.

Koekoesjkin hoefde niet meer in latten gebonden te liggen. Stjepan Iwanowitsj leerde lopen zonder krukken en bewoog zich reeds tamelijk recht. Hij bracht nu hele

dagen door op de vensterbank om te kijken wat er in de „vrije wereld” gebeurde. En alleen de commissaris en Meressjew maakten het elke dag slechter. Vooral de commissaris ging zeer snel achteruit. Hij kon 's morgens al niet meer zijn gewone gymnastiekoefeningen doen. De onheilspellende, geelachtige, doorschijnende opzwellings van zijn lichaam nam meer en meer toe, hij kon zijn handen nog slechts met moeite buigen en kon al geen potlood of eetlepel meer vasthouden.

Een ziekenverzorgster waste en droogde 's morgens zijn gezicht en voedde hem met een lepel, en men kon merken dat het niet zozeer de hevige pijnen waren die hem kwelden en buiten zichzelf brachten dan wel deze hulpeloosheid. Maar overigens liet hij zich ook hierdoor niet terneerslaan. Even opgewekt dreunde de hele dag door zijn basstem, even begerig las hij het nieuws uit de kranten en zelfs zijn studie van het Duits zette hij voort. Alleen moest men zijn boeken op een speciaal door Stjepan Iwanowitsj vervaardigde lezenaar van ijzerdraad leggen, waarbij de oude soldaat naast hem kwam zitten en de bladzijden omsloeg. 's Morgens, wanneer er nog geen nieuwe kranten waren, ondervroeg de commissaris ongeduldig de zuster, hoe de frontberichten waren, wat er voor nieuws in de radio was, hoe het weer was en waarover de mensen in Moskou spraken. Hij haalde Wassilij Wassiljewitsj over, een radiotoestel bij zijn bed te plaatsen.

Het leek wel of, hoe zwakker en krachtelozer zijn lichaam werd, des te vasthoudender en sterker zijn geest. Hij las nog steeds met dezelfde belangstelling zijn talrijke brieven en beantwoordde ze door beurtelings aan Koe-koesjkin en Gwozdzjow te dicteren. Op zekere keer werd Meressjew, die na zijn behandeling in slaap gevallen was, gewekt door zijn dreunende basstem:

„Ambtenaartjes!” bromde hij toornig. Op de lezenaar van ijzerdraad lag een grijs velletje van een divisiekrant,

die, ondanks het voorschrift dat hij niet buiten de divisie mocht circuleren, een van zijn vrienden hem geregeld toezond. „Ze zijn hun verstand kwijtgeraakt daar in de verdedigingslinie. Krawtsow een bureaucraat?! De beste veterinaire uit het leger zou een bureaucraat zijn?! Grisja, schrijf, schrijf meteen!”

En hij dicteerde Gwozdjow een boos rapport ter attentie van een lid van de Krijgsraad met het verzoek de „pen-nelikkers” op hun nummer te zetten, die een goed en ijverig mens onverdiend bekladden. Nadat hij de brief aan de zuster had meegegeven, bleef hij nog lang en sappig schelden op de „blaaskaken”, en het maakte een wonderlijke indruk, deze woorden vol energie en daadkracht te horen van iemand die zelfs zijn hoofd op het kussen niet kon omdraaien.

Op de avond van diezelfde dag vond er een nog opmerkelijker gebeurtenis plaats. In het stille uur, toen de lichten nog niet waren aangestoken en in de hoeken van de zaal de schemering zich reeds begon te verdichten, zat Stjepan Iwanowitsj op de vensterbank en keek mijmerend naar de kade. Op de rivier was men ijs aan het hakken. Een paar vrouwen met zeildoeken voorschoten spleten het ijs met breekijzers in smalle stroken langs een donkere, vierkante bijt, vervolgens hakten zij met een of twee slagen deze stroken in langwerpige stukken, sloegen er haken in en trokken ze over planken uit het water. De ijsblokken lagen in rijen: van onderen doorzichtig-groen, van boven bros-geel. Over de weg langs de rivier tot aan de hakplaats bewoog zich een hele rij aan elkaar gebonden sleden. Een oud mannetje met een driekantige muts op, gekleed in een gestikte broek en een gewatteerde jekker met een riem er om, waaraan een bijl hing, leidde de paarden aan de teugel tot de bijt en de vrouwen trokken de ijsblokken met haken op de sleden.

De economisch aangelegde Stjepan Iwanowitsj concludeerde dat zij voor een kolchoz werkten, maar dat het

werk onhandig georgansieerd was. Er waren te veel mensen die elkaar voor de voeten liepen en hinderden. In zijn organisatorische brein was al een werkplan gerezen. In gedachten verdeelde hij hen allen in groepjes van drie — niet meer en niet minder, opdat zij gezamenlijk zonder moeite de blokken op het ijs konden trekken. Aan elke groep gaf hij in gedachten een bepaald werkterrein en hij dacht ze niet een eenheidsloon te betalen, maar elke groep overeenkomstig het aantal ijsblokken dat zij gewonnen hadden. En dat roodwangige vrouwtje daar met haar ronde gezicht zou hij aanbevelen als leidster in de competitie tussen de groepen van drie . . . Hij ging zozeer op in zijn organisatorische beschouwing dat hij niet meteen merkte hoe één van de paarden zo dicht bij de bijt kwam dat zijn achterpoten plotseling uitgleden, zodat het in het water terechtkwam. De slede hield het paard nog aan de oppervlakte, maar de stroming trok het onder het ijs. Het oude mannetje met de bijl begon doelloos heen en weer te lopen, greep nu eens de slede vast en trok dan weer aan de teugels van het paard.

„Het paard verdrinkt!” schreeuwde Stjepan Iwanowitsj door de hele zaal heen.

De commissaris richtte zich met ongelooflijke inspanning, geheel groen van pijn, op zijn elleboog op, steunde zich met de borst op de vensterbank en rekte zich uit tot hij door het glas kon zien.

„De stommeling! . . .” fluisterde hij. „Dat hij dat niet snapt! De spantouwen . . . Hij moet de spantouwen doorhakken, dan komt het paard er zelf wel uit . . . Ach, hij laat het dier verdrinken!”

Stjepan Iwanowitsj klom met moeite op de vensterbank. Het paard ging zinken. Soms verdween het al geheel onder een troebele golf, maar het worstelde nog wanhopig, dook op uit het water en begon met de hoefijzers van zijn voorpoten op het ijs te krabben.

„Hak dan toch de touwen door!” riep de commissaris

uit alle macht, alsof de oude daar op de rivier hem kon horen.

„Hei, vriend, hak de touwen door! Je hebt een bijl aan je riem, hak de touwen dan door!” Stjepan Iwanowitsj had met zijn handen een megafoon gevormd en gaf de instructie van de commissaris over de straat door.

Het oude mannetje hoorde deze als uit de hemel gekomen raad. Hij greep de bijl en hakte met twee slagen de spantouwen door. Bevrijd van zijn tuig sprong het paard onmiddellijk op het ijs en bleef naast de bijt staan, terwijl zijn glimmende flanken zwaar op en neer gingen en het zich schudde als een hond.

„Wat betekent dat?” klonk op dat ogenblik een luide stem in de zaal.

Wassilij Wassiljewitsj stond in een loshangende doktersjas en zonder zijn gewone mutsje in de deuropening. Hij begon te tieren en te razen, stampte met zijn voeten op de grond en wilde naar geen argumenten luisteren. Hij verzekerde dat hij de hele krankzinnig geworden zaal naar de hel zou sturen en ging vloekend en zwaar ademend weg, zonder naar het scheen te begrijpen wat er gebeurd was. Een minuut later stormde Klawdija Michajlowna de zaal binnen, geheel buiten zichzelf en met van het huilen gezwollen ogen. Ze had zojuist van Wassilij Wassiljewitsj op een vreselijke manier op haar kop gekregen, maar toen zij op het kussen het groene, levenloze gezicht van de commissaris zag, die onbeweeglijk, met gesloten ogen lag, snelde zij onmiddellijk naar hem toe.

's Avonds ging het slechter met hem. Men gaf hem kamferinspuitingen en zuurstof. Lange tijd bleef hij buiten bewustzijn. Toen hij weer bijkwam, trachtte hij direct te glimlachen tegen Klawdija Michajlowna, die met de zuurstofzakken in haar hand over hem heen gebogen stond, en zei schertsend:

„Windt u niet op, zustersje. Ik kom zelfs uit de hel wel

terug, al was het alleen om u het middeltje te brengen om die duivelse zomersproeten te verdrijven”.

Het was ondraaglijk pijnlijk te zien hoe in een verbitterde en hardnekkige worsteling met zijn ziekte deze grote, krachtige man van dag tot dag verzwakte.

VIII

Ook Aleksej Meressjew verzwakte met de dag. In zijn geregelde correspondentie bekende hij zelfs aan de „meteorologische sergeant” — de enige aan wie hij thans al zijn zorgen toevertrouwde — dat hij hier waarschijnlijk niet meer vandaan zou komen en dat dit zelfs ook beter was, omdat een piloot zonder voeten eigenlijk hetzelfde was als een vogel zonder vleugels, die nog wel kan leven en voedsel oppikken, maar nooit meer vliegen, en dat hij niet wilde blijven leven als een vogel zonder vleugels, maar bereid was met een gerust gemoed het allerergste einde tegemoet te gaan, als het maar spoedig kwam. Het was misschien wreed om dit te schrijven: in de loop van hun correspondentie immers had het meisje hem bekend, dat zij al sedert lang niet onverschillig stond tegenover „kameraad eerste luitenant”, maar dat zij het hem voor geen geld ter wereld geopenbaard zou hebben, als dat ongeluk niet gebeurd was.

„Ze wil zich een man aanschaffen, ja, wij mannen zijn tegenwoordig prijzig. Wat kunnen haar je voeten schelen, als je maar een mooie toelage krijgt”, sprak giftig Koesjkin, als steeds getrouw aan zijn theorieën.

Maar Aleksej herinnerde zich het bleke gezicht, dat zich tegen hem aandrukte op het ogenblik dat de dood over hun hoofden floot. Hij wist dat dat niet het geval was. Hij wist ook dat het het meisje pijn moest doen, zijn sombere, openhartige uitlatingen te lezen. Zonder zich de moeite te geven om tenminste de naam van het meisje

te weten te komen, ging hij door met zijn trieste gedachten aan de „meteorologische sergeant” toe te vertrouwen.

Voor ieder wist de commissaris het juiste sleuteltje te vinden, maar op Aleksej Meressjew kon hij geen vat krijgen. De eerste dag na de operatie van Meressjew dook er in de zaal een boekje op, getiteld „Hoe het staal gehard werd”. Men begon het hardop te lezen. Aleksej begreep, voor wie deze voorlezing bestemd was, maar hij vond er weinig troost in. Pawel Kortsjagin had hij al van zijn kinderjaren af bewonderd; hij was een van zijn geliefde helden geweest. „Maar Kortsjagin was immers geen piloot”, dacht Aleksej nu. „Wist hij soms wat heimwee naar de lucht betekende? Ostrowski schreef zijn boeken niet in bed en niet in een tijd, waarin alle mannen en vele vrouwen uit het land vechten, waarin zelfs snotjongens, die op kisten moeten staan, omdat ze anders niet bij de draaibank kunnen, granaten vervaardigen.”

Kortom, het boekje had in dit geval geen succes. Toen probeerde de commissaris het met een omtrekkende beweging. Alsof het toevallig zo in de loop van het gesprek uitkwam, vertelde hij over een man, die met verlamde benen in staat bleek een grote maatschappelijke rol te spelen. Stjepan Iwanowitsj, die zich voor alles op de wereld interesseerde, stootte dadelijk verwonderde uitroepen uit. En zelf herinnerde hij zich dat er in zijn streek een dokter was met één arm, de allerbeste geneesheer uit de hele omgeving, die te paard reed en op jacht ging en daarbij zelfs met zijn ene arm zo goed met zijn geweer wist om te springen dat hij een eekhoorn met een hagelkorrel in het oog kon treffen. Hier bracht de commissaris de overleden academicus Wiljams in herinnering, die hij nog persoonlijk gekend had bij de oprichting van de eerste Machinen-en-Tractoren-Stations. Die man, die half verlamd was en alleen nog maar de macht had over één hand, bleef aan het hoofd van het instituut staan en verrichtte werkzaamheden van enorme betekenis.

Meressjew luisterde en glimlachte: denken, praten, schrijven, bevelen, genezen, zelfs jagen kon men ook zonder voeten, maar hij was vliegenier, vliegenier uit roeping, vliegenier van zijn kinderjaren af, van de dag waarop hij als kleine jongen, toen hij in de moestuin, waar tussen de verwelkte bladeren op de droge, gebarsten aarde de reusachtige gestreepte bollen van de door het hele Wolgagebied beroemde watermeloenen lagen, een kleine, zilverachtige libel hoorde en vlak daarop ook zag, die schitterde in de zon met zijn dubbele vleugels en hoog en langzaam over de stoffige steppe zweefde ergens de richting van Stalingrad uit.

Van dat ogenblik af had de droom om vliegenier te worden hem geen ogenblik verlaten. Hij dacht er over op de schoolbanken, hij dacht er over toen hij later aan de draaibank werkte. 's Nachts, wanneer allen in huis sliepen, ontdekte en redde hij samen met Ljapidjowskij de mannen van de „Tsjeljoeskin“, samen met Wodopjanow landde hij met zware vliegtuigen op de ijsschotsen van de Noordpool, samen met Tsjkalow exploreerde hij de tot dusver door geen mens bevlogen luchtweg over de pool naar de Verenigde Staten.

De Komsomol stuurde hem uit naar het Verre Oosten. Hij werkte in de tajga mee aan de bouw van een jeugd-stad: Komsomoljsk a/d Amoer. Maar ook daarheen, naar de tajga, bracht hij zijn vliegeniersdroom mee. Onder de komsomoltsen, die aan de bouw deelnamen, vond hij jongens en meisjes, die evenals hij droomden van het edele beroep van vliegenier, en, hoe ongeloofwaardig het ook moge klinken, zij bouwden in deze voorlopig nog maar op papier bestaande stad met eigen handen hun eigen aeroclub. Wanneer het begon te schemeren en het gigantische bouwterrein zich in nevels hulde, begaven alle bouwers zich naar de barakken, sloten de ramen en ontstaken voor de deuren rokerige vuren van vochtig hout om de zwermen muggen en andere insecten te ver-

jagen, die de lucht vervulden met hun dunne, kwaadaardige gegons. Juist op dit uur, wanneer de bouwers rust namen na een inspannende dag, gingen de aeroclub-enthousiasten onder leiding van Aleksej, na hun lichaam met petroleum ingesmeerd te hebben om zich de insecten van het lijf te houden, de tajga in met bijlen, houwelen, zagen, spaden en handheiblokken. Zij zaagden, rukten bomen uit, verwijderden stronken door explosies en maakten de grond gelijk om ruimte voor een vliegveld aan de tajga te ontworstelen. En inderdaad slaagden zij er in, met eigen handen enige kilometers aan het woud te ont-rukken voor de aanleg van een vliegveld.

Van dit vliegveld steeg Aleksej voor het eerst op in een lesvliegtuig, waarmee hij eindelijk de diepste wens van zijn kinderjaren verwezenlijkte.

Daarna studeerde hij aan een militaire luchtvaartschool en gaf later ook zelf les aan jongeren. Hier bevond hij zich ook toen de oorlog uitbrak, waarvoor hij, ondanks de dreigementen van de schoolleiding, zijn instructeurs-werk liet varen en in actieve dienst ging. Al zijn levens-ambities, al wat hem raakte, wat hem vreugde schonk, al zijn toekomstplannen, de hele basis van zijn bestaan — alles was met de luchtvaart verbonden ...

En zij praatten hem van Wiljams!

„Hij was immers geen vliegenier, Wiljams”, zei Aleksej en draaide zich naar de wand toe.

Maar de commissaris gaf zijn pogingen om hem te „ont-sluiten” niet op. Op zekere keer, toen hij zich in zijn ge-wone toestand van onverschillige lusteloosheid bevond, hoorde Aleksej de basstem van de commissaris:

„Ljosja, kijk: daar staat iets over jou”.

Stjepan Iwanowitsj bracht de krant al naar Meressjew. Een klein artikeltje was met potlood aangestreept. Alek-sej liet vlug zijn ogen gaan over de aangestreepte plaats, maar zag nergens zijn naam staan. Het was een artikeltje over de Russische piloten uit de eerste wereldoorlog. Van

het blad van de krant keek het gezicht van een jong, onbekend officier hem aan met een kleine, in dunne sprietjes gedraaide snor en een witte kokarde op zijn pet, die schuin op zijn hoofd stond.

„Lees maar, lees maar, het slaat precies op jou”, drong de commissaris aan.

Meressjew las het artikeltje door. Het ging over een Russisch militair vlieger, eerste luitenant Walerian Arkadjewitsj Karpowitsj. Toen hij eens over de vijandelijke positie vloog, werd luitenant Karpowitsj aan zijn voet gewond door een Duitse dum-dumkogel. Met een verbijzelde voet slaagde hij er in met zijn „Farman” over de frontlijn te komen en bij de zijnen te landen. Zijn voet moest geamputeerd worden, maar de jonge officier wilde niet van het leger scheiden. Hij construeerde een kunstvoet naar eigen inzichten. Hij deed lange tijd met grote volharding gymnastische oefeningen en kon dank zij deze training aan het eind van de oorlog in het leger terugkeren. Hij deed dienst als inspecteur in een militaire luchtvaartschool, en zelfs, zei het artikel, „waagde hij het om van tijd tot tijd met zijn toestel de lucht in te gaan”. Hij werd onderscheiden met het St. Georgkruis en maakte zich zeer verdienstelijk voor de Russische militaire luchtmacht, totdat hij bij een ongeluk om het leven kwam.

Meressjew las deze notitie één, twee, drie keer door. Men zag op de foto een jonge, wat magere luitenant met een vermoeid maar wilskrachtig gezicht, die enigszins geforceerd maar toch niet zonder bravoure glimlachte. De hele zaal lag Aleksej stilzwijgend te observeren. Hij woelde wat met zijn hand in het haar, tastte, zonder zijn blik van het artikeltje af te wenden, naar een potloodstompje en omljnde het zorgvuldig en nauwgezet.

„Gelezen?” vroeg de commissaris listigjes. Aleksej zweeg; zijn ogen gingen nog steeds over de regels. „Nou, wat zeg je er van?”

„Maar hij miste 'alleen één voet'.

„Ja, maar jij bent een sowjetmens”.

„Hij vloog in een Farman. Kun je dat een vliegtuig noemen? Het is een *étagère*. Waarom zou je daarin niet kunnen vliegen? Om zo'n ding te besturen heb je geen handigheid en geen snelheid nodig”.

„Maar jij bent immers een sowjetmens!” hield de commissaris aan.

„Een sowjetmens”, herhaalde Aleksej machinaal, zonder zijn ogen nog van het artikeltje af te wenden; toen kwam er als van binnen-uit een soort warme glans op zijn gezicht, en hij keek hen allen aan met een blij-verwonderde blik.

Toen het nacht werd, stopte Aleksej de krant onder zijn kussen en op hetzelfde ogenblik herinnerde hij zich hoe hij als kind, wanneer hij 's avonds op zijn slaapplaats kroop, die hij met zijn broers deelde, op dezelfde manier een lelijke beer zonder oren, die zijn moeder van een oud pluche jak gemaakt had, onder zijn kussen stopte. En hij moest plotseling lachen om die herinnering, en zijn lachen schalde door de hele zaal.

's Nachts kon hij geen oog dichtdoen. De ziekenzaal lag in diepe slaap. Gwozdjow draaide zich krakend op zijn bed om. Stjepan Iwanowitsj snurkte met een fluitend bijgeluid dat de indruk maakte of zijn ingewanden verscheurd werden. Een enkele maal draaide de commissaris zich om, waarbij hij zachtjes, tussen zijn tanden, kreunde. Maar Aleksej hoorde niets. Hij haalde voortdurend de krant te voorschijn en bekeek bij het licht van zijn nachtpitje het glimlachende gezicht van de luitenant. „Jij had het moeilijk, maar je bent toch geslaagd”, dacht hij. „Ik heb het tien keer zo moeilijk, maar je zult zien, ik zal ook niet achterblijven”.

Midden in de nacht werd de commissaris plotseling stil. Aleksej richtte zich een weinig op en zag dat hij bleek en stil in zijn bed lag en naar het scheen geen adem

meer haalde. De vliegenier greep het belletje en schudde het verwoed. Klawdija Michajlowna kwam aangerend met verwarde haren, een groezelig slaapgezicht en een losgeraakte vlecht. Enkele minuten later werd de inwonende arts geroepen. Men voelde de pols, gaf kamferinjecties en duwde de zuurstofslang in de mond van de commissaris. Deze agitatie duurde ongeveer een uur en op sommige ogenblikken leek het of men alle hoop kon opgeven. Eindelijk sloeg de commissaris zijn ogen op, glimlachte zwakjes, nauwelijks merkbaar tegen Klawdija Michajlowna en zei zachtjes:

„Neemt u mij niet kwalijk, ik heb u aan het schrikken gemaakt zonder enige reden. De hel heb ik toch niet bereikt, dus ook de zalf tegen zomersproeten heb ik niet te pakken gekregen. Ja, beste kind, u zult dus nog met uw zomersproeten moeten paraderen, niets aan te doen”.

Dit grapje verlichtte de gedrukte stemming. Hij was sterk als een eik, die man, misschien zou hij ook deze storm wel doorstaan. De inwonende arts ging weg, het gekraak van zijn schoenen stierf langzaam weg aan het eind van de gang, de ziekenverzorsters verdwenen eveneens en alleen Klawdija Michajlowna bleef achter, schrijlings op het bed van de commissaris gezeten. De zieken sliepen weer in, maar Meressjew lag met gesloten ogen en dacht na over kunstvoeten, die men misschien met riemen aan de stuurinrichting zou kunnen bevestigen. Hij herinnerde zich eens in de aeroclub van de instructeur, een oude piloot uit de dagen van de burgeroorlog, gehoord te hebben dat een vliegenier, die wat korte benen had, ze met houtblokjes aan de pedalen placht vast te binden.

„Ik zal niet bij je achterblijven, broeder”, verzekerde hij Karpowitsj. „Ik moet en ik zal vliegen!” klonk en zong het voortdurend in het hoofd van Aleksej, zodat hij de hele nacht niet slapen kon. Hij lag stil, met gesloten ogen. Wanneer men naar hem keek had men kunnen denken

dat hij in diepe slaap verzonken, toch nog glimlachte.

En toen hoorde hij een gesprek, waaraan hij later, in moeilijke ogenblikken van zijn leven, nog vaak terug zou denken.

„Waarom doet u toch zo, waarom? Het is verschrikkelijk: iemand te zien lachen en schertsen terwijl hij zo'n pijn lijdt. Ik word er koud van, wanneer ik denk hoeveel pijn u moet lijden. Waarom wilde u niet in een afzonderlijke kamer liggen?”

Het leek of het niet de zaalzuster Klawdija Michajlowna, een goedaardig, vriendelijk, maar om zo te zeggen geslachtloos wezen, was dat daar sprak. Hier sprak een hartstochtelijke en protesterende vrouw. In haar stem klonk verdriet door, en misschien nog iets meer. Meressjew opende zijn ogen. In het licht van een met een hoofddoekje gedempt nachtlampje zag hij op het kussen het bleke, gezwollen gezicht van de commissaris met stil en vriendelijk glanzende ogen, en het zachte, vrouwelijke profiel van de zuster. Het licht, dat haar van achteren bescheen, deed haar weelderige, kastanjebruine haren op een stralenkrans lijken, en Meressjew kon, al beseftte hij dat hij een indiscretie pleegde, zijn blik niet van haar afwenden.

„Aiaiai, zustertje . . . Kijk 'ns aan, traantjes! Zullen we maar wat broom innemen?” zei de commissaris als tegen een klein meisje.

„U lacht alweer. Wat bent u toch voor een mens? Dat is immers monsterachtig, begrijpt u, monsterachtig: te lachen, wanneer men moet huilen, anderen te troosten terwijl je zelf in stukken gaat. U bent zo'n goeie man, u bent zo goed! U mag hoort u, u mag niet zo zijn tegenover uzelf!”

Zij hilde lang en geluidloos, met gebogen hoofd, terwijl de commissaris met een droevige, liefkozende blik naar haar smalle, onder haar witte jas schokkende schouders keek.

„Te laat, te laat, m'n lieve. In mijn persoonlijke aan-
gelegenheden ben ik altijd schandelijk te laat geweest,
altijd was het 'geen tijd' of 'later', en nu schijn ik wel
voorgoed te laat te zijn”.

De commissaris zuchtte. De zuster richtte zich op en
keek hem met haar betraande ogen vol gretige verwach-
ting aan. Hij glimlachte, zuchtte nog eens en vervolgde
op zijn gewone goedge, net even ironische toon:

„Luister, betweetster, ik zal u wat vertellen. Het schiet
me plotseling te binnen. Het is lang geleden, nog in de
tijd van de burgeroorlog in Toerkestan. Juist. Een es-
cadron had zich laten meeslepen in de achtervolging van
Toerkestanse ruiters en was terechtgekomen in zulk een
woestijn dat de paarden — het waren Russische paarden,
niet gewend aan zand — in elkaar begonnen te zakken.
En zo werden we plotseling infanteristen. Juist. En toen
nam de commandant een besluit: alle lasten achterlaten
en alleen met de wapens te voet naar de grote stad trek-
ken. En dat was een afstand van een kilometer of hon-
derdzestig door niets dan zand. Voelt u wel, betweetster?
Wij marcheerden één dag, twee dagen, drie dagen. De
zon schroeit en brandt. Er is niets te drinken. De huid in
je mond begint te springen, de lucht is vol gloeiend zand,
het zand zingt onder je voeten, kraakt tussen je tanden,
bijt in je ogen, verstopt je keel — het is nauwelijks uit
te houden. Eén man valt neer in het zand, drukt zijn ge-
zicht in de grond en blijft zo liggen. Onze commissaris
was Jakow Pawlowitsj Wolodin. Zo te zien een zwakke-
ling, maar intelligent — een historicus . . . Maar een over-
tuigd bolsjewiek. Het leek of hij wel het allereerst er
aan zou gaan, maar nee, hij stapt door en montert de
mensen voortdurend op: het is niet ver meer, we zijn er
gauw — en hij richt zijn pistool op degenen die blijven
liggen: opstaan of ik schiet je neer . . .

Op de vierde dag, toen het nog maar een vijftien kilo-
meter was naar de stad, waren de mensen totaal uitgeput.

Wij waggelden, liepen als dronkemannen en lieten een kronkelend spoor na, als van een gewond dier. En plotseling hief onze commissaris een lied aan. Zijn stem klonk zwak en dunnetjes, en het lied dat hij aanhief was een nonsensikaal oud soldatenlied: 'O lokken, o lokjes' — en toch begon men in te vallen en mee te zingen. Ik commandeerde: gelederen sluiten! en gaf de pas aan, en, hoe ongelooflijk het ook moge klinken, het lopen ging toen gemakkelijker.

Na dit eerste lied hieven wij een tweede, toen een derde aan. Begrijpt u wel, zusters, met droge, gebarsten monden en in deze schroeiende hitte! Wij zongen onderweg van begin tot eind alle liederen die wij kenden, en wij kwamen aan zonder één man in het zand achter te laten ... Ziet u, is dat geen prestatie?"

„En de commissaris?" vroeg Klawdija Michajlowna.

„Hoe zo de commissaris? Die leeft nog steeds, gezond en wel. Hij is professor, archeoloog. Hij graaft zo van die praehistorische nederzettingen op. Ja, wel heeft hij na die gebeurtenis zijn stem verloren. Hij kan alleen nog maar schor fluisteren. Maar waarvoor heeft hij tenslotte een stem nodig? Hij is geen Sjaljapin ... En nu, genoeg gepraat. Gaat u ook maar, betweetster, ik geef u mijn woord van cavallerist dat ik vandaag niet meer doodga".

Meressjew viel eindelijk in een zware, rustige slaap. Hij droomde van een zandwoestijn, die hij nog nooit gezien had, van bloedige gebarsten monden, waaruit de klanken van een lied te voorschijn kwamen, en van die Wolodin, waar sprake van was geweest, en die om de een of andere reden op commissaris Worobjow leek.

Aleksej werd laat wakker, toen de lichtvlekken van de zon zich reeds midden in de zaal bevonden, hetgeen er op wees dat het al twaalf uur was — en hij ontwaakte met een onverklaarbaar blij gevoel. Had hij iets gedroomd? Maar wat ... Zijn blik viel op de krant, die hij ook in zijn slaap vast in zijn hand geklemd had gehouden. Eer-

ste luitenant Karpowitsj glimlachte nog steeds even gemaakt en toch vermetel van de verkreukte bladzij. Meressjew streek de krant zorgvuldig glad en knipoogde naar de foto.

Reeds gewassen en gekamd, volgde de commissaris met een glimlach de bewegingen van Aleksej.

„Wat lig je daar te knipogen?” vroeg hij opgewekt.

„We gaan vliegen”, antwoordde Aleksej.

„Hoe wil je dat doen? Hij miste alleen één voet en jij immers allebei!”

„Jawel, maar ik ben een sowjetmens, een moderne Rus!” riep Aleksej terug.

Hij sprak dat woord met zoveel overtuiging uit, alsof het woord alleen al garandeerde dat hij luitenant Karpowitsj beslist zou overtreffen en inderdaad zou vliegen.

Met de lunch at hij alles wat de verpleegster hem bracht, keek verwonderd naar de lege schotels en vroeg om meer. Hij bevond zich in een toestand van nerveuse opwindning, zong, probeerde te fluiten en voerde hardop een gesprek met zichzelf. Toen de professor zijn ronde kwam doen, maakte hij gebruik van de stemming van Wassilij Wassiljewitsj en bestormde hem met vragen over wat hij moest doen om zo gauw mogelijk gezond te worden. Toen hij vernam dat hij daarvoor veel moest eten en slapen, vroeg hij bij het middageten een extra portie van de tweede gang en propte zich zo vol dat hij met moeite zijn vierde côtelet op kon. Overdag slapen kon hij echter niet, al bleef hij ook anderhalf uur lang met gesloten ogen liggen.

Het geluk is egoïstisch. Terwijl hij de professor met zijn vragen lastig viel, merkte Aleksej niets van wat de hele zaal was opgevallen. Wassilij Wassiljewitsj kwam punctueel als altijd aan, net op het ogenblik dat de zonnestraal, die in de loop van de dag langzaam over de vloer van de hele ziekenzaal was gekropen, het beschadigde parketplankje bereikte. De professor was uiterlijk even

aandachtig als altijd, maar allen merkten een zekere innerlijke, voor hem zeer ongewone verstrooidheid op. Hij schold niemand uit, strooide geen sarcastische opmerkingen rond, en in de hoeken van zijn rode, ontstoken ogen kon men onophoudelijke zenuwtrekkingen waarnemen. Toen hij 's avonds weer kwam, zag hij er ingevallen en merkbaar verouderd uit. Met een zachte stem verweet hij de verpleegster dat zij haar stoflap op de deurknop had laten hangen, bekeek daarna de temperatuurlijst van de commissaris, wijzigde zijn voorschriften en ging zwijgend weer weg, omringd door zijn even verstrooide en zwijgzame gevolg; toen hij bij de deur was, struikelde hij over de drempel en zou gevallen zijn, wanneer men hem niet onder de armen had gegrepen. Het maakte een volkomen absurde indruk, deze zware man met zijn schorre stem en zijn gewoonte van luidruchtig schelden zo beleefd en stil te zien. De bewoners van zaal tweeënveertig volgden hem met verbaasde blikken. Zij hadden deze grote, goedgehartige man intussen allen lief gekregen en voelden zich op een of andere manier niet op hun gemak.

De volgende ochtend werd alles opgehelderd: aan het westelijk front was de enige zoon van Wassilij Wassiljewitsj gesneuveld, eveneens Wassilij Wassiljewitsj geheten, eveneens een medicus, een jong geleerde met grote vooruitzichten, de trots en vreugde van zijn vader. Op de vaste tijd wachtte het hele hospitaal zwijgend, of de professor wel of niet zijn traditionele ronde zou doen. In tweeënveertig volgde men met spanning de langzame, bijna onmerkbaar beweging van de zonnestraal op de grond. Eindelijk raakte de straal het beschadigde parketplankje. Allen keken elkaar aan: hij komt niet. Maar op hetzelfde ogenblik weerklonken in de gang de bekende zware stappen en het geschuifel van zijn talrijke gevolg. De professor zag er zelfs iets beter uit dan gisteren. Weliswaar waren zijn ogen rood en zijn oogleden en neus gezwollen als bij een hevige verkoudheid, en beefden zijn dikke, schil-

ferige handen merkbaar, toen hij de temperatuurlijst van het tafeltje van de commissaris nam. Maar hij was energiek en efficient als vroeger, alleen zijn luidruchtige manier van schelden was verdwenen.

Als bij afspraak trachtten alle gewonden en zieken om het hardst hem ergens een plezier mee te doen. Allen voelden zich die dag beter. Zelfs de zwaarste gevallen beklagden zich nergens over en vonden dat zij vooruitgingen. En allen prezen, misschien met wat al te overdreven ijver, de regels van het hospitaal en de ronduit wonderlijke uitwerking van de diverse medicijnen. Het hele ziekenhuis was één groot gezin, verenigd door een gemeenschappelijke ramp.

Wassilij Wassiljewitsj verwonderde zich tijdens zijn ronde over de heelkundige successen die hij de hele dag had.

Of verwonderde hij zich niet? Misschien had hij dat zwijgende, naïeve complot ook wel door, en zo ja, misschien viel het hem dan lichter, zijn zware, ongeneeslijke wonde met zich om te dragen.

IX

Voor het raam dat op het oosten uitkwam was een populiertak al uitgelopen met bleekgele, kleverige blaadjes, waaronder zich harige, rode ringetjes gevormd hadden die op vette rupsen leken. 's Morgens glommen deze blaadjes in de zon en het leek dan wel of zij uit taf geknipt waren. Zij hadden een sterke en wrange, jonge, zoutachtige geur, een geur die, door de openstaande ventilatieraampjes heen, de hele ziekenzaal vervulde.

De mussen, verwend door Stjepan Iwanowitsj, waren steeds brutaler geworden. „Tirailleur” had zich ter gelegenheid van de lente een nieuwe staart aangeschaft en was nog drukker en vechtlustiger dan vroeger geworden.

's Morgens hielden de vogels op het kozijn zulk een luidruchtige samenspraak, dat de ziekenverzorgster die de zaal schoonmaakte haar geduld verloor, mopperend op de vensterbank klom en ze door het ventilatievenstertje met haar stofdoek verjoeg.

De ijsgang op de Moskwa was afgelopen. De rivier was, na enige onstuimige dagen, opnieuw tot rust gekomen binnen haar oevers en plaatste zijn machtige rug weer dienstvaardig onder de stoomboten, schuiten en riviertrams, die in deze moeilijke dagen het schaars geworden autotransport in de hoofdstad vervingen. Ondanks de sombere voorspelling van Koekoesjkin was niemand op zaal tweeënveertig gelijk met het ijs naar de andere wereld gespoeld. Allen, met uitzondering van de commissaris, maakten het goed en men sprak over niets anders dan over spoedig ontslag.

De eerste die de zaal verliet was Stjepan Iwanowitsj. De dag tevoren zwierf hij opgewonden door het hospitaal, in een vrolijk-nerveuse stemming. Hij kon geen ogenblik op één plaats blijven zitten. Na wat heen en weer gelopen te hebben in de gang, kwam hij weer in de zaal terug, ging aan het raam zitten, begon iets te boetseren uit brood maar was het volgend ogenblik weer opgesprongen en liep opnieuw weg. Pas tegen de avond, toen de schemer begon te vallen, werd hij stil, ging op de vensterbank zitten en verzonk in diepe gepeinzen, zo nu en dan zuchtend en steunend. Het was het uur waarop de zieken behandeld werden, zij waren met hun drieën in de zaal: de commissaris, die zwijgend met zijn blik Stjepan Iwanowitsj volgde, en Meressjew die met alle mogelijke middelen trachtte in slaap te vallen.

Het was stil. Plotseling begon de commissaris te spreken, nauwelijks hoorbaar, zijn hoofd naar Stjepan Iwanowitsj gewend, wiens silhouet zich aftekende tegen het door de zonsondergang vergulde raam.

„Ja, in het dorp is het nu schemering, het is bladstil.

Het ruikt naar ontdooide aarde, naar loskomende mest en naar rook. De koe ritselt in het stalstro, is onrustig: het is haar tijd om te kalven. Lente ... En zouden de vrouwen het land op tijd hebben kunnen bemesten? En het zaad en het paardentuig, zou alles in orde zijn?"

Het kwam Meressjew voor dat Stjepan Iwanowitsj niet alleen verwonderd maar zelfs met een zekere vrees naar de glimlachende commissaris keek.

„U bent een tovenaar, kameraad regimentscommissaris, dat u zomaar andermans gedachten raadt ... Tja, vrouwen zijn natuurlijk wel practisch, dat is waar, maar toch, de duivel mag weten hoe ze het daar zonder ons klaar-spelen ... Dat is het".

Ze zwegen een poos. Op de rivier floot een stoomboot en het geluid echode vrolijk over het water, heen en weer gekaatst tussen de granieten oevers.

„Wat denk je er van: zou de oorlog gauw afgelopen zijn?" vroeg Stjepan Iwanowitsj terwijl hij om de een of andere reden zijn stem tot gefluister liet zakken. „Zou het tegen de hooitijd nog niet afgelopen zijn?"

„Wat kan het jou schelen? Jouw lichting hoeft niet meer naar het front, je bent vrijwilliger, je hebt je plicht gedaan. Wanneer je het vraagt krijg je groot verlof, je kunt dan de vrouwen commanderen, in het achterland is een actief mens tenslotte ook niet overbodig, hè? Wat denk je er van, baardmans?"

De commissaris keek met een vriendelijke glimlach naar de oude soldaat. Deze sprong van de vensterbank, geanimeerd en opgewekt.

„Zou ik kunnen afzwaaien? Hè? Dat had ik ook al gedacht, het moet kunnen. Toch vraag ik me af: zou ik het werkelijk aanvaarden? Nou ja, ik heb drie oorlogen meegemaakt, de imperialistische eerst, toen de hele burgeroorlog en nu heb ik deze ook nog meegepikt. Misschien is dat wel genoeg, hè? Wat raad je mij aan, kameraad regimentscommissaris?"

„Schrijf dan maar in je verzoekschrift: laat u mij alstublieft naar de vrouwen in het achterland gaan en laat anderen mij tegen de Duitsers beschermen!” schreeuwde Meressjew, die zich niet langer beheersen kon, van zijn bed af.

Stjepan Iwanowitsj keek hem schuldbewust aan, terwijl de commissaris boos zijn wenkbrauwen fronste:

„Wat moeten we je aanraden, Stjepan Iwanowitsj, ga bij je eigen hart te rade, je hebt immers een Russisch hart, het zal je het juiste raden”.

De volgende dag werd Stjepan Iwanowitsj uit het ziekenhuis ontslagen. Hij trok zijn militaire uniform aan en kwam afscheid nemen van de zaal. Klein, in een oude, verschoten tuniek, zo vaak gewassen dat hij bijna wit was, strak aangetrokken met een riem en zo keurig zittend dat er geen kreuk in te zien was, leek hij wel vijftien jaar jonger. Op zijn borst schitterden, met krijt opgepoetst tot een verblindende glans, de orde van Lenin en de medaille voor heldenmoed. Zijn jas had hij over zijn schouders geworpen als een wijde ruitermantel. De breed openvallende mantel verborg niet zijn militaire waardigheid. En de hele Stjepan Iwanowitsj, van de puntjes van zijn oude laarzen tot aan zijn dunne snor, die hij nat gemaakt had en krijgshaftig opgekruld als een priem, leek wat op een dappere Russische soldaat, zoals men die op kerstkaarten kon zien in de tijd van de oorlog van 1914.

De soldaat ging naar elk van zijn zaalgenoten en nam afscheid, waarbij hij ieder met zijn rang aansprak en daarbij zo fiks met zijn hakken klapte dat het een lust was om te zien.

„Veroorloof mij, kameraad regimentscommissaris, van u afscheid te nemen”, sprak hij bij het laatste bed, terwijl hij met bijzonder genoegen zijn hakken aaneensloeg.

„Tot ziens, Stjopa. Je bent gelukkig . . .” zei de commissaris en maakte, ondanks de pijn die het hem kostte, een beweging in zijn richting.

De soldaat viel op zijn knieën, omarmde het grote hoofd van de commissaris en zij kusten elkaar volgens Russische gewoonte driemaal kruislings.

„Beterschap, Semjon Wassiljewitsj, God geve u gezondheid en vele jaren, u bent een man van goud! Onze eigen vader had ons niet zo goed behandeld, ik zal het van mijn leven niet vergeten“, mompelde de soldaat bewogen.

„Gaat u nu, gaat u nu, Stjepan Iwanowitsj, het is niet goed voor hem zich op te winden“, herhaalde Klawdija Michajlowna steeds, terwijl zij de soldaat aan zijn hand trok.

„En u, zustertje, dank ik zeer voor uw vriendelijkheid en uw goede zorgen“, wendde Stjepan Iwanowitsj zich plechtig tot haar, terwijl hij een buiging tot aan de grond maakte. „U bent een engel, een sowjetengel, dat bent u . . .“

Helemaal in de war en niet meer wetend wat te zeggen, begon hij achteruit naar de deur te lopen.

„En aan welk adres moeten we je schrijven, naar Siberië?“ vroeg de commissaris glimlachend.

„Ach wat, kameraad commissaris! Het is toch duidelijk waar men een soldaat in de oorlog bereiken moet“, antwoordde Stjepan Iwanowitsj verlegen en, na nog eens een diepe buiging, nu voor allen, gemaakt te hebben, verdween hij achter de deur.

En meteen werd het stil en leeg in de zaal. Later begon men te praten over zijn eigen regiment, over zijn kameraden, over de grote gevechtshandelingen die hun te wachten stonden. Allen waren aan de beterende hand en het waren nu geen dromen meer, maar normale, zakelijke gesprekken. Koekoesjkin liep al rond in de gangen, zocht twist met de zusters, maakte sarcastische opmerkingen aan het adres van gewonden en was er al in geslaagd, zich met vele van de patiënten die lopen konden te brouilleren. De tankofficier kon nu ook al opstaan en placht voor de spiegel in de gang lange tijd achtereen zijn gezicht,

zijn hals en zijn schouders te bekijken, die al niet meer in verband waren en op weg naar genezing. Hoe geanimeerder de correspondentie met Anjoeta werd, hoe meer hij thuisraakte in haar studentenwereld, des te ongeruster bekeek hij zijn gezicht dat door brandwonden misvormd was. In de schemering of in een halfdonkere kamer had hij een knap of zelfs mooi gezicht: fijn-getekend, met een hoog voorhoofd, een kleine, even gebogen neus, een kort zwart snorretje dat hij in het hospitaal had laten staan en een koppige trek om zijn frisse, jongensachtige lippen; maar bij helder licht kon men zien dat de huid was samengetrokken rond een groot aantal littekens. Wanneer hij opgewonden was of terugkwam van zijn hydrotherapeutische behandeling, mismaakten deze littekens hem volkomen en wanneer hij zich op zulk een ogenblik in de spiegel bekeek, kon hij de tranen nauwelijks bedwingen.

„Wat trek je toch een zuur gezicht? Wou je soms film-speler worden? Wanneer dat meisje van jou de ware is, dan zal zij zich niet laten afschrikken, en wanneer zij zich wel laat afschrikken — nou, dan is het een domme gans en laat haar dan maar gerust naar de hel lopen. De ware komt vanzelf”, troostte Aleksej.

„Alle vrouwen zijn hetzelfde”, bracht Koekoesjkin in het midden.

„En uw moeder?” vroeg de commissaris. Koekoesjkin was de enige van de hele zaal die hij met „u” aansprak.

Het is moeilijk weer te geven, welk een indruk die kalme vraag op luitenant Koekoesjkin maakte. Hij schoot omhoog in zijn bed, er kwam een woedend licht in zijn ogen en hij werd zo wit als een laken.

„Nou, ziet u wel, er zijn dus ook goede vrouwen op de wereld”, zei de commissaris sussend. „Waarom zou Grisja het dan niet treffen? In het leven, jongens, geldt ook deze waarheid: wat je zoekt dat vind je ook”.

Kortom, de hele zaal leefde op. Alleen met de com-

missaris ging het steeds slechter. Hij leefde op morfine en kamfer, ten gevolge waarvan hij zich soms een dag en een nacht lang rusteloos heen en weer kon draaien op zijn bed in een toestand van narcotische bedwelming. Na het vertrek van Stjepan Iwanowitsj scheen hij wel bijzonder hard achteruit te gaan. Meressjew had gevraagd, zijn bed dichterbij dat van de commissaris te plaatsen om hem zo nodig te hulp te kunnen komen. Hij voelde zich meer en meer tot deze man aangetrokken.

Aleksej begreep dat zijn leven zonder voeten onvergelijkelijk zwaarder en gecompliceerder zou zijn dan dat van andere mensen, en daarom voelde hij zich instinctief tot deze man aangetrokken, die onder alle omstandigheden waarachtig wist te leven en niettegenstaande zijn fysieke onmacht de mensen als een magneet tot zich trok. De laatste tijd kwam de commissaris steeds zeldener bij uit zijn toestand van zware halfslaap, maar op de ogenblikken dat hij bij kennis was, was hij als vroeger.

Eens, laat op de avond, toen het hospitaal tot rust gekomen was en er in de ziekenzalen een zware stilte heerste, slechts verbroken door dof gesteun, gesnurk en geijl, klonken er, nauwelijks hoorbaar vanuit de zalen, in de gang bekende zware, luidruchtige voetstappen. Meressjew kon door de glazen deur de hele zwakjes door verduisterde lampen verlichte gang zien met de gestalte van de wachthebbende zuster, die aan het einde van de gang aan een tafeltje een eindeloze bloese zat te breien. Aan het eind der gang verscheen de hoge gestalte van Wassilij Wassiljewitsj. Hij liep langzaam, met zijn handen op de rug. De zuster wilde overeind springen bij zijn nadering maar hij gebod haar met een geërgerde handbeweging, te blijven zitten. Zijn witte jas was niet dichtgeknoopt, hij was blootshoofds en zijn dikke, grijzende lokken hingen over zijn voorhoofd.

„Daar heb je Wassja“, fluisterde Meressjew de commissaris toe, die hij zojuist zijn plan voor de constructie

van een kunstvoet naar eigen ideeën had uitgelegd.

Wassilij Wassiljewitsj bleef, alsof hij zich ergens tegen gestoten had, met zijn hand tegen de muur geleund staan, mompelde iets voor zich heen, zette zich vervolgens weer af en kwam zaal tweeënveertig binnen. Hij bleef midden in de zaal staan en begon over zijn voorhoofd te wrijven, alsof hij zich iets trachtte te herinneren. Hij rook naar sterke drank.

„Komt u er bij zitten, Wassilij Wassiljewitsj, laten we een beetje schemeren”, stelde de commissaris voor.

Met onzekere schreden en enigszins slepend kwam de professor naar zijn bed toe, ging zo zwaar zitten dat alle spiralen er van kraakten en wreef met zijn handen over zijn slapen. Hij had zich al vaker, wanneer hij zijn ronde maakte, wat langer bij het bed van de commissaris opgehouden om te praten over de ontwikkeling van de oorlog. Hij behandelde de commissaris met merkbare onderscheiding, en dit nachtelijk bezoek had op zichzelf dan ook niets vreemds. Maar Meressjew voelde intuïtief dat zich tussen deze twee mannen een zeer bijzonder gesprek zou kunnen ontwikkelen waarbij een derde man slechts zou storen. Hij sloot zijn ogen en deed alsof hij sliep.

„Vandaag is het de negenentwintigste April: zijn verjaardag. Hij is . . . nee, hij zou zesendertig jaar geworden zijn”, zei de professor zacht.

Met grote inspanning haalde de commissaris zijn reusachtige gezwollen hand van onder de dekens vandaan en legde hem op de hand van Wassilij Wassiljewitsj. En het onwaarschijnlijke gebeurde: de professor begon te huilen. Het was onverdraaglijk te zien hoe deze grote, sterke, wilskrachtige man daar zat te huilen. Aleksej borg onwillekeurig zijn hoofd dieper in zijn schouders en trok de dekens over zijn gezicht.

„Voordat hij daarheen ging, kwam hij bij me. Hij zei dat hij zich voor actieve dienst had aangemeld en vroeg,

aan wie hij zijn praktijk kon overdoen. Hij werkte hier, bij mij. Ik was zo van mijn stuk gebracht dat ik hem zelfs uitschold. Ik kon niet begrijpen, waarom een medicus, een begaafd geleerde, een geweer moest hanteren. Maar hij zei — en ik herinner het mij woord voor woord — hij zei mij: 'Papa, er is een ogenblik waarop een medicus een geweer ter hand moet nemen'. Dat zei hij en vroeg opnieuw: 'Aan wie moet ik mijn werk overdoen?' En ik hoefde alleen maar de telefoon op te nemen — en er zou niets, helemaal niets gebeurd zijn, begrijpt u wel? Hij stond immers bij mij aan het hoofd van een afdeling, hij werkte in een militair hospitaal ... Is het niet zo?"

Wassilij Wassiljewitsj zweeg. Men kon hem zwaar en hees horen ademen.

„... Niet doen, beste vriend, laat maar, laat maar, neem uw hand weg, ik weet hoe pijnlijk elke beweging voor u is ... Ja, en ik heb er de hele nacht over nagedacht wat ik moest doen. Begrijpt u, ik wist dat er nog een mens was — u weet over wie ik spreek — die een zoon had, een officier die in de eerste oorlogsdagen al sneuvelde. En weet u wat die vader deed? Hij stuurde zijn tweede zoon naar het front, als jachtvlieger — het gevaarlijkste beroep in de oorlog ... Ik moest toen aan deze mens denken, ik schaamde mij over mijn gedachten en ik telefoneerde niet ..."

„En hebt u er nu spijt van?"

„Nee. Kan men dat spijt noemen? Ik loop voortdurend met de gedachte rond: ben ik niet, de moordenaar van mijn enige zoon? Hij had nu hier kunnen zijn, bij mij, en wij hadden samen waardevolle dingen voor ons land kunnen doen. Hij had immers een waarachtig talent — en hij was vol leven en moed, een schitterende jongen. Hij had de trots van de medische wetenschap in ons land kunnen worden ... wanneer ik toen maar had opgebeld!"

„Hebt u er spijt van dat u niet hebt opgebeld?"

„Hoe bedoelt u? O, ja ... Ik weet het niet".

„En wanneer nu alles nog eens opnieuw gebeurde, zou u dan anders gehandeld hebben?”

Er viel een stilte. Men hoorde de gelijkmatige ademhaling van de slapenden. Het bed kraakte rhythmisch — blijkbaar wiegde de professor, in diep gepeins verzonken, heen en weer — en in de radiatoren van de centrale verwarming tikte dof het water.

„Wel, hoe is het?” vroeg de commissaris, en in zijn stem voelde men een warm en grenzeloos medeleven.

„Ik weet het niet . . . Op uw vraag kan men niet meteen antwoorden. Ik weet het niet, maar ik heb de indruk dat ik, wanneer alles opnieuw begon, net zo zou handelen. Ik ben tenslotte niet beter, maar ook niet slechter dan andere vaders . . . Wat is dat toch iets verschrikkelijks, een oorlog . . .”

„En geloof mij, andere vaders hebben het bij de ontvangst van zulk een bericht niet beter dan u. Nee, niet beter”.

Wassilij Wassiljewitsj bleef lang zitten zonder een woord te zeggen. Waaraan dacht hij, wat speelde zich in deze traag-voorbijgaande minuten achter zijn hoge, gegroefde voorhoofd af?

„Ja, u hebt gelijk, ook hij heeft het niet beter gehad, en toch zond hij zijn tweede zoon . . . Dank u, beste vriend, dank u, m'n dierbare! Ach, wat valt er eigenlijk over te zeggen . . .”

Hij kwam overeind, bleef even bij het bed staan, legde zorgzaam de hand van de commissaris op zijn plaats, dekte hem toe, stopte de dekens goed in en ging zwijgend de zaal uit.

Maar 's nachts ging het slecht met de commissaris. Hij raakte buiten bewustzijn en begon in die toestand nu eens heen en weer te woelen in zijn bed, waarbij hij met zijn tanden knarste en hevig kreunde, dan weer werd hij plotseling stil, strekte zich uit en maakte op allen de indruk dat zijn einde gekomen was. Zijn toestand was zo ernstig

dat Wassilij Wassiljewitsj, die na de dood van zijn zoon van zijn reusachtige, lege woning naar het hospitaal verhuisd was, waar hij nu in zijn kleine kabinet op een met zeildoek beklede canapé sliep, de commissaris met een scherm van de anderen liet afscheiden, hetgeen men, zoals bekend, placht te doen wanneer de patiënt op het punt stond naar de „vijftigste zaal” te verhuizen.

Later, toen met behulp van kamfer en zuurstof zijn polsslag wat verbeterd was en de diensthebbende arts en Wassilij Wassiljewitsj weggegaan waren om de rest van de nacht hun slaap in te halen, bleef achter het scherm alleen Klawdija Michajlowna achter, met een zenuwachtig en betraand gezicht. Meressjew sliep ook niet en dacht ontzet: 'Is het dan mogelijk dat dat het einde is?' Intussen werd de commissaris nog steeds door zijn pijnen geplaagd. Hij wierp zich heen en weer en in zijn ijlkoorts stootte hij door zijn steunen heen hardnekkig en schor steeds hetzelfde woord uit, en Meressjew meende dat hij vroeg:

„Water, water geven, water geven!”

Klawdija Michajlowna kwam van achter het scherm vandaan en goot met bevende handen water in een glas.

Maar de zieke nam het niet aan, het glas stootte alleen maar tegen zijn tanden, het water viel over het kussen, terwijl de commissaris door ging met hardnekkig, nu eens op een smekende, dan weer op een eisende of een bevelende toon hetzelfde woord te herhalen. En plotse-ling begreep Meressjew dat hij niet zei „water geven”, maar „laat me leven” en dat in deze kreet onbewust het hele wezen van deze krachtige man in opstand kwam tegen de dood.

Later werd de commissaris rustiger en opende de ogen.

„God zij dank!” fluisterde Klawdija Michajlowna en begon opgelucht het scherm op te vouwen.

„Niet nodig, laat u het maar staan”, onderbrak haar de stem van de commissaris. „Niet nodig, zusters, zo is

het knusser en te huilen hoeft u ook niet, het is toch al vochtig genoeg op de wereld . . . Nou, wat hebt u, sowjet-engel? . . . Wat jammer dat men engelen, zelfs zulke als u er een bent, alleen maar ontmoet op de drempel . . . naar ginds."

X

Aleksej bevond zich in een merkwaardige toestand.

Sedert hij er van overtuigd geraakt was dat men door oefeningen kon leren om zonder benen te vliegen en opnieuw een volwaardig piloot kon worden, werd hij bezeten door de dorst naar leven en activiteit.

Nu had hij een doel in het leven: terug te keren tot het beroep van jachtvlieger. Met dezelfde fanatieke volharding, waarmee hij toen hij niet meer kon lopen naar de zijnen was gekropen, streefde hij nu naar dit doel. Van jongs af aan gewoon om zijn leven van te voren te „plan-nen", stelde hij vóór alles nauwkeurig vast wat hij moest doen om dit doel zo gauw mogelijk te bereiken zonder nutteloos kostbare tijd te verkwisten. En hij kwam tot de conclusie dat hij in de eerste plaats sneller moest herstellen, zijn tijdens zijn hongerperiode verloren kracht en gezondheid moest terugwinnen en daarvoor meer eten en slapen; in de tweede plaats dat hij zijn capaciteiten van oorlogsvlieger moest trachten te herstellen en daarvoor zijn fysiek moest ontwikkelen met de voor hem als bedlegerige zieke bereikbare gymnastische methoden; ten derde — en dat was het allerbelangrijkste en ook het moeilijkste — dat hij zijn tot de scheen geamputeerde benen zo moest ontwikkelen dat hun kracht en reactiesnelheid bewaard bleven en vervolgens, wanneer de prothesen voor de dag kwamen, daarmee alle voor het besturen van een vliegtuig noodzakelijke bewegingen leren uitvoeren.

Zelfs het gewone lopen is voor iemand zonder voeten

een moeilijke opgave. Meressjew had zich echter ten doel gesteld een vliegtuig, en nog wel een jager, te besturen. En daarvoor, met name tijdens een luchtgevecht, wanneer alles op honderdsten van seconden aankomt en het samenspel van de bewegingen de reactieve zekerheid van een voorwaardelijke reflex moet krijgen, moeten de voeten een niet minder precies, vaardig en vooral snel werk kunnen verrichten dan de handen. Het was noodzakelijk, zich zo te trainen dat de aan de beenstompen bevestigde prothesen deze nauwkeurige bewegingen op dezelfde wijze als levende organen zouden kunnen verrichten.

Een ieder die enigszins met de vlieg-techniek bekend is, moet dit wel zeer onwaarschijnlijk voorkomen. Maar Aleksej geloofde nu dat dit binnen het bereik van de menselijke mogelijkheden lag; en wanneer dit eenmaal zo was zou hij, Meressjew, het ongetwijfeld klaarspelen. En dus begon Aleksej met de verwezenlijking van zijn plan. Met een pedanterie die hem zelf verraste begon hij alle voorschriften te volgen en nam de afgemeten hoeveelheid medicijnen in. Hij at veel en vroeg altijd om een extra portie, ook wanneer hij wel eens helemaal geen trek had. Wat er ook gebeurde, hij dwong zichzelf het voorgeschreven aantal uren door te slapen en maakte het zelfs tot een gewoonte om na het middagmaal te slapen, een gewoonte waar zijn actieve en beweeglijke aard zich lange tijd tegen verzette.

Zich tot eten, slapen en het innemen van medicijnen te dwingen is niet zo moeilijk. Met de gymnastiek ging het minder gemakkelijk. Het gewone systeem, waarmee Meressjew vroeger zijn oefeningen placht te doen, was niet geschikt voor iemand zonder voeten, die aan zijn bed gekluisterd was. Hij dacht dus een eigen systeem uit: uren achtereen boog hij voorover en richtte zich weer op, draaide met de handen in de zijden zijn romp en bewoog zijn hoofd heen en weer, alles met zulk een ijver dat zijn wervels er van kraakten. Zijn zaalgenoten lach-

ten hem goedmoedig uit. Koekoesjkin gaf hem plagend nu eens de naam van de gebroeders Znamenskij, dan weer die van Ljadoemeg of een andere beroemde hardloper. Hij kon die gymnastiek niet zien, die hij als het toppunt van hospitaal-verdwazing beschouwde, en meestal liep hij, zodra Aleksej er mee begon, nijdig grommend de gang op.

Toen het verband van zijn benen werd genomen en Aleksej binnen de ruimte van het bed een grotere bewegingsvrijheid kreeg, maakte hij de oefeningen ingewikkelder. Hij stak zijn beenstompen tussen de spijlen van het ledikant, steunde zijn handen in de zijden en boog en strekte langzaam zijn lichaam, waarbij hij het tempo telkens trachtte te verlangsamen en het aantal lichaamsbuigingen te verhogen. Vervolgens werkte hij een reeks beenoefeningen uit. Op zijn rug liggend boog hij afwisselend zijn knieën door zijn benen op te trekken en strekte ze door ze van zich af te stoten. Toen hij dit voor de eerste keer gedaan had, begreep hij onmiddellijk, welk een geweldige, misschien onoverkomelijke moeilijkheden hem wachtten. In zijn bij de schenen geamputeerde benen veroorzaakte het strekken en buigen een hevige pijn. De bewegingen zelf waren aarzelend en onzeker. Ze waren moeilijk te berekenen, zoals het bijvoorbeeld ook moeilijk is om een vliegtuig met een beschadigde vleugel of staart te besturen. Meressjew vergeleek zichzelf onwillekeurig met een vliegtuig en hij begreep dat de gehele ideaal-berekende constructie van het menselijk lichaam bij hem verstoord was en dat zijn lichaam, al was het nog zo gezond en sterk, nooit meer de vroegere, van kindsbeen af gegroeide bewegingsharmonie zou bereiken.

De beengymnastiek veroorzaakte hevige pijnen, maar Meressjew liet de oefeningen elke dag een minuut langer duren dan de vorige dag. Dat waren afschuwelijke minuten, minuten waarin de tranen vanzelf in zijn ogen sprongen en hij tot bloedens toe op zijn lippen moest bijten om een onwillekeurig gekreun te bedwingen. Maar

hij dwong zichzelf de oefeningen door te zetten, eerst één keer, later twee keer per dag, waarbij hij iedere keer de duur er van verlengde. Na elk van deze oefeningen viel hij krachteloos op zijn kussen terug met de gedachte: zou ik in staat zijn het nog eens te herhalen? Maar wanneer de vastgestelde tijd kwam, begon hij er opnieuw aan. 's Avonds betastte hij de spieren van zijn heupen en schenen en voelde met voldoening onder zijn vingers niet meer een weke vlees- en vetmassa, zoals in het begin, maar de stevige spieren van voorheen.

Al Meressjew's gedachten werden door zijn voeten in beslag genomen. Soms voelde hij, zonder dat hij er bij nadacht, pijn in zijn voeten; hij veranderde dan van houding en pas op dat ogenblik drong het tot hem door dat hij geen voeten had. Door een of andere anomalie van de zenuwen leefden de geamputeerde delen van de benen nog lange tijd als het ware met het lichaam samen, begonnen plotseling te jeuken, te branden bij vochtig weer en zelfs pijn te doen. Hij dacht zo sterk over zijn voeten na dat hij zich vaak in zijn dromen weer gezond en kwiek zag. Nu eens zag hij zich bij een alarm zo hard hij kon naar zijn machine lopen, in volle vaart op de vleugel springen, in de cabine gaan zitten en met zijn voeten de stuurinrichting aftasten, terwijl Joera het dek van de motor nam. Dan weer rende hij hand in hand met Olja door de bloeiende steppe, waarbij zijn blote voeten de strelende aanraking van de vochtige en warme aarde voelden. Wat was dat heerlijk en hoe zwaar viel het bij het ontwaken te moeten constateren dat hij geen voeten meer had!

Na zulke dromen verviel Aleksej soms in een gedrukte stemming. Hij begon dan te geloven dat hij zich voor niets zo kwelde, dat hij toch nooit meer zou kunnen vliegen, net zo min als hij ooit blootvoets door de steppe zou kunnen draven met zijn meisje uit Kamysjin, tot wie hij zich steeds meer aangetrokken voelde naarmate de tijd hen meer van elkaar verwijderde.

De verhouding tot Olja gaf Aleksej geen vreugde. Bijna elke week liet Klawdija Michajlowna hem „dansen”, dat wil zeggen op en neer wippen in zijn bed en in zijn handen klappen om de envelop, beschreven met het ronde, schools-zorgvuldige handschrift van haar in ontvangst te nemen. Deze brieven werden steeds uitvoeriger, steeds warmer van toon, alsof de kortstondige jeugdliefde, door de oorlog onderbroken, bij Olja meer en meer tot rijpheid kwam. Met weemoedige ontoering las hij deze regels, wetend dat hij niet het recht had haar op dezelfde wijze te antwoorden.

Zij hadden vroeger samen op de afdeling houtbewerking van de Kamysjinse ambachtschool gezeten en hadden, nog nauwelijks de kinderschoenen ontgroeid, een romantische sympathie voor elkaar gevoeld die zij alleen om de volwassenen na te bootsen liefde noemden, waarna hun wegen voor een jaar of zes, zeven uit elkaar gingen. Eerst vertrok het meisje om te gaan studeren aan de middelbaar technische school. Daarna, toen zij terugkwam om als technische kracht op een fabriek te werken, was Aleksej al niet meer in de stad. Hij studeerde toen aan de luchtvaartschool. Zij ontmoetten elkaar opnieuw kort voor de oorlog. Noch hij, noch zij hadden die ontmoeting gezocht en misschien herinnerden zij zich elkaar niet eens meer — teveel water was er sinds die tijd in zee gevloeid. Maar op een lenteavond toen Aleksej op straat liep om zijn moeder ergens heen te begeleiden, kwam het meisje hen toevallig tegemoet. Hij schonk echter in het geheel geen aandacht aan haar, had alleen even terloops haar slanke benen opgemerkt.

„Waarom heb je haar niet gegroet, of heb je haar soms vergeten? Dat was immers Olja”. En zijn moeder noemde de achternaam van het meisje.

Aleksej draaide zich om. Het meisje draaide zich eveneens om en keek hem na. Hun blikken ontmoetten elkaar en hij voelde hoe plotseling zijn hart in zijn borst op-

sprong. Hij liet zijn moeder in de steek en liep hard naar het meisje toe, dat op het trottoir onder een kale populier was blijven staan.

„Jij?” vroeg hij verwonderd en bekeek haar met zulke verwonderde ogen alsof hij een of andere mooie rariteit uit vreemde landen voor zich had, die godweet hoe in de stille, avondlijke straat terechtgekomen was.

„Aljosja?” vroeg zij op even verwonderde en zelfs ongelovige toon.

Zij keken elkaar aan, voor het eerst na een scheiding van zes of zeven jaar. Voor Aleksej stond een fijngebouwd meisje, slank en lenig, met een rond, lief en jongensachtig gezicht met net even een paar goudachtige zomersproetjes aan de neuswortel. Zij keek hem aan met grote en heldere grijze ogen, waarbij zij haar zacht-getekende wenkbrauwen met kleine borstelhaartjes aan de uiteinden heel even optrok. In dit lichte, frisse, slanke meisje was weinig meer te bespeuren van het wat grove bakvisje, hard als een boleet, met ronde, rode wangen dat eigenwijs rondliep in het vettige werkjasje van haar vader met opgestroopte mouwen, zoals zij was toen zij elkaar het laatst op de ambachtschool gezien hadden.

Aleksej vergat zijn moeder helemaal en keek verrukt naar het meisje, en het kwam hem voor dat hij haar al die zes of zeven jaren niet vergeten was en gedroomd had van deze ontmoeting.

„Zo eentje ben je dus nu!” zei hij tenslotte.

„Wat voor eentje?” vroeg zij met een heldere keelstem, die ook volkomen anders was dan op school.

Er kwam een windvlaag om de hoek zetten, die fluitend door de naakte takjes van de populier voer. Hij rukte aan de rok van het meisje en omvatte haar slanke benen. Met een eenvoudige, natuurlijk-gracieuse beweging hield zij haar rokje vast en hurkte lachend neer.

„Zo eentje!” herhaalde Aleksej zonder zijn verrukking te verbergen.

„Ja, maar wat voor eentje, wat voor eentje bedoel je?” lachte zij.

Toen Aleksej's moeder even naar de jongelui gekeken had, glimlachte zij weemoedig en ging haars weegs. Maar zij bleven nog altijd staan, bekeken elkaar verrukt en lieten elkaar nauwelijks uitspreken; zij vielen elkaar voortdurend in de rede met uitroepen als: 'herinner je je nog', 'weet je wel', 'en wat doe je nu' en 'hoe is het nu met ...'

Zo bleven zij lange tijd staan, totdat Olja naar de ramen van de naburige huizen wees, waarachter temidden van geraniums en sparrestruikjes nieuwsgierige gezichten opdoemden.

„Heb je tijd? Laten we dan naar de Wolga gaan”, zei zij. Zij grepen elkaar bij de hand — wat zij zelfs in hun schooljaren nooit gedaan hadden — en de hele wereld vergetend begaven zij zich naar de „steile plek”: een hoge, steile naar de rivier afdalende heuvel, van waaruit men een wijd uitzicht had over de buiten zijn oevers getreden Wolga, waarover statig de ijsschotsen dreven.

Sedert die tijd zag zijn moeder haar lieveling nog maar zelden thuis. Terwijl hij vroeger nonchalant was met zijn kleren, begon hij nu plotseling dagelijks zijn broek te persen en met krijt de knopen van zijn uniformjasje te poetsen; hij haalde uit zijn koffer zijn gala-pet met de witte bovenkant en de parade-cocarde van het vliegerkorps, schoor elke dag zijn stugge, borstelige baard en ging 's avonds na een poosje voor de spiegel gedraaid te hebben, naar de fabriek om Olja van haar werk te halen. Ook overdag was hij weinig thuis, was bovendien verstrooid en gaf verkeerde antwoorden wanneer men hem iets vroeg. Het oudje begreep alles met haar moederlijke intuïtie. Daarom voelde zij zich ook niet gekrenkt: de ouden worden ouder, de jongen moeten groeien.

De jongelui spraken geen enkele keer over hun liefde. Telkens wanneer zij terugkeerden van een wandeling

langs de, in de avondzon glanzende, stille Wolga of langs de moestuinen rond de stad, waar op de zwarte aarde, als teer zo compact, reeds dikke meloenranken lagen met donkergroene gekartelde bladeren, nam Aleksej, de hem nog resterende verlofdagen tellende, zich voor om openhartig met Olja te spreken. Een nieuwe avond ging voorbij. Hij placht haar te ontmoeten bij de fabriek en haar te begeleiden naar het houten huisje van twee verdiepingen, waar zij een klein kamertje had, licht en zindelijk als de cabine van een vliegtuig. Geduldig wachtte hij dan tot zij zich verkleed had achter de deur van haar klerenkast en deed zijn best niet te kijken naar de blote ellebogen, schouders en benen die af en toe van achter de kast zichtbaar werden. Daarna ging zij zich wassen en kwam blozend, fris en met natte haren terug, altijd in hetzelfde witzijden bloesje dat zij op werkdagen droeg.

Daarna gingen zij naar de bioscoop, het circus of het park. Waarheen was Aleksej volmaakt onverschillig. Hij keek niet naar het doek, naar de arena of naar de wandelende mensen. Hij keek alleen naar haar en dacht: 'Vandaag zal ik haar vast en zeker, maar dan ook vast en zeker mijn liefde verklaren op weg naar huis!' Maar dan waren ze alweer bij huis en hij had er de moed niet toe.

Eens op een Zondag besloten zij vroeg in de ochtend al naar de weiden aan de overkant van de Wolga te gaan. Hij kwam haar halen in zijn beste witte broek en een overhemd met open kraag dat volgens zijn moeder uitstekend stond bij zijn gebruind gezicht en sterke jukbeenderen. Olja was al klaar. Zij stopte hem een bundeltje in de hand, gewikkeld in een servet, en zij begaven zich naar de rivier. De oude veerman zonder benen, een invalide uit de eerste wereldoorlog, zeer geliefd bij de jeugd, die Aleksej indertijd geleerd had om grondelingen te vangen op de zandplaat, stootte de zware roeiboot af, waarbij zijn houten benen kraakten, en begon met korte slagen te roeien. Met kleine stoten sneed de boot dwars

door de stroom heen en gleeed de glooiende, helder-groene oever tegemoet. Het meisje zat op de achtersteven en liet peinzend haar hand in het water slepen.

„Oompje Arkasja, herinner je je ons niet meer?” vroeg Aleksej.

De voerman wierp een onverschillige blik op de twee jonge gezichten.

„Ik herinner het mij niet”, zei hij.

„Hoezo niet, ik ben Aljosjka Meressjew, je hebt mij op de zandbank geleerd om grondelingen met een vork als snoeken te vangen”.

„Nou, wat zou dat, misschien heb ik dat ook wel gedaan. Maar 'k heb zoveel van jullie kwajongens om me heen gehad, hoe zou ik ze allemaal nog moeten kennen!”

De boot gleeed langs de steiger, waar een brede sloep gemeerd lag met het trotse opschrift „Aurora” op de afgeschilferde boeg, en stootte met een dof gekraak op het dikkorrelige zand van de oever.

„Nu is hier mijn standplaats, ik ben niet van de stedelijke kolchoz, maar zelfstandig, een particulier bedoel ik”, verklaarde oompje Arkasja, terwijl hij zich met zijn houten benen in het water liet glijden en de boot de oever optrok; zijn houten benen zakten diep in het zand en de boot bewoog slechts moeizaam. „Ja, je moet zo maar springen”, zei de veerman flegmatisch.

„Hoeveel krijg je?” vroeg Aleksej.

„Geef maar wat, zoveel als je missen kunt. Van jullie zou ik eigenlijk meer moeten krijgen, jullie zien er zo gelukkig uit! Alleen kan ik me jullie niet herinneren, nee, ik kan het me niet te binnen brengen”.

Met het van de boot springen hadden zij hun voeten nat gemaakt en Olja stelde voor hun schoenen uit te trekken. Zo deden zij ook. Van de aanraking van hun blote voeten met het vochtige, warme rivierzand ging zulk een vrij en blij gevoel uit dat zij lust kregen om te rennen en in het gras te rollen als jonge geitjes.

„Pak me!” schreeuwde Olja en in een flits van stevige, gebruinde benen rende zij over het glooiende strand naar het smaragdgroen van de bloeiende weiden.

Aleksej rende zo hard hij kon achter haar aan en zag niets anders dan de bonte vlek van haar lichte, gebloemde jurkje. Hij voelde onder het lopen hoe de bloemen en zuringpluimen pijnlijk tegen zijn naakte voeten zwiepten en hoe warm en zacht de vochtige, door de zon verwarmde aarde onder zijn voetzolen wegzakte. Het scheen hem toe dat het van het grootste belang voor hem was dat hij Olja inhaalde, dat daarvan veel van hun toekomstig leven af zou hangen en dat het hem hier, op de bloeiende, bedwelmend geurende weide, zeker gemakkelijk zou vallen om haar alles te zeggen, wat hij tot dusver niet had durven uitspreken. Maar zodra hij haar begon in te halen en de handen naar haar uitstak, maakte het meisje een scherpe draai, keerde zich met katachtige behendigheid om en rende een andere richting uit, terwijl haar heldere lach over de weide schalde.

Zij was koppig. En dus slaagde hij er ook niet in, haar in te halen. Uit zichzelf liep zij tenslotte naar de oever en liet zich in het warme gouden zand vallen met een vuurrood gezicht, open mond en heftig op en neer gaande borsten, gretig ademend en lachend. Op de bloeiende weide, tussen de witte sterretjes van madeliefjes, fotografeerde hij haar. Daarna gingen ze zwemmen en hij verwijderde zich gehoorzaam naar het struikgewas langs de oever en draaide zich om, terwijl zij zich verkleedde en haar natte badpak uitwong.

Toen zij hem riep, zag hij haar in het zand zitten met haar bruine benen onder zich gevouwen, alleen gekleed in haar dunne, lichte jurkje en een badhanddoek om haar hoofd. Na een schoon servet op het gras gespreid te hebben en de hoeken met steentjes verzwaard, was zij nu bezig er de inhoud van het bundeltje op uit te stallen. Zij aten een middagmaal bestaande uit een slaatje, koude

vis, netjes verpakt in vetvrij papier, en zelfs als toetje eigengebakken cake. Olja had zelfs het zout en de mosterd niet vergeten, die zij in kleine potjes van cold cream gedaan had. Het had iets buitengewoon liefs en roerends, dat fijngebouwde, mooie meisje zo ernstig en kundig te zien huishouden. Aleksej besloot: er is nu genoeg getreuzeld. Alles zal ik zeggen, vanavond nog. Hij zou haar overtuigen, hij zou haar bewijzen dat zij beslist zijn vrouw moest worden.

Na zich nog een poosje op het strand vermaakt te hebben, nog eens gebaad en afgesproken elkaar 's avonds bij haar te ontmoeten, gingen zij, vermoeid en gelukkig, langzaam naar het veer toe. Om de een of andere reden was noch de grote sloep noch de roeiboot aanwezig. Lang, tot hees wordens toe, riepen zij oompje Arkasja. De zon stond reeds laag boven de steppe. Bundels fel-rose stralen, die over de top van de steile plek aan de andere kant van de rivier waren gegleden, verguldden de daken van het stadje en de met stof bedekte, stille bomen en blikkerden bloedkleurig in de ruiten. De lenteavond was drukkend en stil. Maar in het stadje was er iets aan de hand. In de straten, die gewoonlijk om deze tijd verlaten waren, liepen vele mensen heen en weer; er kwamen twee vrachtwagens aan en een kleine groep marcheerde in het gelid.

„Zou oompje Arkasja zich een stuk in zijn kraag gedronken hebben?” veronderstelde Aleksej. „En wanneer we hier nu eens zouden moeten overnachten?”

„Met jou ben ik nergens bang voor”, zei zij, terwijl zij hem met haar grote glanzende ogen aankeek.

Hij nam haar in zijn armen en kustte haar, kustte haar voor de eerste en enige keer. Op de rivier werd intussen het doffe geluid van roeipinnen hoorbaar. Van de andere oever naderde een boot vol mensen. Nu keken zij enigszins vijandig naar die naderende boot, maar om de een of andere reden gingen zij hem toch gewillig tegemoet,

alsof zij een voorgevoel hadden van wat hij hun bracht.

De mensen sprongen zwijgend van de boot op de kant. Allen waren als voor een feestdag gekleed, maar hun gezichten stonden bezorgd en somber. Ernstige, gehaaste mannen en zenuwachtige vrouwen met behuilde gezichten liepen zwijgend over de steiger en langs het paartje. De jongelui, die er niets van begrepen, sprongen in de boot en oompje Arkasja zei, zonder naar hun gelukkige gezichten te kijken:

„'t Is oorlog . . . Vandaag heeft kameraad Molotow voor de radio gesproken”.

„Oorlog? . . . Met wie?” Aleksej sprong helemaal over-eind van zijn zitplaats.

„Natuurlijk weer met die eeuwige, vervloekte Duitsers, met wie anders!” antwoordde oompje Arkasja, terwijl hij nijdig de riemen greep en er een hevige ruk aan gaf. „De mensen gaan zich al aanmelden. . . 't Is mobilisatie”.

Rechtstreeks van de wandeling, zonder eerst naar huis te gaan, begaf Aleksej zich naar het militaire commissariaat. Met de nachttrein van 12.40 vertrok hij reeds naar zijn onderdeel: nauwelijks had hij tijd gevonden om even snel naar huis te lopen om zijn koffer te halen, terwijl hij van Olja zelfs geen afscheid meer kon nemen.

Zij schreven elkaar zelden, maar niet omdat de band tussen hen verzwakt was en zij elkaar begonnen te vergeten. Nee, haar brieven, geschreven in een rond, schools handschrift, werden door hem met ongeduld verwacht, hij droeg ze steeds in zijn zak en wanneer hij alleen was las hij ze telkens opnieuw over. Dat waren de brieven die hij tegen zijn borst drukte en die hij bekeek in de harde dagen van zijn zwerftocht door het bos. Maar de verhouding tussen de jonge mensen was zo plotseling en in zo'n onzeker stadium afgebroken dat zij in hun brieven met elkaar spraken als goede, oude kennissen, als vrienden, en angstvallig vermeden er dat „meer”, dat onuitgesproken was gebleven, bij te mengen.

En nu, nu hij in het hospitaal lag, moest Aleksej met een verbazing, die van brief tot brief groeide, constateren dat Olja hem plotseling uit zichzelf tegemoet kwam, dat zij nu in haar brieven zonder zich te generen over haar verlangen sprak, haar spijt liet blijken dat oompje Arkasja toen zo ongelegen kwam en hem te kennen gaf dat, wat er ook met hem mocht gebeuren, er altijd iemand was op wie hij rekenen kon, en dat hij, wanneer hij door vreemde landen zwierf, goed moest onthouden dat er een hardstee was, waarnaar hij na de oorlog als de zijne kon terugkeren. Het leek wel of een nieuwe, een andere Olja die brieven schreef. Wanneer hij naar haar foto keek, dacht hij altijd: een windvlaag en zij zal wegzweven samen met haar gebloemde jurkje, als een zaadpluimpje van de leeuwentang. Deze brieven echter schreef een vrouw — een goede, liefhebbende vrouw, die verlangde naar haar geliefde en hem verwachtte. Dit maakte hem blij en tegelijk onrustig, blij ondanks zichzelf en onrustig omdat hij meende, op zulk een liefde geen recht te hebben en zulk een openhartigheid niet te verdienen. Hij had immers niet de kracht in zich gehad om haar op tijd te schrijven dat hij niet meer die krachtige jongeman, dat zigeunertype van vroeger was, maar een invalide zonder voeten, net zo iemand als oompje Arkasja. Nu hij eenmaal besloten had de waarheid te verzwijgen uit vrees zijn zieke moeder daarmee de dood aan te doen, was hij gedwongen om Olja in zijn brieven te bedriegen, een bedrog waarin hij zich van dag tot dag meer verwickelde.

Dat was de reden waarom de brieven uit Kamysjin bij hem de meest tegengestelde gevoelens opwekten: vreugde en verdriet, hoop en ongerustheid; zij verheugden en pijnigden hem terzelfdertijd. Eénmaal met een leugen begonnen, was hij gedwongen daar verder op door te borduren, en aangezien hij niet liegen kon, waren zijn brieven aan Olja kort en droog.

Gemakkelijker viel het hem om aan de „meteorologi-

sche sergeant" te schrijven. Dat was een weinig gecompliceerde, maar zelfopofferende en eerlijke ziel. In een ogenblik van wanhoop, na de operatie, toen hij behoefte had om zijn verdriet voor iemand uit te storten, had Aleksej haar een lange en sombere brief geschreven. Als antwoord ontving hij spoedig een blad uit een schrift gescheurd, zo volgekrabbeld met kronkelige lettertjes dat het leek op een broodje met kummel, bovendien kwistig van uitroeptekens voorzien en versierd met vlekken van tranen. Het meisje schreef dat zij, wanneer er geen militaire discipline was, onmiddellijk alles zou laten schieten en naar hem toe zou komen om hem te verzorgen en zijn verdriet te delen. Zij smeekte hem meer te schrijven. En er was in deze ongerijmde brief zoveel naïef, half kinderlijk gevoel dat Aleksej er droevig van werd en zich verweet dat hij haar, toen zij hem de brieven van Olja had overhandigd, op haar vraag had geantwoord dat Olja zijn getrouwde zuster was. Zo iemand moest men niet bedriegen. Hij schreef haar eerlijk over zijn verloofde, die in Kamysjin woonde, en schreef ook dat hij er niet toe had kunnen komen om zijn moeder en Olja de waarheid te zeggen over zijn ongeluk.

Het antwoord van de „meteorologische sergeant" kwam voor deze tijdsomstandigheden onwaarschijnlijk vlug. Het meisje schreef dat zij de brief meegaf aan een majoor, die op doorreis bij hun regiment geweest was, een oorlogscorrespondent die haar het hof maakte, waar ze zich natuurlijk niets van aantrok, al was hij een vrolijke en interessante man. Het was aan de brief te zien dat zij verdrietig en gekwetst was, dat zij zich trachtte te beheersen, maar het niet kon. Zij verweet hem dat hij haar toen niet de waarheid gezegd had en vroeg hem, haar als een vriendin te beschouwen. Aan het eind van de brief stond er, niet meer met inkt maar met potlood bij geschreven dat hij, „kameraad eerste luitenant", goed moest weten dat zij een trouwe vriend was en dat, wanneer die uit Ka-

mysjin hem ontrouw werd (zij wist niet hoe de vrouwen daarginds, achter het front, zich gedroegen) of hem niet meer lief zou hebben of zich zou laten afschrikken door zijn verminking — dat hij dan niet moest vergeten dat de „meteorologische sergeant” er ook nog was, maar dat hij haar vooral altijd de waarheid moest schrijven. Gelijk met de brief kreeg Aleksej ook nog een zorgvuldig ingepakt pakketje, waarin een paar geborduurde zakdoeken van parachutezij met zijn initialen, een tabakszak waarop een vliegtuig stond afgebeeld, een kammetje, een fles eau-de-cologne merk „Magnolia” en een stuk toiletzeep bleken te zitten. Aleksej wist hoezeer de meisjes-soldaten in deze moeilijke tijden aan dat soort dingen gehecht waren. Hij wist dat zij, wanneer zij bij een of andere feestelijke gelegenheid een stuk zeep of eau-de-Cologne cadeau kregen, deze geschenken plachten te bewaren als gewijde voorwerpen, herinneringen aan hun vroegere burgerbestaan. Hij kende de waarde van deze geschenken en hij voelde zich tegelijk blij en onbehaaglijk, toen hij ze op zijn nachttafeltje opstelde.

Hij voelde nu, wanneer hij met alle hem eigen energie zijn verminkte benen oefende en er van droomde opnieuw te kunnen vliegen en strijden, een onaangename tweespalt in zich. Het bezwaarde hem zeer dat hij gedwongen was om te liegen en kort te zijn in zijn brieven aan Olja, tot wie hij zich elke dag sterker voelde aangetrokken, terwijl hij openhartig was tegenover een meisje dat hij nauwelijks kende.

Maar hij nam zich heilig voor om, zodra hij zijn droom had verwezenlijkt, zodra hij aan het front was teruggekeerd en zijn werkcapaciteit had teruggewonnen, opnieuw met Olja over hun liefde te spreken. En met des te groter fanatisme spande hij zich in om zijn doel te bereiken.

XI

De commissaris stierf op de eerste Mei.

Het gebeurde helemaal ongemerkt. 's Morgens nog, toen hij gewassen en gekamd was, had hij de kapster, die hem schoor, tot vervelens toe uitgevraagd over het weer en over hoe Moskou er op deze feestdag uitzag; hij had zich verheugd over het feit dat men de barricaden in de straten begon op te ruimen, had er zich over beklaagd dat er op deze schitterende, weelderige voorjaarsdag geen demonstraties zouden plaatsvinden en zich vrolijk gemaakt over Klawdija Michajlowna, die van plan was ter gelegenheid van de feestdag een nieuwe heroïeke poging te ondernemen om haar zomersproeten onder een laag poeder te verbergen. Het leek of hij het beter maakte en allen begonnen nieuwe hoop te koesteren: misschien ging het nu eindelijk de goede kant op.

Al geruime tijd, van het ogenblik af dat hij niet meer in staat was de kranten te lezen, had men radio-leidingen tot voor zijn bed aangebracht. Gwozdzjow, die een beetje van radiotechniek wist, had er hier en daar wat aan verbeterd en nu schreeuwde en zong de radio door de hele zaal. Om negen uur begon de omroeper, wiens stem in die dagen door de hele wereld gehoord werd en die iedereen kende, een verordening voor te lezen van de Volkscommissaris voor de Landsverdediging. Allen waren doodstil, bang om ook maar een enkel woordje te missen en rekten hun halzen naar de twee ronde zwarte schijven, die aan de wand hingen. Reeds hadden de woorden geklonken: „Onder het onoverwinnelijke vaandel van de grote Lenin — voorwaarts naar de overwinning!” — maar nog steeds heerste er in de zaal een gespannen stilte.

„Legt u mij dat nu eens uit, kameraad regimentscommissaris . . .” begon Koekoesjkin en plotseling schreeuwde hij ontzet: „Kameraad commissaris!”

Allen keken om. De commissaris lag in zijn bed, recht-

uitgestrekt en stijf, terwijl zijn ogen onbeweeglijk naar een of ander punt op het plafond staarden en op zijn ingevallen en wit-geworden gezicht een plechtige, kalme en statige uitdrukking verstild was.

„Hij is dood!” schreeuwde Koekoesjkin, terwijl hij op zijn knieën voor het bed neerviel. „Doo-oo-ood!”

Nerveuse ziekenverzorgsters liepen haastig in en uit, zusters liepen heen en weer en knoopten al lopende hun witte jassen dicht en de inwonende arts stormde naar voren. Zonder aan iemand aandacht te schenken, als een d zijn hoofd in de dekens verbergend, luidruchtend levend en schokkend met zijn schouders, huilde aan de rust van de overledene luitenant Konstantin Koekoesjkin, die vreemde en onverdraagzame man. . .

Diezelfde avond werd er in de leeg geworden tweeënveertigste zaal een nieuwe patiënt binnen gebracht. Het was de jager-vlieger majoor Pawel Iwanowitsj Stroetsjkow van de luchtmachtdivisie die de hoofdstad verdedigde. Ter gelegenheid van de feestdag hadden de Duitsers het plan opgevat om een grote luchtaanval op Moskou te ondernemen. Hun eenheden, die in meerdere échelons kwamen aanzetten, werden ergens in de streek van Podsolnjetsjnoje opgevangen en na een hevig gevecht vernietigd, en alleen één Junckers was er in geslaagd, door de ring heen te breken, hoogte te winnen en zijn vlucht naar de hoofdstad voort te zetten. De bemanning had blijkbaar besloten om tot elke prijs haar opdracht om de feestdag te verstoren uit te voeren. En dit vliegtuig, welks manoeuvre hij in de verwarring van het luchtgevecht al opgemerkt had, zette Stroetsjkow nu achterna. Hij vloog met een van de beste Sowjettoestellen — een van de nieuwe jagers, waarmee de luchtmacht toen werd uitgerust. Hij bereikte de Duitser op grote hoogte, een zes kilometer boven de grond, reeds boven de villawijk even buiten Moskou; hij slaagde er in zich behendig achter de staart van het andere vliegtuig te plaatsen, kreeg de an-

der in het vizier en drukte op de knop. Maar tot zijn verbazing hoorde hij niet het bekende geratel. Het vuurmechanisme weigerde.

De Duitser vloog vlak voor hem. Stroetsjkow volgde hem, zich gedekt houdend in de „dode zône” vlak achter de staart, zodat hij buiten de vuurlinie van de twee mitrailleurs bleef die de bommenwerper van achteren beschermden. In het licht van de heldere Mei-morgen tekende Moskou zich reeds wazig aan de horizon af als een verzameling grijze gevaarten door rook omhuld. En Stroetsjkow nam een besluit. Hij maakte de riemen los, liet de overkapping neer en spande al zijn spieren alsof hij zich gereed maakte om bovenop de Duitser te springen. Hij regelde de gang van zijn toestel nauwkeurig naar die van de bommenwerper en bepaalde zijn doelwit. Een ogenblik lang lagen zij vlak achter elkaar, alsof zij met een onzichtbare draad aan elkaar vastgebonden waren. Stroetsjkow zag duidelijk in de doorzichtige overkapping van de Junckers de ogen van de Duitse schutter, die elk van zijn manoeuvres volgde en wachtte op het ogenblik dat er al was het maar een stukje van zijn vleugel buiten de dode zône kwam. Hij zag hoe de Duitser uit opwindung de helm van zijn hoofd rukte en hij kon zelfs de kleur van zijn haren onderscheiden, die lang en donkerblond waren en als ijspegels over zijn voorhoofd hingen. De zwarte monden van de dampende zware mitrailleur waren onafgebroken op Stroetsjkow gericht en bewogen zich als levende, loerende wezens. Een ogenblik lang voelde Stroetsjkow zich als een ongewapend iemand op wie een rover zijn pistool richt. En hij deed precies datgene wat moedige mensen zonder wapens in zo'n geval doen. Hij stortte zichzelf op de vijand, maar niet met zijn vuisten, zoals hij dat op de begane grond gedaan zou hebben: hij liet zijn toestel vooruit schieten, waarbij hij met de flikkerende cirkel van zijn propeller mikte op het staarteinde van de Duitser.

Het gekraak van de botsing hoorde hij zelfs niet meer. Het volgend ogenblik was hij al met een geweldige stoot uit zijn cabine geslingerd en voelde hij dat hij in de lucht rondwentelde. De aarde draaide boven zijn hoofd en stormde hem even later, toen zij haar juiste plaats weer gevonden had, gierend tegemoet, heldergroen met een blauwige damp er over. Toen trok hij aan de ring van zijn parachute. Maar voordat hij bewusteloos op de dak-sparren neerkwam kon hij uit de hoeken van zijn ogen nog zien hoe een eindje verderop, ronddraaiend als een ahornblad afgerukt door de herfstwind, sneller dan hij de sigaarsvormige romp van de Junckers met afgeknapte staart omlaag stortte. Stroetsjkow, die machteloos tegen de dak-sparren geslingerd werd, stootte hevig tegen het dak van een huis en kwam bewusteloos neer in een feestelijk-versierde straat van de Moskouse voorstad, waarvan de inwoners van de grond af zijn schitterend rammen bewonderd hadden. Zij namen hem op en droegen hem in het dichtstbijzijnde huis. De naburige straten waren weldra van zulk een mensenmassa vervuld dat de arts, die men ontboden had, nauwelijks tot de stoep van het huis kon doordringen. Het bleek dat de piloot door de stoot tegen het dak zijn knieschijven had gebroken.

Het nieuws over de heldendaad van majoor Stroetsjkow werd onmiddellijk door de radio doorgegeven in een speciale uitzending van „Het laatste Nieuws”. De voorzitter van de Moskouse sowjet begeleidde hem in eigen persoon naar het beste hospitaal van de hoofdstad. En toen Stroetsjkow in de zaal gebracht werd, droegen vrouwelijke hospitaalsoldaten bloemen, zakjes fruit en doosjes snoepgoed achter hem aan — geschenken van de dankbare bewoners van Moskou.

Stroetsjkow was een vrolijk, gezellig man. Hij was nauwelijks over de drempel van de zaal of hij informeerde al bij de andere zieken hoe het hier „met de bikkese-ment” gesteld was, of het regime streng was, en of er aar-

dige zusters waren. En terwijl hij opnieuw verbonden werd, vertelde hij Klawdija Michajlowna een grappig verhaal op het eeuwige thema van de militaire inkopen en wist ook nog een tamelijk gedurfd compliment in te lassen over haar uiterlijk. Toen de zuster was weggegaan, knipoogde Stroetsjkow haar na:

„Niet onaardig. Ongenaakbaar type? Ze ziet er uit alsof ze jullie hier allemaal de vreze Gods leert. Maar trek er je niets van aan en verlies de moed niet. Hebben jullie soms geen lessen in tactiek gehad? Ongenaakbare vrouwen bestaan er niet, net zo min als er onneembare vestingen bestaan". En hij lachte luid en schallend.

Hij gedroeg zich in het hospitaal alsof hij er thuis was, alsof hij er al een heel jaar gelegen had. Allen in de zaal sprak hij direct met „jij" aan en toen hij zijn neus moest snuiten, nam hij zonder omhaal een van de zakdoeken van parachute-zijde met de initialen, die de „meteorologische sergeant" er zorgvuldig op geborduurd had, van Aleksej's tafeltje.

„Van je vlam?" knipoogde hij naar Aleksej, terwijl hij de zakdoek onder zijn kussen verborg. „Je komt niet te kort, vriend, en als je toch te kort komt dan zal je vlam er wel een paar bij maken, voor haar is dat een extra genoeg".

Ondanks de gezonde rode kleur, die door zijn gebruinde wangen heen zichtbaar was, was hij niet jong meer. Aan zijn slapen en rond zijn ogen waren al diepe kraaienpootjes zichtbaar, en in al zijn gedragingen voelde men de oude soldaat, gewend om elke plaats als zijn huis te beschouwen, waar zijn bundeltje met hebben en houwen staat, waar op de wastafel zijn zeepbakje en tandenborstel liggen. Hij bracht veel luidruchtige vrolijkheid met zich mee in de zaal en deed het op zulk een manier dat niemand er zich beledigd door voelde en allen het gevoel hadden hem al van jaren her te kennen. De nieuwe kameraad viel bij allen in de smaak, alleen de uitgespro-

ken neiging van de majoor tot het vrouwelijke geslacht beviel Meressjew niet, een neiging die hij overigens niet verborg en waarover hij graag uitvoerig sprak.

De volgende dag werd de commissaris begraven.

Meressjew, Koekoesjkin en Gwozdjow zaten op de vensterbank voor het raam dat op de binnenplaats uitkwam en zagen hoe een zwaar span artillerie-paarden het affuit van een kanon naar binnen trok, hoe zich, terwijl de zon op het koper schitterde, een militaire kapel opstelde en een militaire afdeling streng in het gelid kwam aanmarcheren. Klawdija Michajlowna kwam binnen en verjoeg de patiënten van het raam. Zij was kalm en energiek als altijd, maar Meressjew merkte dat haar stem veranderd was en wat bevend en gebroken klonk. Zij kwam de temperatuur van de nieuweling opnemen. Juist op dat ogenblik begon de kapel op de binnenplaats een treurmars te spelen. De zuster verbleekte, de thermometer viel uit haar handen en glanzende kwikdruppels rolden over het karpel. Klawdija Michajlowna verborg haar gezicht in haar handen en rende de zaal uit.

„Wat heeft zij? Het lijkt wel of het haar geliefde is die ...”

Niemand antwoordde hem

Over de vensterbank hangend keken allen toe, hoe de rode doodkist op de affuit langzaam door de poort de straat op rolde. Tussen groen en bloemen lag het lichaam van de commissaris. Achter hem aan werden op een kussen zijn onderscheidingstekenen gedragen: één, twee, vijf, acht. Met ontbloot hoofd volgden een aantal generaals. Tussen hen in, eveneens in een generaalsuniform, maar om de een of andere reden zonder pet, liep ook Wasilij Wassiljewitsj. Daar achter aan, los van de anderen, voor de met langzame, afgemeten stappen marcherende soldaten uit liep struikelend en zonder blijkbaar iets om zich heen te zien, met sluik hangende haren en in haar witte verpleegstersjas Klawdija Michajlowna. Bij de poort

gooide iemand een mantel over haar schouders. Zij liep door, de mantel gleed van haar schouders op de grond en de soldaten splitsten al voortmarcherende hun gelederen om hem te ontwijken.

„Jongens, wie wordt er begraven?” vroeg de majoor.

Hij trachtte zich eveneens tot de hoogte van het raam op te richten, maar zijn benen, met bast omwikkeld en in gips gezet, hinderden hem en hij slaagde er niet in over-eind te komen.

De stoet verwijderde zich. De zware, plechtige klanken kwamen nu al van geruime afstand over de rivier aangedreven en weerkaatsten tegen de muren der huizen. Reeds was de manke conciërge naar buiten gekomen en had dreunend de metalen poortdeuren gesloten, en nog steeds stonden de bewoners van zaal tweeënveertig bij het venster om de commissaris op zijn laatste tocht uitgeleide te doen.

„Wie wordt er toch begraven? Nou? Wat staan jullie daar toch als houten klazen?” vroeg de majoor ongeduldig, terwijl hij nog steeds pogingen deed om zich tot vensterhoogte op te richten.

Met zachte, doffe stem, gebroken en ruw lijkend, antwoordde tenslotte Konstantin Koekoesjkin:

„Er wordt een waarachtig mens begraven . . . Een echte bolsjewiek wordt er begraven”.

En Meressjew onthield die uitdrukking: een waarachtig mens. Met deze term was de commissaris volkomen getekend. En Aleksej verlangde er naar om eveneens een waarachtig mens te worden, net zo iemand als die, die nu zijn laatste reis maakte.

XII

Met de dood van de commissaris veranderde de hele levensstijl van zaal tweeënveertig.

Er was niemand meer om met een hartelijk woord de sombere stilte te verdrijven, die zich in ziekenzalen van tijd tot tijd voordoet, wanneer, zonder enige afspraak, plotseling allen tegelijk in sombere gepeinzen verzinken en in een gedrukte stemming raken. Er was niemand meer om Gwozdjow met een grapje een riem onder het hart te steken, Meressjew met raad terzijde te staan of de brompot Koekoesjkin handig en zonder hem te krenken op zijn nummer te zetten. Het centrum, dat al die mensen met hun verschillende karakters bijeenhield en samenbond, was verdwenen.

Maar nu was dit ook niet meer zo hard nodig. Het herstel en de tijd deden het hunne. Allen gingen flink vooruit en hoe meer de tijd waarop zij als genezen ontslagen konden worden naderde, hoe minder zij over hun kwalen nadenkten. Zij droomden van wat er hun achter de muren van het hospitaal wachtte, hoe zij bij hun onderdeel ontvangen zouden worden en wat zij te doen zouden krijgen. Allen verlangden naar het gewone militaire leven terug, allen jeukten de handen om zo snel mogelijk aan het nieuwe offensief deel te nemen, waarover nog niet geschreven en zelfs niet gesproken werd, maar dat als het ware in de lucht hing en dat men, evenals bij een naderend onweer, voelde aan de plotseling ingetreden stilte aan de fronten.

Van het hospitaal naar het strijdtoneel terugkeren was voor een militair de gewone gang van zaken. Alleen voor Aleksej Meressjew was het een probleem: zou hij het ontbreken van zijn voeten kunnen compenseren door kunstmatige ledematen en training, zou hij inderdaad opnieuw in de cockpit van een jager kunnen zitten? Met steeds groter hardnekkigheid streefde hij naar het begeerde doel. Door de duur van zijn oefeningen telkens met een minuut te verlengen, had hij de tijd die hij aan been-training en algemene gymnastiek besteedde op twee uur 's morgens en twee uur 's avonds gebracht. Maar ook dat

leek hem nog te weinig. Hij begon ook 's middags gymnastiek te doen. Majoor Stroetsjkow, die zijn bewegingen van terzijde met vrolijke, spottende ogen volgde, kondigde iedere keer aan:

„En thans, burgers, ziet ge het Raadsel der Natuur, de grote sjaman Aleksej Meressjew, die in de wouden van Siberië zijns gelijke niet vindt, in zijn nummer”.

Inderdaad hadden de oefeningen, die Aleksej zo hardnekkig volhield, iets fanatieks dat hem op een sjaman deed lijken. Het was doodvermoeiend om naar zijn eindeloze buigingen, zijn gelijkmatige draaien en zijn oefeningen voor hals en handen te blijven kijken, die hij hardnekkig, met de preciese beweging van een slinger, volvoerde en dus gingen zijn kameraden, die al rond konden lopen, op deze uren liever de gang op, terwijl Stroetsjkow, die aan zijn bed gekluisterd was, de deken over zijn hoofd trok en trachtte te slapen. Niemand in de zaal geloofde natuurlijk aan de mogelijkheid om zonder voeten te vliegen, maar voor de volharding van hun kameraad hadden zij allen respect, en, al verborgen zij het achter grapjes, zij erkenden de superioriteit van Meressjew.

De barsten in de knieschijven van majoor Stroetsjkow bleken van ernstiger aard te zijn dan men in het begin gedacht had. Zij genazen maar langzaam en moesten nog steeds in bast gewikkeld blijven, en hoewel er geen twijfel bestond aan zijn genezing, werd de majoor niet moe, in alle toonaarden op de „vervloekte schijfjes” te schelden, die hem zoveel last veroorzaakten. Dat gemopper begon zo nu en dan over te gaan in aanvallen van woede. Om een willekeurige kleinigheid kon hij plotseling buiten zichzelf raken en dan vervloekte hij alles en iedereen. Het leek of hij op zulk een ogenblik iemand, die hem tot rede zou willen brengen, zou slaan. Volgens een stilzwijgende afspraak lieten zijn collega's hem op zulke ogenblikken met rust om hem, zoals hij het zelf uitdrukte, gelegenheid te geven „al zijn partronen af te schieten”, en wachtten

af tot zijn ingeboren levensblijheid weer de overhand kreeg over zijn door de oorlog geprikkelde en geschokte zenuwen.

Zijn steeds toenemende geïrriteerdheid schreef Stroetsjkow toe aan het feit dat hij niet meer kon roken, zelfs niet in het geheim op de W.C., en ook hieraan dat hij geen gelegenheid meer gehad had om, al was het maar op de gang, het roodharige zustersje uit de operatiezaal terug te zien, met wie hij, naar zijn zeggen, al knipoogjes had uitgewisseld toen hij daarheen gedragen werd om verbonden te worden. Misschien was dat tot op zekere hoogte ook wel zo, maar Meressjew had opgemerkt dat de woede-uitbarstingen, die de majoor buiten zichzelf brachten, steeds dan plaatsvonden, wanneer hij door het venster vliegtuigen had zien overkomen of via radio of krant gehoord had van een nieuw, belangwekkend luchtgevecht, of over de daden van een hem bekend vliegenier. Zulke dingen brachten ook Meressjew zelf in een ongeduldige en geprikkelde stemming. Maar hij liet er niets van blijken en wanneer hij zich nu vergeleek met Stroetsjkow, triomfeerde hij in zijn binnenste. Het kwam hem voor dat hij, al was het maar een heel klein beetje, het type van de „waarachtige mens“, dat hij zich als voorbeeld had gesteld, begon te benaderen.

Majoor Stroetsjkow bleef zichzelf getrouw: hij at veel lachte hartelijk bij de geringste aanleiding en praatte graag over vrouwen, waarbij hij tegelijkertijd een vrouwenjager en een vrouwenhater scheen te zijn. Om de een of andere reden had hij het in het bijzonder op de vrouwen achter het front gemunt.

Meressjew kon die praatjes van Stroetsjkow niet verdragen. Wanneer hij naar Stroetsjkow luisterde, zag hij onwillekeurig voortdurend Olja of het grappige soldaatje van het weerstation voor zich, een meisje dat, naar men in het regiment wist te vertellen, eens de al te ondernemende oudste officier van het bataljon gronddienst met

de geweercolf uit haar wachthuisje had gedreven en in haar opwinding bijna doodgeschoten, en het kwam Aleksej dan voor dat majoor Stroetsjkow de vrouwen belastte. Op een keer, toen hij weer nors geluisterd had naar een nieuw verhaal van de majoor, dat deze besloot met de uitspraak dat „ze allemaal hetzelfde zijn” en dat men alle vrouwen „in twee tellen” naar zijn hand kon zetten, kon Meressjew zich niet langer bedwingen.

„Alle vrouwen?” vroeg hij en klemde zijn tanden zo sterk opeen dat zijn jukbeenderen er wit van werden.

„Allemaal”, luidde het zorgeloze antwoord van de majoor.

Klawdija Michajlowna kwam de zaal in en verwonderde zich over de zware spanning, die zij op de gezichten van de zieken zag.

„Wat is er aan de hand?” vroeg zij, terwijl zij met een onbewust gebaar een lokje onder haar kap stopte.

„Wij praten over het leven, zusters, dat is nu eenmaal een bezigheid voor ons oudjes, te filosoferen”, zei de majoor, wiens gezicht bij haar komst helemaal opgeklaard was, glimlachend.

„En hoe is het met haar?” vroeg Aleksej boosaardig, toen de zuster de zaal uit was gegaan.

„Nou, is ze soms van een ander deeg gemaakt?”

„Laat u Klawdija Michajlowna met rust”, zei Gwozdjow bits. „Een oude man hier heeft haar eens een sowjet-engel genoemd”.

„Wie wil er wedden? Kom maar op”.

„Wedden?” riep Meressjew met een wilde schittering in zijn zigeunerogen. „Waar wil je om wedden?”

„Voor mijn part om een kogel, zoals de officieren dat vroeger deden: wanneer jij wint, mag je op mij schieten, wanneer ik win schiet ik op jou”, zei Stroetsjkow lachend in een poging om er een scherts van te maken.

„Wil je daarom wedden? Ben je vergeten dat je een sowjetofficier bent? Ik stel wat anders voor: wanneer jij

gelijk hebt, mag je mij in m'n gezicht spuwen". Aleksej wierp een schuinse, kwaadaardige blik op Stroetsjkow. „Maar kijk uit dat ik jou niet in je gezicht spuw!"

„Nou, als je niet wilt wedden, dan niet. Wind je niet op. Wat haal je in je hoofd? ... Jongens, ik zal jullie ook zonder weddenschap bewijzen dat het niet nodig is je zo druk over haar te maken".

Van die dag of begon Stroetsjkow Klawdija Michajlowna op allerlei manieren attenties te bewijzen en haar op te vrolijken met anecdoten, in het vertellen waarvan hij een meester was. In strijd met de regel dat vliegeniers zeer ongaarne met buitenstaanders over hun krijgserveringen spreken, vertelde hij haar alle mogelijke gebeurtenissen uit zijn inderdaad veelzijdige en interessante leven. Zelfs maakte hij zuchtend toespelingen op een ongelukkig huwelijksleven en op zijn bittere eenzaamheid, ofschoon een ieder in de zaal wist dat hij vrijgezel was en geen bijzonder ongelukkige ervaringen gehad had.

Zonder dat zij hem overigens anders dan de anderen behandelde, kwam Klawdija Michajlowna soms op zijn bed zitten om naar zijn verhalen over het vliegersleven te luisteren, waarbij hij als uit verstrooidheid haar hand nam, die zij niet terugtrok. Meressjew voelde een zware woede in zich opwellen. De hele zaal was verontwaardigd over Stroetsjkow's gedrag. Maar deze deed net alsof er werkelijk een weddenschap gesloten was. Men waarschuwde Stroetsjkow in alle ernst dat hij moest ophouden met dat onwaardige spel. De zaal maakte zich reeds gereed om resoluut in te grijpen, toen de gebeurtenissen plotseling een geheel andere wending namen.

Op zekere avond, toen zij dienst had, kwam Klawdija zo maar eens zaal tweeënveertig binnen, alleen om wat te praten, een gewoonte van haar die de gewonden bijzonder op prijs stelden. De majoor begon een of ander gesprek en zij kwam bij zijn bed zitten. Wat er eigenlijk gebeurde heeft niemand gezien. Allen keken om toen zij

haar plotseling op hoorden springen. Toornig, haar donkere wenkbrauwen samengetrokken en een vlekkelijke bloes op haar wangen, keek zij op de verwarde, zelfs geschrokken Stroetsjkow neer:

„Kameraad majoor, wanneer u geen patiënt was en ik geen liefdezuster, dan zou ik u een klap in uw gezicht geven!”

„Nou, kom, kom, Klawdija Michajlowna, ik heb echt niet willen . . . Nou, 't is toch allemaal niet zo belangrijk om . . .”

„O, is het niet belangrijk?” Zij keek hem aan, niet meer toornig, maar eerder met verachting. „Goed, dan hoeven we nergens meer over te praten. Luister goed: ik verzoek u hier, in tegenwoordigheid van uw kameraden, zich voortaan alleen zakelijk tot mij te wenden, wanneer u medische hulp nodig hebt. Welterusten, kameraden”.

En zij verliet de zaal met een voor haar ongewoon zware stap, alsof zij al haar wilskracht nodig had om kalm te blijven.

Even bleef het volkomen stil in de zaal. Toen klonk de triomfantelijke, boosaardige lach van Aleksej en allen vielen de majoor aan:

„Nou, heb je je zin?”

Meressjew informeerde hoffelijk, met glinsterende ogen:

„Staat u mij toe, kameraad majoor, nu meteen in uw gezicht te spuwen of wilt u nog wachten?”

Stroetsjkow zat bedremmeld te kijken. Hij gaf zich echter niet gewonnen en zei, al was het op een niet erg overtuigende toon:

„Tja, de aanval is afgeslagen. Enfin, we moeten het nog eens proberen”.

Tot de nacht toe bleef hij zwijgend liggen, terwijl hij zachtjes wat voor zich heen floot en af en toe zichzelf hardop antwoord gaf op bepaalde gedachten: „Tja . . .”

Kort na dit voorval verliet Konstantin Koekoesjkin het

hospitaal. Hij ging weg zonder enige emoties en verklaarde bij het afscheid alleen dat de medicijnen hem verduiveld verveelden. Hij nam nonchalant afscheid en drong er alleen voortdurend bij Meressjew en de zuster op aan dat zij hem de brieven van zijn moeder beslist doorstuurden naar zijn regiment en dat zij er zorgvuldig mee omgingen en zorgden dat ze niet wegraakten.

„Schrijf mij hoe het je gaat en hoe ze je verwelkomen”, zei Meressjew toen hij afscheid van hem nam.

„Wat zou ik jou schrijven? Wat hebben wij met elkaar te maken? Nee, ik schrijf je niet, het is toch maar papier verkwisten: je antwoordt toch niet”.

„Nou, zoals je wilt”.

Deze zin hoorde Koekoesjkin waarschijnlijk al niet meer. Zonder zich om te keren was hij al de zaal uitgegaan. Hij keerde zich evenmin om toen hij de deur van het hospitaal uitging en de straat langs de rivier afliep om ten slotte achter een hoek te verdwijnen, hoewel hij heel goed wist dat volgens de gewoonte van het hospitaal alle bewoners van zijn zaal op dat ogenblik uit het raam keken om hun kameraad uitgeleide te doen.

Overigens schreef hij Aleksej toch, en nog wel tamelijk vlug. De brief zelf was droog en zakelijk. Over zichzelf schreef hij alleen dat de kameraden blijkbaar verheugd waren over zijn komst, al maakte hij er direct het voorbehoud bij dat men, aangezien er in de laatste gevechten grote verliezen waren geleden, vanzelfsprekend blij was met iedere min of meer ervaren kracht. Hij noemde de namen van de gesneuvelden en gewonden en schreef verder dat men nog steeds aan Meressjew dacht en dat de regimentscommandant, die inmiddels de rang van luitenant-kolonel had gekregen, toen hij van de gymnastische prestaties van Aleksej hoorde en over zijn plannen om weer bij de luchtmacht te komen, gezegd had: 'Meressjew komt terug. Wanneer hij eenmaal iets in zijn hoofd gezet heeft, bereikt hij het ook'. De stafchef had daarop geant-

woord dat men het onbereikbare nu eenmaal niet bereiken kon, maar de commandant had verklaard dat er voor mensen als Meressjew geen onbereikbaarheden bestaan. Tot Aleksej's verbazing waren er ook een paar regels over de „meteorologische sergeant”. Koekoesjkin schreef dat genoemde sergeant hem zo verveeld had met haar vragen dat hij, Koekoesjkin, zich genoodzaakt had gezien, haar linksom-keert-mars! te bevelen . . . Aan het eind van de brief schreef Koekoesjkin dat hij al direct de eerste dag na zijn aankomst twee vluchten had gemaakt, dat zijn benen helemaal genezen waren en dat binnenkort het regiment een nieuw vliegtuigtype ter beschikking zou krijgen, de „La-5”, die spoedig zouden aankomen en waarvan Andrej Degtjarenko, die weggevlogen was om ze te gaan halen, gezegd had dat in vergelijking met dit toestel alle Duitse vliegtuigtypen niet meer dan koffers en kisten waren.

XIII

De zomer was vroeg ingetreden. Voor de tweeënveertigste maal werd de zomer vertegenwoordigd door datzelfde populiertakje, welks bladeren intussen hard en glimmend geworden waren. Zij ruisten bij vlagen, alsof zij onder elkaar fluisterden, en tegen de avond werden ze dof van het opgewaaide straatstof. De mooie oorhanger-tjes waren allang veranderd in bundeltjes groene, glanzende kralen en nu waren de kralen opengesprongen en was er een zacht dons uit te voorschijn gekomen. In het middaguur, wanneer het het heetst was, zweefde dit warme populierdons door heel Moskou, het vloog de open vensters van de zaal binnen en lag in prachtige, rozige hoopjes bij de deur en in de hoeken, waarheen het door warme tochtvlagen was gewaaid.

Het was een frisse, gele en schitterende zomerochtend

toen Klawdija Michajlowna plechtig een bejaarde man binnenleidde met een bril met ijzeren montuur, vastgehouden door touwtjes, die zelfs in een nieuwe, door een overvloed van stijf sel hoekig uitstekende witte jas niet het uiterlijk van een oude ambachtsman verloochende. Hij had iets bij zich dat gewikkeld was in een witte doek en nadat hij het op de grond bij het bed van Meressjew geplaatst had, begon hij het voorzichtig en plechtig, met de gebaren van een goochelaar los te wikkelen. Onder zijn handen hoorde men een gekraak van leer en in de zaal verspreidde zich de aangename, scherpe en zurige geur van looistoffen.

Uit de bundel van de grijsaard kwam een paar nieuwe, gele, krakende kunstvoeten voor de dag, uiterst handig geconstrueerd en precies op maat. De prothesen — en dat was misschien wel de grootste trots van de ambachtsman — hadden nieuwe, gele militaire modelschoenen aan. De schoenen zaten zo goed dat het geheel de indruk maakte van levende geschoeide voeten.

„Er hoeven alleen nog maar overschoenen over en je kunt er zo in trouwen”, zei de ambachtsman, terwijl hij over zijn bril heen het resultaat van zijn werk bewonderde. „Wassilij Wassiljewitsj heeft mij zelf opgedragen: Zoejew, zei hij, maak een paar prothesen die beter dan echte voeten zijn. En alsjeblieft, daar zijn ze, Zoejew heeft ze gemaakt. 't Zijn vorstelijke prothesen!”

Het hart van Meressjew kromp ineen toen hij zijn kunstvoeten zag, hij voelde zich koud worden, maar de wens om de prothesen zo snel mogelijk te proberen, om te lopen, zelfstandig te lopen, overwon alles. Hij haalde zijn beenstompjes van onder de dekens te voorschijn en begon de oude te haasten met het aanpassen. Maar de oude prothesen-vakman, die, naar hij zei, nog „in vredes-tijd” prothesen had gemaakt voor een of andere „grote vorst”, die zijn been op een concours hippique gebroken had, beviel zulk een haast niet. Hij was erg trots op zijn

werkstuk en wilde zo lang mogelijk het plezier van het overhandigen rekken.

Hij wreef de prothesen met zijn mouw, verwijderde met zijn nagel een vlekje op het leer, ademde op die plek, veegde hem met een slip van zijn sneeuw witte jas af, plaatste vervolgens de kunstvoeten op de grond, vouwde zonder zich te haasten de lap, waar ze in gezeten hadden, op en stak hem in zijn zak.

„Nou, oudje, geef ze nou eindelijk eens”, spoorde Meressjew, op zijn bed gezeten, hem aan.

Hij bekeek nu zijn naakte, geamputeerde benen met het oog van een vreemde en was er tevreden over. Zij waren sterk en pezig en onder de donkere huid zag men geen vet, zoals altijd het geval is bij gedwongen stil liggen, maar het bewegen van stevige spieren, zodat ze er uitzagen, niet als beenstompjes, maar als de volwaardige benen van iemand die veel en hard loopt.

„Nou, kalm aan, je krijgt ze wel . . . Haastige spoed is zelden goed”, mopperde de oude. „Wassilij Wassiljewitsj heeft tegen mij gezegd: doe je best Zoejew, zei hij, op deze kunstvoeten: de luitenant, zei hij, die ze dragen moet, wil zonder voeten vliegen. En ik, nou, hier heb ik ze, alsjeblieft. Met zulke prothesen kun je niet alleen lopen, je kunt er ook mee fietsen, je kunt er met de meisjes een polka mee dansen . . . Hè, kijk es wat een stuk werk!”

Hij duwde de stomp van Aleksej's rechter been in het wollige en zachte nest van de prothese en bond het been stevig met riemen vast. Hij ging op een afstand staan, wierp een bewonderende blik op zijn werk en klakte met de tong.

„Een mooi schoeiseltje! . . . Zit het goed? Zie je wel, een beter vakman dan Zoejew vind je in heel Moskou niet. Zoejew heeft handen van goud”.

Hij bevestigde behendig de tweede prothese en had nog maar net de riemen vastgemaakt, toen Meressjew onverwacht met een krachtige, verende beweging van

zijn bed op de grond sprong. Er klonk een doffe slag, Meressjew gaf een gil van pijn en viel zwaar en languit naast zijn bed op de grond.

De oude ambachtsman was zo verbaasd dat zijn bril tot over zijn voorhoofd omhoog schoof. Hij had van zijn klant niet zoveel vlugheid verwacht. Meressjew lag op de grond, hulpeloos en perplex, zijn kunstvoeten met schoenen wijd uitgespreid. In zijn ogen was een uitdrukking van beduusdheid, beschaamdheid en angst. Had hij zichzelf dan bedrogen?

Klawdija sloeg haar handen in elkaar van verbazing en liep snel op hem toe. Samen met de oude tilde zij Aleksej op en zette hem in zijn bed. Hij zat daar verslagen, met een verdrietige uitdrukking op zijn gezicht.

„Nou-nou-nou, goeie man, zo gaat het toch niet, zo gaat het helemaal niet”, bromde de ambachtsman. „Je springt overeind alsof je echte levende voeten gekregen had. Je hoeft daarom je hoofd nog niet te laten hangen, beste vriend, maar ja, je moet alles opnieuw gaan leren. Je moet nu vergeten dat je een krijgsman bent, je bent nu maar een klein kind, dat stap voor stap moet leren lopen, eerst met krukken, dan langs de wand, daarna met een stokje. En niet ineens, maar langzaam aan; maar hij — kijk hem 'ns! De voeten zijn uitstekend, maar het zijn niet je eigen. Zulke vriendlief, als pa en ma voor je gemaakt hebben kan niemand meer voor je maken”.

Door de mislukte sprong deden zijn benen hevig pijn. Maar Meressjew wilde de prothesen onmiddellijk proberen. Men bracht hem lichte krukken van aluminium. Hij steunde zich er mee op de grond, drukte de kussen-steuntjes vast onder zijn armen, liet zich nu zachtjes en voorzichtig van zijn bed glijden en stond eindelijk op zijn benen. En hij leek nu inderdaad op een kindje dat nog niet kan lopen, dat instinctief voelt dat hij zou kunnen lopen, maar bang is zich los te maken van de reddende, steun gevende wand. Als een kind dat zijn moeder of

grootmoeder voor het eerst laat lopen met een onder zijn oksels gehouden handdoek, werd Meressjew aan twee kanten zorgzaam ondersteund door Klawdija Michajlow-na en de oude prothesen-specialist. Hij bleef eerst even stil staan, waarbij hij uit ongewoonte een scherpe pijn voelde op de plaats waar de prothesen aan zijn been sloten, en zette vervolgens onzeker eerst de ene, toen de andere kruk neer, bracht zijn lichaamsgewicht op de krukken over en trok daarop eerst de ene, daarna de andere voet na. Het leer kraakte hard en knarsend en er klonken twee harde stoten op de grond: boem, boem.

„Juist ... goed, goed“, mompelde de oude.

Meressjew deed nog enkele voorzichtige stappen en die eerste stappen kostten hem zoveel inspanning, dat hij, toen hij naar de deur en terug was gelopen, het gevoel had alsof hij een vleugel naar de vijfde verdieping had gesjouwd. Toen hij zijn bed weer bereikt had, viel hij er voorover op, geheel nat van het zweet en zonder dat hij nog de kracht kon opbrengen om zich op zijn rug te keren.

„Nou, hoe zijn de prothesen? Zo-zo, dank God dat er nog een meester Zoejew bestaat“, roemde de prothesen-specialist zichzelf, zoals oude mensen plegen te doen. Hij maakte voorzichtig de riemen los en bevrijdde de van ongewoonte reeds iets gezwollen en dik geworden benen van Aleksej. „Met zulke prothesen kun je niet alleen vliegen, maar je kunt er zelfs rechtstreeks naar Onze Lieve Heer mee vliegen. Hè, is het geen werkstuk om trots op te zijn?“

„Dank je, oude, dank je wel, je hebt voortreffelijk werk geleverd“, prevelde Aleksej.

Zwijgend scharrelde de meester nog wat rond, alsof hij iets wilde vragen, maar het niet durfde, of integendeel zelf een vraag verwachtte.

„Nou, het beste dan maar. En veel geluk er mee“, zei hij tenslotte, zuchtte een beetje teleurgesteld en liep langzaam naar de deur.

„Hei, meester!“ riep Stroetsjkow hem na. „Hier, kijk 'ns aan, neem een slokje ter ere van de 'vorstelijke prothesen!“ En hij stopte de oude een bundeltje grote bankbiljetten in de hand.

„Nou, ik dank 'u wel“, zei het oudje, wiens gezicht opklaarde. „Bij zulk een gelegenheid moet je wel wat drinken“. Hij borg het geld zorgvuldig in zijn achterzak, waarbij hij zijn jas opensloeg alsof het het voorschoot van een ambachtsman was. „Dank u, er zal op gedronken worden. En het beste met de kunstvoeten. Wassilij Wassiljewitsj zegt tegen mij: het moeten heel bijzondere zijn, Zoejew, verknoei ze niet. Alsof Zoejew ooit wat zou verknoeien. Zegt u hem bij gelegenheid 'ns, ik bedoel aan Wassilij Wassiljewitsj, dat u met mijn werkje tevreden bent“.

En de oude verwijderde zich, buigend en iets onverstaaibaars mompelend. Meressjew lag intussen zijn nieuwe voeten te bekijken, die naast zijn bed stonden, en hoe langer hij er naar keek, des te meer bevielen zij hem én door de intelligente constructie én door de meesterlijke uitvoering en hun lichtheid: fietsen, een polka dansen en in een vliegtuig helemaal naar Onze Lieve Heer vliegen ... „Ik zal het ook, ik zal het allemaal doen, vast en zeker“, dacht hij.

Deze dag werd er aan Olja een uitvoerige en opgewekte brief geschreven. Hij schreef dat zijn werk in verband met het overnemen van vliegtuigen teneinde liep en dat hij hoopte dat zijn superieuren hem tegemoet zouden komen en hem tegen de herfst of uiterlijk tegen de winter van het vervelende werk achter de linies naar het front, naar zijn regiment zouden overplaatsen, waar zijn kameraden hem niet vergeten waren en hem verwachtten. Dit was zijn eerste vrolijke brief na zijn ongeluk, de eerste brief ook waarin hij zijn meisje schreef dat hij voortdurend aan haar dacht en naar haar verlangde en, al was het uiterst schuchter, zijn geheim verlangen uitdrukte dat

zij elkaar misschien na de oorlog weer zouden zien en dat zij dan, wanneer zij intussen niet van mening veranderd was, samen zouden leven. Hij las de brief een paar keer over: toen schrapte hij met een zucht zorgvuldig de laatste regels door.

De „meteorologische sergeant” daarentegen kreeg een opgewonden en enthousiaste brief met een levendige weergave van de gebeurtenissen van deze dag en een beschrijving van de prothesen, welks gelijke de tsaar zelf niet gedragen had; van hoe hij, Meressjew, er zijn eerste stappen mee gedaan had, en van de oude praatgrage ambachtsman alsook van zijn hoop om eens te fietsen, een polka te dansen en helemaal tot in de hemel te vliegen. „Verwacht mij dus binnenkort terug in het regiment, vergeet mij niet en zeg tegen de commandant dat hij beslist een plaats voor mij moet openhouden”, schreef Meressjew, met een schuine blik naar de grond naast zijn bed. De prothesen lagen zo dat het leek alsof iemand zich onder het bed verborgen had, waar hij met wijd uitgespreide benen op de grond lag met nieuwe gele schoenen aan. Aleksej keek op of niemand hem observeerde en streelde toen liefkozend het koude, krakende leer.

En er was nog een plaats, waar de verschijning van de „vorstelijke prothesen” in zaal tweeënveertig het onderwerp van levendige discussie vormde: dat was op de derde cursus van het Moskouse medische instituut. Alle meisjes, die toentertijd de grote meerderheid vormden, waren, zoals Anjoeta het uitrukte, uitstekend op de hoogte van de stand van zaken in zaal tweeënveertig. Anjoeta was erg trots op haar correspondent en de brieven van luitenant Gwozdjow, die helemaal niet voor een breed publiek bestemd waren, werden zomaar hardop voorgelezen, soms in uittreksels, maar soms ook volledig, met uitzondering van enkele bijzonder intieme passages, die, om de waarheid te zeggen, talrijker werden naarmate de correspondentie langer duurde.

Zo verklaarden zij, zonder elkaar gezien te hebben, elkaar wederzijds hun liefde. Daarna vond er met Gwozdjow iets vreemds plaats. Zijn brieven kregen iets nerveus' en gejaagds en begonnen onsamenhangend te worden. Later, toen hij genoeg moed verzameld had, schreef hij haar dat het niet goed was dat zij elkaar hun liefde verklaard hadden zonder elkaar te zien; dat zij zich waarschijnlijk geen idee gevormd had van de mate waarin de verbranding zijn gezicht verminkt had, en dat hij helemaal niet meer leek op die oude foto die hij haar gestuurd had. Hij wilde, schreef hij, haar niet bedriegen en verzocht haar, niet meer over gevoelszaken te schrijven zo lang zij niet met eigen ogen gezien had, met wie zij te doen had.

Het meisje was eerst verontwaardigd, toen werd zij bang. Zij haalde de foto uit haar zak. Een smal, jeugdig gezicht keek haar aan, met koppige jukbeenderen, een mooie, rechte neus, een kleine snor en sierlijke lippen. „En nu? Hoe zie je er nu uit, mijn ongelukkige lieveling?” fluisterde zij, terwijl zij naar de foto keek. Als studente in de medicijnen wist zij dat brandwonden slecht genazen en diepe, open littekens achterlieten. Om de een of andere reden zag zij plotseling het model van de kop van een lupus-lijder voor zich, dat zij in het anatomische museum gezien had. Een gezicht vol blauwe groeven en knobbels met ongelijke, uitgevreten lippen, plukjes wenkbrauw en rode oogleden zonder wimpers. Hoe moest het wanneer hij er werkelijk zo uitzag? Het meisje schrok hevig, werd er helemaal bleek van, maar berispte zichzelf onmiddellijk voor deze gedachten . . . Nou, en al was het zo, wat dan nog? Hij had met de vijand gevochten in een brandende tank, hij had haar vrijheid beschermd, haar recht om te studeren, haar eer en haar leven. En zij? Wat had zij gedaan voor de oorlog? Zij had loopgraven aangelegd, wacht gehouden op het dak en zij werkte nu in het evacuatiehospitaal. Kon men dat soms vergelijken met wat

hij gedaan had?! „Ik zelf ben hem niet waard alleen al om deze aarzelingen!” hield zij zich voor, terwijl zij onwillekeurig het verschrikkelijke beeld van het door littekens verminkte gezicht verdreef.

Zij schreef hem een brief, de tederste en langste van hun hele correspondentie. Van de twijfel, waardoor zij bezocht was geweest, kwam Gwozdjow natuurlijk niets te weten. Toen hij in antwoord op zijn scrupules een geruststellende brief terug kreeg, las hij die keer op keer over en deelde de inhoud zelfs aan Stroetsjkow mee. Deze luisterde welwillend en antwoordde:

„Laat de moed niet zakken, tank-man, 'een gezicht is niet om uit te drinken, je kunt het ook met een pokdalige wel vinden'. Van wie is dat gezegde ook weer? Zo is het. En vandaag, broeder, let men er helemaal niet meer op, er zijn toch veel te weinig mannen”.

Deze openhartigheid stelde Gwozdjow natuurlijk niet gerust. De termijn van zijn ontslag uit het hospitaal naderde en hij bekeek zich steeds vaker in de spiegel, nu eens op een afstand, om zo te zeggen met een vluchtige, oppervlakkige blik, dan weer met zijn verminkte gezicht vlak voor het spiegelglas, waarbij hij urenlang zijn wonden en littekens gladstreek.

Op zijn verzoek kocht Klawdija Michajlowna poeder en crème voor hem. Hij merkte al gauw dat zijn gebreken door geen cosmetische middeltjes te verbergen waren. 's Nachts echter, wanneer allen sliepen, liep hij stilletjes naar de toiletten en masseerde daar lange tijd achtereen zijn paars-rode littekens, strooide er poeder over en masseerde ze opnieuw, waarop hij hoopvol in de spiegel keek. Uit de verte zag hij er knap genoeg uit, stevig gebouwd, met brede schouders, smalle heupen en rechte, slanke benen. Maar van dichtbij! De rode littekens op zijn wangen en kin en zijn gegroefde, samengetrokken huid brachten hem tot wanhoop. Hij dacht vol angst: hoe zou zij op hem reageren? Stel je voor dat zij plotseling